

Алишер НАВОИЙ

«ЛИСОНУТ-ТАЙР»

(ҚУШ ТИЛИ)

Тошкент

Адабиёт ва санъат нашриёти

1991

ЎЗССР ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ ҲАМИД СУЛАЙМОНОВ НОМИДАГИ ҚУЛЁЗМАЛАР
ИНСТИТУТИ

Таҳрир ҳайъати:

АЗИЗ ҚАЮМОВ, АБДУЛЛА ОРИПОВ, АБДУҚОДИР ҲАЙИТМЕТОВ, БЕГАЛИ ҚОСИМОВ,
НАТАН МАЛЛАЕВ, ОДИЛ ЁҚУБОВ, ОМОН МАТЖОН, СУЙИМА ҒАНИЕВА

Тузувчи: *Нодир Раҳмонов*

Филология фанлари номзоди Шарафиддин Эшонхўжаев тайёрлаган «Лисонут-тайр»нинг илмий
танқидий матнидан нашрга тайёрловчи *Ваҳоб Раҳмонов*

Сўзбоши муаллифи, изоҳ ва луғатлар тузувчиси *Ваҳоб Раҳмонов*

КУНГИЛЛАР ҲАМРОЗИ

Галактикамизнинг ер шари деган жаҳонида одамлар олами, ҳайвонлар олами, қушлар олами, ҳашоратлар олами ва бошқа оламлар бор. Шу оламлар орасида болалар оламига кўпроқ яқини қушлар олами бўлса эҳтимол. Шунинг учун бўлса керакки, 9—10 ёшлардаги Алишер Фаридиддин Атторнинг «Мантикут-тайр» («Қуш нутқи») номли достонини жуда ёқтириб қолди ва муттасил шу дoston такрорига ружуъ қилди. «Лисонут-тайр»нинг куйидаги парчасида ёш Алишер таълим олган мактабда ўқувчилар ўқиётган муқаддас диний ва дунёвий бадиий асарлар кўзга ташланади, Талабалар сабоқ такроридан ё каломуллоҳни такрорлаш машқидан толиққанларида устоз ёшларнинг хотирасини мустаҳкамлаш учун қизиқарли китоблар мутолаасига рағбатлантирар экан. Уларнинг бири Саъдий Шерозийнинг «Гулистон», иккинчиси ушбу шарқ ахлоқи отасининг «Бўстон» китобларини ўқишга киришар экан, Алишернинг содда қалби «Мантикут-тайр»га майл этади. Бу мойиллик шу даражага етадики, у бошқа китобларга қарамай қўяди:

*Ёдима мундоқ келур бу можаро,
Ким туфулият чоғи мактаб аро,
Ким чекар атфоли марҳуми забун,
Ҳар тарафдин бир сабақ забтига ун.
Эмгонурлар чун сабақ озоридин,
Ё «Каломуллоҳ»нинг такроридин.
Истабон таиҳиси хотир, устод*

*Назм ўқутурким равон бўлсун савод.
Насрдин баъзи ўқур ҳам дoston:
Бу «Гулистон» янглигу ул — «Бўстон».
Менга ул ҳолатда табъи булҳавас,
«Мантиқут-тайр» айлаб эрди мултамас,
Топти сокин-сокин ул такрордин
Сода кўнглум баҳра ул гуфтордин.
Табъ ул сўзларга бўлгоч ошно,
Қилмади майл ўзга сўзларга яно.
Одат этдим ул ҳикоятлар била,
Қуш мақолидин киноятлар била
Чун бирар сўздин топиб табъим кушод,
Топсам эрдиким недур ондин мурод,
Завқ кўп хушҳол этар эрди мени,
Шарҳи онинг лол этар эрди мени.*

Навоий таассуротларини энди насрий баёндан давом эттираммиз: «Шу аҳволда кўп вақт у билан машғул бўлиб, бу дафтарга эътиқодим тобора ортар эди. Шундан сўнг, мен кишилар билан улфат бўлишдан қочдим, Бу китоб хилватдаги энг қадрдон сирдошим бўлиб қолди. Натижада кишиларнинг яшаш тарзлари ва ҳаракатлари табъимга малол кела бошлади, Оқибат бу китобга бўлган ишқим мени шу хил шайдолик сари етаклади. Бу савдо мени девона бир ҳолга солиб, мен, узлат эшигини очай ва бу оламнинг бемаъни элидап қочай, дедим. Болалар мендаги бу ҳолатни англагач, ғавғо-тўполон кўтарганча уни ота-онамга етказишди. Ота-онам менинг бу ҳолатимдан ваҳимага тушдилар. Улар: «Бу оташин сўзни унинг ёш, хом табъи кўтара олмайди. Бу асар унга оғирлик қилиб, у жинни бўлиб қолиши мумкин. Кейин уни тузатиб бўлмайди», деган хаёлга бордилар. Улар бу китобни кўлимдан тортиб олиб, уни бир жойга яширдилар ва кўнглимни у билан машғул бўлишдан маҳрум этдилар. Менга уни ўқишни қатъий манъ қилишиб, «Мантиқут-тайр» устида фикрлашни тақиқлаб қўйдилар, ота-онам, шояд тез фурсатда ўғлимиз бу аҳволдан қутулиб, ўзига келиб қолар, деган умидда эдилар. Лекин бу асар менга ёд бўлиб қолган эди, Уни доимо яширинча такрорлаб юрар эдим. Кўнглим қуш тили билан сирдош бўлиб, ундан бошқа сўзга майлим оз эди».

Дарҳақиқат, кучли лиризм билан суғорилган, ёдлаш учун жуда қулай — равон ёзилган «Мантиқут-тайр»ни Алишер бошдан-оёқ ёдлаб олди. Бутун бошли бир дostonни ёдлаб олиш ҳозирги кишилар учун жуда бир фавқулodда ҳодиса туюлади. Тўғри, Алишернинг ёшига нисбатан олсак, бу ғайриоддий ҳолат. Маданият гуллаб-яшнаган Ҳиротда, 20 йил давомида 400 дан ортиқ шоир етишган шаҳарда ҳаваскор шоир устоздан изн олиш учун 25 минг байт шеър ёд билиши лозим эди... Чунончи Бадриддин Ҳилолий икки «Хамса»ни ёд биларди. Алишер бу соҳада ўзбек ва тожик тилларидаги асарларни ёдлашда мислсиз қобилият ва қунт эгаси эди.

Ҳамма асарлар: дostonлар, девонлар ҳам Алишер Навоий учун бир бўлди-ю, «Мантиқут-тайр» ҳам бир бўлди. У «Хамса» дostonларига жавоб ёзди. Камол Хўжандий, Ҳофиз Шерозий, Саъдий Шерозий, Амир Хусрав Дехлавий, Абдурахмон Жомийлар ғазалларига татаббуълар битди. «Мантиқут-тайр» эса, унга умрбод йўлдош бўлди. Унинг бош ғояси — ваҳдати вужуд (вужуд ягона»лиги) ва тажаллий (асл моянинг оламдаги зухуроти) Алишер Навоий маънавий ҳаётининг мағзини ташкил этди. Буни атрофлича тадқиқ этишни «Лисонут-тайр» фалсафасини тушунтиришдан бошлаган маъқул кўринади.

«Лисонут-тайр» дostonидаги бош қолипловчи ҳикоя: жаҳон қушларининг йиғилишиб мартаба ва фазилатларига кўра жой талашишлари воқеасидан тортиб, қушларнинг Ҳудҳуд йўлбошчилигида Симурғни излаб етти водийдан (Талаб, Ишқ, Маърифат, Истиғно, Тавҳид,

Ҳайрат, Фақру Фано) ўтишлари ва Симурғни тополмай, Симурғ — Симурғни излашга чиққан си мурғ (ўттиз қуш)нинг ўзи эканлигини билишларида ҳам; дostonдаги Шайх Санъон қиссаси ва ўнлаб ҳикояларидан чиқадиган хулоса ҳам битта: олам — борлиқ оллоҳнинг зуҳуридан иборатдир. Қушлар (одамлар) Симурғни излаб (яъни худога етишиш учун) йўлга чиқадилар. Худо излашга умр сарфлайдиган дарвешлар етти риёзат босқичидан (Талаб, Ишқ, Маърифат, Истиғно, Тавҳид, Ҳайрат, ФақруФано) ўтадилар ва руҳга айлангач, худо билан қовушадилар. Гўё Оллоҳ — қуёшдир, оламдаги барча нарса ва одамлар — унинг нур зарраларидирлар. Туғилиш — зарранинг қуёшдан узилиб, нурга айланиб кетиши; ўлим эса—зарранинг аслига қайтиб қуёш бағрига етишидир.

Риёзат босқичларининг маъноси нима? Сўфий (худо жамоли шайдоси, яъни худо фидойиси) Талаб йўлига киради. Худони топишни истайди. У талабда шунчалик изчил ва фидойики, муттасил оллоҳ Ишқда банд бўлади. Сўнг «Оллоҳ нима?» деган масалани ҳал этишга урннади ва Оллоҳ ҳақида билим — маърифат ҳосил қилади. Оллоҳнинг ҳусн ва маъно жихатдан мислсиз вужуд эканлигини билгач, у ўзининг олий тилагига етиб, қаноат ҳосил қилади. Истиғно — эҳтиёжсизликдир. Сўфийга ҳусн ва маъно жихатдан оллоҳ ўзи кифоя қилади. Оллоҳнинг ҳамма соҳада тенгсиз ва яккаю ягона (Тавҳид) эканлиги унга кашф бўлади, Борлиқ, барча гўзалликлар ва энг юксак ақл-тамиз фақат оллоҳда ва ундангина ёғилиши, унинг аслларнинг асли, ўзақларнинг ўзаги, мояларнинг мояси эканлиги; фақат у ҳамиша борлиги, якка-ягона эканлиги сўфийни Ҳайратга солади. Бу ҳайрат шунчалик кучлики, энди унинг ақлида, кўнглида ва кўзида фақат худо жилваланади ва ўша жилвадан ҳайратланиш ниҳоясига етмайди. Шу ҳайрат манбаи учун у ҳамма нарсдан: бойлик, давлат, кишилар ўзлигидан воз кечади: худо фидойиси ўз изланишларининг чўққисига етиб жисман Оллоҳ учун фақирликни тан олиб, фано бўлади. Фоний — фано бўлган кишидир. Яъни сўфийлик термини билан айтсак, Алишер ўзига иккинчи таҳаллус қилиб олган сўз — тасаввуфда энг олий камолот босқичига етган кишидир.

Дostonдаги ана шу бош фалсафий масала Шайх Санъоннинг, севги қиссасида қисқароқ бўлса-да, яққол ифодаланган. Мажнун ал-ҳақ, яъни Оллоҳ девонаси номи билан машҳур бўлган ҳикояда эса, Оллоҳнинг одам учун ўзи билмаса ҳам меҳрибонлиги, унинг ғамини ейиши акс эттирилади. Мажнун ал-ҳақ худо уйига (Каъба) бориш учун эшакда йўлга отланган. Қоронғи тушди. Ёмғир бошланиб жала куйди. Девона эшакни қолдириб, ўзи вайронадан паноҳ излади ва эшакка қараб туришни Оллоҳдан сўради. Анчадан сўнг ёмғир тинди. Тун қоп-қоронғи. Мажнун ал-ҳақ ташқари чиқиб, эшагини тополмайди. Кўкка боқиб, эшагимни сенга ишонган эдим, сақламабсан, деб гинахонлик қилади. Бирдан чакмоқ чақилиб, Мажнун ал-ҳақ ўтлаб юрган эшагини кўради...

Атеистларни, атеизм руҳида тарбияланган замонамиз адабиётшуносларини мутасаввуфлар ва зоҳидлар орасидаги айирма ҳайратга солади. Улар мутасаввуфларнинг зоҳидларга танқидий мунособатларини кўр-кўрона атеистик қарашлар деб уқтиришга шошиладилар. Ана шу тарика Алишер Навоий ва Машрабнинг атеистик қарашлари ҳақида қатор-қатор мақолалар ёзилди ва тадқиқотлар эълон қилинди. Атеизм — атеос—яъни худога зид деган луғавий маъно бор. Худо фидойилари бўлган тасаввуф аҳлини худога қарши фикрларини йиғиш ва буни исботлаш илм деб аталиб келди...

Инқилобдан кейинги ва турғунлик йилларидаги илмий методология ўзининг илмий заифлиги билан, ҳақиқатга нисбатан ёлғонлиги билан жуда узок яшади...

Хўш, зоҳид ва мутасаввуф орасидаги фарқ нимада? Зоҳид — ўз умрини тоат-ибодатга бағишлаган, дин талабларини сўзсиз ижро этишга қаратган одам. Мутасаввуф эса, худо жамоли ва ишқи фидойиси. Зоҳид тоат-ибодат билан шуғулланар экан, у дунёдаги жаннат учун тағжой тўлаётгандек бўлади ва бу дунёда ҳам яшашни унутмай: бойлик орттириш ва айш-ишратга имкони борица эришишга ҳаракат қилади. Тасаввуф аҳли зоҳидларнинг жаннатга нисбатан ва

бойликка бўлган тамагирликларини ёқтирмайдилар.

Сўфийлар назарида зоҳидлар гўё худо билан савдо-сотик қиладилар, шартнома тузадилар: биз бу дунёда диний талабларингни ҳаммасини бажарамиз. Сен у дунёда жаннатдан бизга жой берасан. Тасаввуф оқимига мансуб кишилар эса, худо талабларини ўзларича тушунадилар. Улар бақадри имкон дин аҳкомларига бўйинсунадилар. Бироқ асосий мақсадлари худо висолига етишишдан иборат, холос. Олий орзу ана шу. Улар дўзах ва жаннатни инкор этмайдилар. Фақат айтадиларки, менга жаннат ҳам, дўзах ҳам керакмас. Менга фақат худо керак. Чунки унинг ёди билан мен дўзахга тушсам ҳам унинг азобларини сезмайман, жаннатга тушсам ҳам худо ишқи билан беҳишт роҳатларини ўзимда туймайман. Сўфийлар ёдида ва тилида фақат ва фақат худо номлари такрорланади, яшайди. Тасаввуф аҳлининг шиорини Машраб бир мисрада яхши ифодалаган эди:

Бир худодин ўзгаси барча галатдур, Маширабо!

Тасаввуф таълимотича, олам: юлдузлар, ой, қуёш, одамлар, ҳайвонлар, қушлар, капалаклар ва бошқа жами иарсалар худонинг зухуротидан иборат. Гўё худо ўз кудратини иамойиш этиш учун ўз хуснини оламдаги нарсаларда ифодалаган. Мислсиз ақлини мутафаккирларда, мислсиз хуснини гўзал қиз ва йигитларда намойиш этган. Шунинг учун Лайлини севган Мажнун Лайлида Оллоҳ юзини кўрган... Шайх Санъон тарсо санамга кўнгил бериб, Каъбадан воз кечиб, қуръонни ўтда ёкиб, оташпарастлар ибодатхонасида ўт ёкиб юрганида, яъни исломга қарши хатти-ҳаракатларини учига чиқарганида у худо хусни фидойиси эди: тарсо санамда Оллоҳ хуснига маҳлиё бўлган ва ҳамма нарсадан унинг учун воз кечган эди. Яъни тарсо санамда оллоҳ хусни тажаллий этган эди, жилва қилган эди.

Тасаввуфдаги ана шу ўзак масала—оламнинг оллоҳ жилвасидан иборатлиги, одамнинг оллоҳ қуёшининг зарраси эканлиги ҳақидаги таълимот Фаридиддин Аттор ижоди, Алишер Навоий ижоди ва Машраб ижодида ўзак томир сифатида яшайди. Фаридиддин Аттор, Абдурахмон Жомий, Алишер Навоий ва Машраб Мансур Ҳалложнинг «анал ҳақ» (мен худоман, мен худонинг бир заррасиман) деган таълимотидан ўсган мутафаккир мутасаввуфлардирлар.

Ўрта асрлар адабиётидаги ишқ масаласи ҳозирги адабиётшунослар учун чақиб бўлмайдиган данак бўлиб туюлади. Шунинг учун кенг китобхонларга бу ҳақдаги тасаввурдан хабар бериш лозим деб ўйлаймиз.

Тасаввуф аҳли ишқнинг уч хилини бир-биридан фарқ этадилар. Биринчиси: ҳақиқий ишқ ёки ишқи илоҳий: инсоннинг Оллоҳга муҳаббатидир. Иккинчиси: маъжозий ишқ ёки одамнинг одамга муҳаббатидир. Учинчиси: пок ишқ ёки юксак маънавий камолот эгаларининг пок кўз билаи (ғаразсиз) пок гўзал вужудга боқиб пок лаззат олишларидир.

Шоирлар адабиётнинг рамзлар ифодаси учун қулайлигидан фойдаланиб, ўз асарларида уч хил ишқ ҳақида ҳам сўз юрита берадилар. Уқувчи ана шуларни ўзи фарқ эта билмоғи лозим. Навоий лирик қаҳрамони худо ишқида ёняптими, мажозий муҳаббатга гирифторми ёки пок муҳаббатда ўртанмоқдами... Гап шундаки, тасаввуф аҳли мажозий ишқни инкор этмайдилар. Улар мажозий ишқни ҳақиқий ишқ йўлидаги кўприк деб биладилар ва фаолиятларида пок ишқ талабларига риоя қиладилар (гўзал вужуддан ҳеч нарса тамаъ қилмайдилар ва буни кўнгилларига ҳам келтирмайдилар).

Сўфий севгилисига кўнгил қўйганида маҳбуба юзида Оллоҳ жамолини кўради, унинг ишқида ёнаркан, мек оллоҳ ишқида ёняпман деб ўйлайди, бу йўлда у жисман ва руҳан пок бўлишга ҳаракат қилади: маҳбубасига пок назар билаи боқиб, пок лаззат олишни ўйлайди (қучиш, ўпиш ва бошқа шу каби истакларни ўзига яқинлаштирмайди) холос.

Бу жиҳатдан Алишер Навоийнинг муҳаббати қиссаси энг яхши намунадир. Сўфийдан талаб

қилинадиган биринчи нарса тан ва фикр (кўнгил)нинг поклигидир. Тан поклиги—зоҳирий бўлгани учун, унинг, энг яхши усули тозалик ва бўйдоқликдир. Кўнгул поклиги — бирор вужудга ва нарсага нисбатан ғараз сақламаслик. Сўфий назарида гўзалдаи жисмоний баҳрамандлик ва бойликка ҳирс—дунё ифлослигига булғаниш демакдир. Алишер Навоий бир умр ўзини тасаввуф талаблари — риёзат босқичлари синовига ташлади. Барча босқичларини умр бўйи ўз бошидан кечирди: ёлғизлик даҳшати ва бўйдоқлик азобларини бир умр тортиб ўзини фонийликка тайёрлади ва умрининг сўнгги йлларида яратган асарларидан бири — «Лисонуттайр»ни, гарчанд бу асар ўзбек тилида ёзилган бўлса-да, Фоний тахаллуси остида эълон қилди. У эллик саккиз ёшида тасаввуфнинг сўнгги босқичига етаёзганини ўз достонида тахаллуси билан муҳрлади.

«Лисонут-тайр» — ўрта аср худо изловчиси учун ёзилган илмий ва амалий дастурдир. Достон еш талаба учун таъсирчан ва бадиий жиҳатдан гўзал, ўқимишли асардир. Тасаввуфдан хабари бўлмаган кишилар бундаги қисса ва шеърый ҳикояларни дунёвий адабиётнинг яхши намунаси сифатида маза қилиб ўқийверадилар ва маънавий лаззат топадилар.

Биз «Лисонут-тайр»нинг фалсафий мағизини англашга уринар эканмиз, асарни худо изловчи дастури деб тавсия қилмаймиз. Бу асар ўз ижодкори фалсафий дунёқарашининг бадиий лавҳаларидан иборат эканлигини, достон замондош ёшларимизнинг маънавий ва ҳиссий камолотларига жиддий ижобий таъсир қилади, фаҳм-фаросат ва чин муҳаббат қўлланмаси бўлади, деган яхши ниятимизни билдираемиз.

Сиз «Лисонут-тайр» достонидан Алишер Навоийни қандай диний ва дунёвий масалалар банд этгани билан танишасиз: инсон оламга келган экан, ҳамиша талаб йўлига кириши, изланиши, ўз маҳбубаси ёки севган касбига чин муҳаббат билан ёндашуви лозимлиги, у ҳақда тўғри билим ҳосил қилиши — маърифатли бўлиши кераклиги, камолотга етиш зарурати каби муҳим масалалар сизни чуқур ўйлантиради.

Шу маънода биз «Лисонут-тайр»ни бугунги кунимиз учун, замондошларимиз учун зарур китоб деган мулоҳазадаемиз.

Алишер Навоийнинг фалсафий, ахлоқий, маънавий дунёсидан хабардорликнинг ўзиёқ бугунги ўқувчи учун бекиёс аҳамиятга эга.

«Лисонут-тайр» мутолааси давомида китобхон қизиқ-қизиқ ҳикояларга дуч келганидек, қиссага татиғулик «Шайх Санъон» севги достонига ҳам назар ташлайди. Улардаги воқеаларнинг мароқлилиги бир томону Навоий ҳикматлари ҳам бир томондир. Олтмиш ёш бўсағасидаги мутафаккир ҳаётдан, кишилиқ қисматидан шундай яхши ҳикматлар — маънавий кашфиётлар қиладики, улар бугунги китобхон учун оҳорли фикрлардир.

Улуғлар ўз китобхонларига кўзгу тутадилар; ҳар бир киши муаллиф кўзда тутган рисоладаги одам даражасидан синовдан ўтказилади. Айтайлик, ҳозир кўпчилик ташқи гўзалликка муккасидан кетишган. Алишер Навоий буюк ахлоқ отаси сифатида насиҳат қилади:

*Одам ўлгон зеби зоҳирдин демас,
Кимки ондин фахр этар, одам эмас.
Зеби зоҳир жуз тамасхур келмади,
Кимсага ондин тафохур келмади.*

Ўзини одам ҳисоблайдиган киши ташқи гўзалликка интилмаслиги керак. Ташқи гўзаллиги билан фахрланадиган киши одам эмасдир. Одамлар ташқи гўзалликка муккасидан кетган кишини масҳара қиладилар. Ташқи гўзаллик ҳеч кимга фахр-шуҳрат келтирган эмас.

Уз хуснига, ўз ақлига ўз-ўзича юксак баҳо берадиган кишиларга эса, қуйидаги байт узил-кесил маънавий зарба беради:

*Худпарастесен, ўзунгнинг ошиқи,
Худписандесен — мазаммат лойиқи.*

Сен ўзингга ўзинг ошиқ бўлган нухасан; ўзингга сиғинадиган зотсан. Ўзингнигина ўйлайдиган худбинсан. Бу билан ўзингни тубанликка тортасан.

Алишер Навоий инсоний бахтни шахс вафодорлигида кўради. Вафо ва садоқат — олийжаноб инсоннинг бош фазилатларидир. Агар одамда вафо бўлмаса — бу шахс фожиасидир:

*Одами бўлса вафо андин йироқ,
Ит вафо бобида андин яхшироқ.*

Муаллиф халқнинг ит садоқати-вафоси ҳақидаги тасаввуридан ўринли фойдаланиб, уни вафосиз кишига қарши қўйган. Кўпчилик учун, айниқса ёш, ғўр йигитларга кўпроқ хос бўлган манманлик, ўз шахсий қудрати ва имкониятидан лоф уришлар номақбулдир. Даҳо шоиримизнинг бу ҳақдаги фикри ҳам лўнда ва узил-кесилдир:

*Лоф аро эрмен деган эрми бўлур?
Келмас ишни илкидин дерму бўлур?
Офият вақти уруб лофу газоф,
Тушти чун иш, ўзни тутқайеиз маоф.*

Лоф уриб «Эрман!» деган билан ҳамма ҳам эр бўлаверадими? Киши қўлидан келмайдиган ишни қиламан, деса бўладими? Хотиржамлик вақтида қудратдан лоф уриб мақтанадиган кишилар, киши бошига иш тушганида, ўзларини четга оладилар...

Жамият чириган пайтларида кишилик муомаласидаги асосий хусусият иккиюзламачиликдаи иборат бўлади. Турғунлик йилларида бу усул асосий муомала усули бўлди. Бир сўзлшшк, фикрий собитлик, сўз¹ ва фикр бирлиги—чин инсон учун бош дастурдир. Шунинг учун мутафаккиримиз уқтирадики:

*Бир бўлу, бир кўр, бир де, бир тила,
Майл қилма мунда иккилик била.*

Инсофсизлик — шахс заволи. Инсоф бўлмаган жойда кишилар ҳаёти оғир кечади. Инсофни донишманд Алишер Навоий вафо билан тенг қўяди ва инсофсиз одамни одам эмас деб эълон қилади:

*Одамига яхши кўп авсоф эрур,
Лек аларнинг ашрафи инсоф эрур.
Кимгаким инсоф йўқ — инсон эмас,
Мунсиз атворида жуз нуқсон эмас.*

Ҳақиқий инсонда кўп фазилатлар бўлади: лекин булар орасида энг шарафлиси—инсофдир. Инсофсиз киши — инсон эмасдир. Укинг атворида хатодан бошқа нарса йўқдир. «Лисонут-тайр»нинг бутун-бутун саҳифалари нукул ҳикматдан иборат. Мисол учун дostonдан бир саҳифа матн кўчирайлик:

«Паст элнинг гар бийикдур ҳиммати,

*Бор онинг хўрдида иззу рифъати.
Гавҳар ўлди ҳиммату одам — садаф
Бу садафқа ул гуҳардиндур шараф.
Ҳиммат ўлса, маснаду жоҳ ўлмасун,
Мулку мол ончаки дилхоҳ ўлмасун.
Кимга йўқдур нақддин перояси,
Билки ҳиммат бас дурур сармояси.
Кимсага ҳеч ишта гар етмас илик,
Бок йўқ гар ҳиммати бўлса бийик.
Эрга ҳимматдин берур юз эътибор,
Жоҳу мулку ганжнинг не дахли бор?!
Мол ўлуб гар йўқ кишининг ҳиммати,
Маъни аҳли оллида йўқ иззати.
Кимки бўлгай ҳиммати олий анга
Бар берур бу ҳиммат иқболи анга.
Шаҳга ҳиммат паст агар берди худо,
Хушироқ ондин ҳиммати олий гадо.
Подшаҳким бўлса ҳиммат ичра паст,
Келди ҳимматлиг гадодин зердаст.
Одамнинг зеби ҳимматдин дурур,
Нафсинг таъдиби ҳимматдин дурур.*

Насрий баёни: Агар камбағал кишиларнинг ҳиммати баланд бўлса, феъллари ҳам шунга яраша иззат ва мартабалик бўлади. Агар ҳикмат бир гавҳар бўлса, инсонни садаф деб ҳисобла, бу садафга асл шараф ўша гавҳар туфайлидир. Агар кишида ҳиммат бор бўлса, унга тахт ва амалнинг кераги йўқдир, мулк ва мол-дунё ҳам унинг кўнглига ёқимли туюлмайди. Кимнинг нақд молу мулки бўлмаса ҳам ҳиммати бўлса бас, шунинг ўзи унинг учун катта давлатдир. Зеро, ҳиммати баланд киши ҳар қандай ишни бажара олади. Ҳиммат ҳақиқий эр кишини эътиборли қилади, бунга мансаб, мулк ва хазинанинг ҳеч бир дахли йўқ. Агар инсонда мол-дунё бўлса-ю, ҳиммат бўлмаса, у ақлли кишилар наздида ҳеч қандай обрў-эътибор топа олмайди, Кимки олий ҳиммат эгаси бўлса, бу ҳислати унга иқбол ато этади. Агар шоҳга худо паст ҳиммат ато қилган бўлса, ундай шоҳдан олий ҳимматли гадо яхшироқдир. Агар шоҳ ҳиммат бобида наст бўлса, у ҳимматли гадодан мағлуб бўлади.

Инсонлардаги гўзаллик ҳиммат туфайлидир, ёмон нафсинг жазоси ҳам ҳимматдандир».

Кириш сўзда Алишер Навоий ҳикматларига тўхталганимизнинг боиси бор: шарқ адабиётининг биринчи фазилати ҳикматга бойлиги, унда тафаккур меваларининг кўплиги ва уларнинг бебаҳолигидир.

«Манتيкут-тайр» ҳам «Лисонут-тайр» сингари бебаҳо асардир. Минг афсуски, вульгар социологизм ва адабий методологиянинг хато ва ожизлиги туфайли «Лисонут-тайр»ни ўрганган академик В. й. Зоҳидов Фаридиддин Аттор «Мантикут-тайр»ига мутлақо нотўғри баҳо берди. Файласуф олим Алишер Навоийни (шогирдни) Фаридиддин Атторга (устозга) қарама-қарши қўйди. В. Зоҳидовнинг «Ўзбек адабиёти тарихидан» китобида, «Мир идей и образов Алишера Навои» монографиясида ва «Улуғ шоир ижодининг қалби» тадқиқотида «Мантикут-тайр»нинг умумий гоёси ва фалсафаси башариятга қарши қаратилган асар сифатида талқин этилган.

В. Зоҳидов Аттор ва униг достони ҳақида ёзадики: «Атторнинг ўзи ва у типдаги таркидунёчи сўфийлар ҳақиқий дунё билан, ундаги ҳаёт билан алоқадор ҳар қандай масала билан машғул бўлишни рад этадилар, ҳар кишининг —хоҳ шоҳнинг, хоҳ аҳолининг бу дунё ишлари билан машғул бўлиши, унда яхши ҳаёт яратиб яшаш учун интилишини беҳуда деб

қоралайдилар. «Мантикут-тайр» ва шу типдаги асарлар шундай аскетик, мистик идеянинг баланд нуқтасига кўтарилган бўлиб, мистика, аскетизм билан суғорилгандир.

Навоийда эса, бундай эмас. У «Лисонут-тайр»ни мамлакатнинг реал саодати, халқнинг реал бахти билан боғлиқ бўлган орзулар билан тугатади, асарнинг аввалида қўйган одил ва оқил подшо ҳақидаги орзусини, идеясини такрорлаш ва ифодалаш билан уни хулосалайди»¹.

Академик В. Й. Зоҳидов Фаридиддин Атторнинг «Мантикут-тайр» ва Алишер Навоийнинг «Лисонут-тайр» дostonлари моҳиятини фалсафий тасаввуф концепциясига кўра талқин қилишга киришиб, Аттор борликни оллоҳнинг сояси, дейди, Навоий эса, борлик бу оллоҳдир деган. Шунинг учун уларнинг қарашлари бир-бирига тескаридир деган фикрни олға суради: «Утгиз қуш Худхуддан: улар билан Симурр ўртасидаги муносабатни тушунтириб беришни сўрайдилар, Аттор Худхуд тилидан қушларга жавоб бериб айтадики:

*Сурати мурғони олам сарбасар,
Сояи ўст, ин бидон, эй беҳабар.*

Бу билан Симурғ (худо) энг асосий, олий борлиқдир, ердаги қушлар (одамлар ва ҳоказолар) эса — ана ўша Симурғнинг аянчли соясидирлар, демак, бу қушлар — соядирлар, асосий борлик (воқелик) қимматига, аҳамиятига эга бўла олмайдилар, зеро, асосий тана (борлик) билан унинг сояси орасида қандай муносабат бўлиши мумкин, уларни қандай тенглаштириш мумкин,— демакчи бўлади Аттор. Шундай бўлгандан кейин, дейди Аттор, қийматсиз, аянч соядан воз кечиб, риёзат, узлат орқали сояликни ташлаш учун асл «тана»ни ахтаришга, «тана»га айланишга интилиш керак. Ўз «Лисонут-тайр»ини «Мантикут-тайр»нинг «таржимаси» деган Навоий шу ўринда, Атторнинг юқоридаги фикрига моҳият-эътибори ила зид фикрни ўртага ташлайди. Навоий айтадики:

*Барча олам қушларининг сурати,
Билгил, онинг сояи нурҳикмати.*

Бу билан, бутун қушлар аҳамиятсиз, маъносиз борлик бўш соя эмаслар, аксинча, уларда худонинг ҳикматлари, комиллиги зухур этгандир, демоқчи бўлади Навоий.

Навоий яна давом этиб дейдики, худо ўз хуснини зухур, жавлон эттирмоқчи,- конкрет нарсалар, табиат сифатида гавдалантирмоқчи, комилликқа эришмоқчи бўлди ва у ўзининг бу мақсадига эришди — худо хуснининг, ҳикматининг мужассамлашгани бўлган, унинг мазмунининг конкретлашгани бўлган табиат (мирьот) майдонга келди. Демак, бу табиат ўз хуснини, ҳикматини конкрет нарсаларда акс эттирган худонинг тажаллисидир, демак, бу табиат — воҳид илоҳий моҳиятнинг, субстанциянинг табиат сифатида кўрингандир»².

Файласуфимиз тажалли моҳиятини тўғри ёритган. Бироқ Аттор ва Навоий қарашларининг фалсафий моҳиятини бир-бирига зид қўйиб жиддий хатога йўл қўйган. Устоз Аттор ва издош Навоий асарларидан келтирилган ва бир-бирига қарама-қарши қўйилган байтларнинг мазмуни таржимашунослик тили билан айтганда айнан, бир-бирига мувофиқ фикрлардир. Чунки Фаридиддин Аттор ҳам қушларни илоҳийнинг сояси демоқда, Алишер Навоий ҳам.

Хуллас, қайд этмоқчимизки, Воҳид Зоҳидов, Натан Маллаев, Шарафиддин Эшонхўжаев, Олимжон Жўраев ва бошқа бу масалага дахл этган адабиётшуносларнинг Фаридиддин Атторнинг фалсафаси, «Мантикут-тайр»га доир фикрлари асосан, моҳият жиҳатдан мутлақо хато қарашлардир. Аттор ўз дostonида қушларни гоҳ худонинг сояси, гоҳ Симурғ (худо)нинг ўзи деб талқин этади. «Лисонут-тайр» муаллифи ҳам бу қарашни айнан такрорлайди ва

¹ В. Зоҳидов «Улуғ шоир ижодининг қалби», Тошкент, 1970, 400-бет.

² В. Зоҳидов. «Улуғ шоир ижодининг қалби» Тошкент, 1970, 385-386-бетлар.

инсоф юзасидан ўз асарини Аттор достонини таржимаси эканлигини уқтиради.

Агар бордию, адабиётшунослар «Мантикут-тайр» ҳақида билдирган фикрларида қолмоқчи бўлсалар, шу фнкрларнинг ўзи тўласинча «Лисонут-тайр» достонига тегишли эканлигини ҳисобга олсилар. Шундагина, улар ўзларининг қалтис тухматларидан ийманишлари мумкин.

Соф таржимашунослик нуқтаи назаридан олиб қарагаимизда ҳам, таржимани асл нусхага қарама-қарши қўйиш бориб турган мантиқсиз уриниш, беҳуда чиранишдан бошқа нарса эмас. Алишер Навоийнинг «Лисонут-тайр» достони мутахассис адабиётшунос, файласуф ва теологлар учун ҳам, кенг китобхонлар оммаси учун ҳам ўрганишбоп ва ўқишбоп асардир. Ундан ҳар бир киши ўз маънавий камолоти даражасида ўзи учун ва илм учун тегишли муҳим маълумотларни, ҳаётий дастурларни топа оладилар деган умидимиз бор.

Энди икки оғиз сўз нашр ҳақида. Алишер Навоийнинг «Лисонут-тайр» достони биринчи маротаба эски ўзбек ёзувида танқидий текст ҳолида (нашрга тайёрловчи Шарафиялин Эшонхўжаев! «Фан» нашрнетида 1965 йилда Тошкентда босилиб чикди. Амалдаги ёзувимизда эса, Алишер Навоий «Асарлар»ининг ўн беш жилдлигининг 11-жилди сифатида 1966 йилда босилди. Бу асарни ҳам нашрга тайёрлаган олим Ш. Эшоихўжаевдир. «Лисонут-тайр»нинг кейинги оммавий нашрида жиддий қисқартиришлар содир қилинган эди: оллоҳга ҳамд, пайгамбарга иаът, Абу Бакр, Умар, Усмон ва Али мақтови боблари ва айрим боблар нашрдан четда қолиб кетган эди. Бу нашрда илмий танқидий текстдаги мукамаллик сақланди. Шунга мувофиқ насрий баёндаги қисқартиришлар ҳам тўлдирилди.

Уйлаймизки, бугунги китобхон Алишер Навоий ижодидан сарак ва пучак изламайди: достоннинг XV асрда яратилганини, ислом мафқураси ва тасаввуф таълимоти бу асарда акс этганини унутмайди.

Мулоҳазамизча, «Лисонут-тайр» достони ўз ўқувчиларини онгли эътиқод, эътиқодда собитлик, олий мақсадлар учун то тирик экан муттасил курашиш тақозоси руҳида тарбиялайди. Ана шу маънода биз даҳо Навоийга маънан таъзим этамиз.

Ваҳоб РАҲМОНОВ

ЛИСОНУТ ТАЙР

(асл матн)

I

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим

Жон куши чун мантиқи роз айлағай,
Тенгри ҳамди бирла оғоз айлағай.
Улки махлуқот халлоқидур ул,
Ондин ўзга фонию боқийдур ул.
Сониеъким чекти чун сунъи қалам,
Офариниш тарҳини қилди рақам.
Айлағач дойир тўқуз афлокни,
Қосир этти фаҳмидин идрокни.
Кўкни тун, кундин муламмаъ айлади,
Меҳру анжумдин мурассаъ айлади,
Ойни кўк тирноғидин қилди мисол,
Олғон ул тирноғ бир ёндин ҳилод.
Сайрдин гардунға солди изтирор,
Ерга онинг жавфида берди қарор.
Ер юзин ёмғур суви бирла юди,
Гарду чирки ул юмоғдин ўксуди.
Баҳр уза жўнг айлади туфроғдин,
Жўнг учун лангар ёсоди тоғдин.
Қилди дарёға бухорин пардапўш,
Меҳр ўтидин тушмасун деб сувға жўш.
Ошкор айлаб адолат оламин,
Еб суда мавжуд курту куш ғамин.
Берди Найсон ёмғуриға ул шараф,
Ким гуҳар қозғонди базлидин садаф.
Дурға берди ул баҳо бирла ривож,
Ким сарир аҳлиға бўлди зеби тож.
Чун Ҳамалдин берди ойини баҳор,
Бўлди тенг мезонда лайлу наҳор.
Тонг насимин Исоосо айлади,
Боғ амвотини эҳё айлади.
Жилвагар қилди чаман зеболарин,
Боғ аро ёйиб чечак раъноларин.
Рўзи этти елгэ руҳосо шамим.
Ким шажарға топти жон азмй рамим.
Ҳам ёрутти субҳи кофури асос,
Ҳам тузотти шомни мушкин либос.
Меҳрни кундуз дурахшон айлади,
Ойни шамъи шабистон айлади
Ҳар ғаройибким, ёйиб сахро аро,
Ондин ортуғ кўргузуб дарё аро.
Дашт аро ҳар не тақовар айлабон,
Сувда юз онча шиновар айлабон.

Чун куюнни дашт аро айлондуруб,
Сувда игримни доғи тўлғондуруб.
Уйлаким, душман яротиб ўтқа сув,
Елни ҳам туфрокқа айлаб адув.
Сунъидин кўргилки мундоқ тўрт зид,
Бўлиб инсон хилқатида муттаҳид.
Офаринишдин қилиб инсон ғараз.
.Онинг айлаб халқ ичинда беэваз.
Дўнглин онинг махзани ирфон қилиб,
Ул тилисм ичра ўзин пинҳон қилиб.
Рози махфий ганж ўлуб бу турфа жисм,
Сунъидин ул ганж ҳифзиға тилисм.
Ҳам тилисм ул махзан узра, ҳам амин,
Офарин сунъунгға, эй жонофарин.
Айлаганда рознинг ганжини арз,
Не само айлаб қабул они, не арз.
Ғайри инсонким қилиб они қабул...
Ҳам залум айлаб хитобин, ҳам жаҳул.
Чун халойикдин они мумтоз этиб,
«Кунту канзан» сирриға ҳамроз этиб.
Бошиға қўюбҳидоят тожини,
Қисмати айлаб шараф меърождни
Олам ичра андоқ айлаб муқтадо,
Ким бўлуб хайли малакка пешво.
Чун малак хайлиға ул масжуд ўлуб,
Кимки саркашлик қилиб мардуд ўлуб.
Яъни ул жинну малоик сарвари,
Тахти фармонида олам кишвари.
Неча минг йил зухду тоат айлаган,
Амриға онинг итоат айлаган.
Бир важаб ер қолмоғон офоқ аро,
Балки бу кирёси нили тоқ аро.
Кимки ҳақ оллинда тоат қилмағон,
Касби ойини саодат қилмағон.
Бу саодатларға топқон дастрас,
Урмағон ҳақ ёдидин айру нафас.
Чун тақаррубда топиб доруссурур,
Кўнглига ул қурбдин солғон ғурур.
Бу ажаб мазҳарни кўзга илмағон,
Саждасин хайли малакдек қилмағон,
Бўйинини сунмай аён этконда таън,
Солибон бўйни-ға онинг тавқи лаън.
Бўйниға итдек қалода солибон,
Кўнглиға итлик ирода солибон.
Хайли одамға адуйи жон бўлиб,
Душману ғоратгари имон бўлуб.
Дўзахи макру адоватқа қолиб.
Ул шарафлар бирла андоқ пешхайл,

Ким аён айлаб такаббур сори майл.
То абад мардуду малъун айлабон,
Ибрати офоку гардун айлабон.
ПВир овуч туфроғдин айлаб пайкари,
Одамийлиғда ажойиб мазҳари.
Ҳам қилиб ўз сирри бирла ганжи роз.
Ҳам хилофат бирла айлаб сарфароз.
Бўлди саркашликдан онинг офати.
Ажзу туфроғлиқ — бу бирнинг рофати.
Бирга ул масжудлуғ берган ўзи,
Бирга бу мардудлуғ берган ўзи.
Ҳам ўзи ул бирни маълул айлаган,
Ҳам ўзи бу бирни мақбул айлаган.
Ул не қилди, бу не қилди — ул билур,
Ул бу қилмас, ҳар не қилса — ул қилур.
Ҳикматидин воқиф эрмастур киши,
Бўлмади бу иш кишининг чун иши.
Иш эрур улким, ўзи они қилур,
Ҳикмат улким ҳам ўзи они билур,
Подшоҳеким, анго йўқтур назир,
Не шарикун не адилу не вазир.
Сунъунгга юз офарин, эй кирдикор.
Ғайр йўқ сенсенки дерлар — они бор.
Борсен сен борлиғ зебандаси,
Бирлику жабборлиғ арзандаси.
Сендадур ҳам бирлику ҳам борлиғ,
Ҳайлиғу қодирлиғу ғаффорлиғ.
Баҳри ғуфронингга тушкан чоғда мавж.
Журм эрур ҳар неча тутқон бўлса авж.

II

*Муножот қозиюл-ҳожот ҳазратида ўз тақсиротининг
шармандалиғида ва ул уётдин мазаллат туфроғига сарафкандалиғида*

Е раб, ўз ҳолимға ҳайронмен баса,
Осию масту паришонмен баса.
Нафс маъмури ҳаво мағлуби ҳам,
Сидқ мардуди сафо манкуби ҳам.
Жонима исён майидин мастлиғ,
Кўнглума фисқ аҳлиға побастлиғ.
Юз ҳаво бошимға солиб нафси шум,
Хайли шайтон айлабон ҳарён ҳужум,
Айлабон ул хайл бўлғунча хабар,
Жону кўнглум кишварин зеру забар.
Бир тааддипешаликни хуб деб,
Узни ошиқ деб, они маҳбуб деб.
Ҳар ситамким тундхўедин етиб,
Ул чу етгач оҳ уруб, ўздин кетиб.

Оташин лаълидин ўт жоним аро,
Рўзгорим зулфу холидин қаро.
Нуктаси нуткум тилин лол айлабон.
Жилваси ақлимни беҳол айлабон.
Васлу ҳажрин умру марг айлаб лақаб,
Бирдин осойиш топиб, бирдин тааб.
Ҳажрй-андуҳида жоми май ичиб,
Васл жомин чун топиб жондин кечиб.
Онглабон онсиз тирикликни ўлум.
Жонға айлаб ҳажрда юз уштулум.
Они фаҳм айлаб ҳаётимдин мурод,
Ондин ўзга келмайин кўнглумга ёд.
Ғайри ёдимдин чиқиб фурқат чоғи,
Чунки воқифсен, чин айтай мен доғи.
Ҳажри чун кўнглумга бедод айлабон
Они истарга сени ёд айлабон.
Олло-олло ўлтурур шармандалиқ,
Едима келса бу янглиғ бандалиқ.
Юз қаролиғ онча бўлмиш жаҳл аро,
Ким кўзимга қилди оламни қаро.
Қилмадим умрумда бир рақъат намоз,
Сар-басар маҳзи ниёз, эй бениёз.
Ҳаргиз андоқ қўймадим туфроққа бош,
Ким кераклик бўлмағой бошимға тош.
Бермадим ҳаргиз гадоға бир дирам,
То ўзумни кўрмаднм соҳиб карам.
Тутмадим отинг қилиб фарзоналиқ,
Сабҳа элдин осмойин юз доналиқ.
Бир амал ҳаргиз риёсиз қилмадим,
Зарқсиз ҳаргиз ўзумни билмадим.
Уйлаким мендурмен, инсон бўлмасун,
Йўқки инсон — деу шайтон бўлмасун.
Уз фиолимдин ажаб озурдамен,
Дам-бадам афсурдау дилмурдамен.
Бас хижолатдин манга йўқтур ҳаёт,
Не учунким ўлтурур ҳардам уёт.
Бу маразлар ичраким ўтти сўзум,
Уз иложимни қила олмон ўзум.
Бермадим мунча балиятқа ризо,
Найлагайман сендин ўлғонға қазо.
Гар манга бу дард бедармон эрур,
Лек дармони санга осон эрур.
Дардима дармон, иноят айлагил,
Тавбаи... комил ҳидоят айлагил.
Адлу эҳсонингға хос этгил мени,
Нафси золимдин халос этгил мени.
Жонда шавқунг шуъласин мавжуд қил,
Ҳарне ғайринг кўнглума мардуд қил.

Ончаким бўлғай бадан қайдида рух,
Қил анга рўзи шухудингдин футух,
Чун бу кушқа рихлат оғоз ўлғуси,
Гулшани аслиға парвоз ўлғуси.
Куш таважжух айласа учмоқ сари,
Туфроқ этса майл ҳам туфроқ сари.
Чун ҳар иш бобида қилғунгдур хитоб,
Тоимағон чоғда саволингға жавоб.
Бошима еткур мени қўймай ҳазин,
Ониким дебсан шафеъул-музнабин.

III

Бу номага саидул мурсалин наъти била туғро тузмал ва шафеъул-музнабин мадҳи била зийнат кўргузмак

Анбиё сархайли султони русул,
Ким эрур онинг туфайли жузву кул.
Улки Одамдин бурун ул бор эди
Ҳам наби, ҳам соҳиби асрор эди.
Нури мавжуд офаринишдин бурун
Ким эди халқиға муддат олти кун.
Қойси нур, улким топиб юз иззу ноз,
Ул келиб маъшуқу, холиқ — ишқбоз.
Бениҳоят ил топиб ҳақдин назар,
Токи ҳақ мавжуд қилди Булбашар
Булбашар рухсори чун тутти жамол
Кавкаби ул нурдин топти камол.
Чунки ул Ҳаввога бўлди мунтақил,
Жабҳасидин меҳр эрди мунфаил.
Шишнинг топти вужуди чун вуқуъ
Ул куёш қилди жабинидин тулуъ.
Борди ондин маҳрами дилбандиға,
Ондин ўлди мунтақил фарзандиға.
Жуфтиға андин етишти ул шараф,
Уйла гавҳар ҳукқаси қилғоч садаф.
Бир-бирига бу сифат текурдилар,
Токи Абдуллоҳга топшурдилар.
Ул доғи еткурди ул дастур ила
То уйи бўлди ёруғ ул нур ила.
Токи ул уйдин тулуъ этти куёш,
Оразида ул нубувват нури фош.
Нур йўқким, ҳақ таолло сояси,
Ложарам ўтти куёштин пояси.
Дин ливоси кундек ўлди муртафеъ,
Зулмати куфр ўлди андин мунтафеъ.
Матлаъи бўлди онинг байтулҳарам,
Ким фалакдин топти олироқ мақом.
Маккада бўлғоч ул ахтар нури фош,

Борча бутлар қўйдилар туфроққа бош,
Куфр аҳлидин намудор ўлдилар,
Борчаси, яъни иигунсор ўлдилар.
Дин ливоси бўлди гардундин бийик,
Шаръи тиғи насси қотиъдин итик.
Таъби чун бўлди рисолат росихи,
Миллати бўлди милалнинг носихи.
Раъйи чун кўргузди шамъи муъжизот,
Партавидин равшан ўлди коинот.
Лот ноқислиқ била бўлди табох,
Зоҳир ўлди куфр элига лоилох.
Андин ўлди элга иллалло аён,
Қилди афсаҳ нутқ ила они баён.
Айлаган ирсоли иллаллоҳ ўзи,
Енида онинг расулаллоҳ ўзи.
Зоти олам дуржида дурри самин,
Балки ҳақдин раҳматан лил оламии.
Ўзи пок, азвож ила авлоди пок,
Зоти пок, асҳоб ила аҳроди пок.
Анга ҳар дам юз дуруду минг салом,
Олам аҳлидин оли ёвмул қиём.
Пок авлодию асҳобиға ҳам,
Сўнгра хаддомиу аҳбобиға ҳам.

IV

*Ул рисолат қофи анқосининг баландпарвозлиги ва маҳбуби ҳақиқи
васлига этиб қуш тили била такаллум ва ҳамрозлиги*

Ул кечаким, ул шаҳи гардунмақом
Ким они ҳақ истади гардунхиром.
Уммаҳони хужрасида эрди хуш,
Даҳри дун ашғолидин осудаваш,
Ким етишти олиға руҳул амин,
Арз этиб пайғоми раббил оламин.
Илкида эрди буроқи барқхез,
Барқ онинг бирла қила олмай ситез.
Дедиким, эй тенгрига жонинг қариб,
Жисм ила ҳам бўл эрурсен чун ҳабиб.
Рокиб ўлким, келтурубтурмен буроқ,
Гарди роҳинг айла бу фируза тоқ.
Чиқти шаҳ рахш узра чун маҳкум эди,
Ҳукм қойдин эркони маълум эди.
Чун ҳумоюн маркаби қилди ҳаво,
Мақдамидин. чарх эли топти наво.
Чун қамарға мавкибидин етти кадр,
Ул қуёш ташрифидин ой бўлди бадр.
Чун икинчи авж уза урди алам,
Дурфишон бўлди Аторудға қалам.

Зотидии топқоч шараф учунчи сахн,
Зухра хунёгарлик айлаб чекти лахн.
Сурди чун тўртунчи айвонга асос,
Шоҳи анжум айлади нур иқтибос.
Солди чун бешинчи айвон сори от,
Наҳси Асғар Саъди Акбар бўлди бот,
Саъди Акбар сори чун қилди гузар,
Топти ўл нури саъодатдин назар.
Қилди чун бешинчи торамга убур,
Ҳиндуи мазлум деди оллоҳи нур.
Икки води чун ёно қилди уруж,
Зоҳир ўлди қиблаи зотулбуруж.
Фарридин топти қўзи қўчкорлиғ,
Саврға етти асадқирдорлиғ.
Хидматиға боғлади Жавзо камар,
Бўлди саратон ростравликқа самар.
Арслон итдек оёғиға тушуб,
Хўша тухми дур бўлурға ёвушуб.
Каффа жон мезонлигин айлаб аён,
Заҳрини тарёк этиб андин Чаёи.
Ёни айлаб қоши таъзими ҳилол,
Мақдамидин Жадй ўлуб заррии ғизол.
Далв олиб нуктасидин жон суйи,
Хут топиб нутқидин хайвон суйи.
Чун буларға бу шарафлар еткуруб,
Борчасидин юқори маркаб суруб.
Аршу курсиға уруб фаррух алам,
Бўлуб андин мухтарам лавҳу қалам.
Ломакон майдонида жавлон қилиб,
Ондин оҳанги ажаб майдон қилиб.
Пайк ила маркаб қолиб ул сайрдин,
Икки пар тушган масаллик тайрдин.
Чун аносир меҳнатидин шод ўлуб,
Ҳам жаҳон итлоқидин озод ўлуб.
Эгнидин солиб аноният тўнин,
Ойириб ўтдин башарлик учқунин.
Узни ўзлук қайдидин айлаб халос,
Топиб ўздин ўзгаликка ихтисос.
Елу туфроғу ўту судин ориб,
Ҳам мену сен ҳам улу будин ориб,
Борғаҳи курб аро топиб мақом,
Майл этиб андин ёқинроқ ҳам хиром.
Айлабон чун рафъ етмиш минг ҳижоб,
Қолмай ўзга монёи онинг ҳижоб.
Чун мавонёи бору йўқ маслуб ўлуб,
Ул ҳабиб онда етиб маҳбуб ўлуб.
Лимабуллоҳ остонин ёстониб,
Қоба қавсайн иттиҳодин қозғониб.

Ло била моъне ҳам ўздин солибон
Бу солинғоч не қолур ул қолибон.
Ёрутуб айнини мозоғалбасар,
Рафъ ўлуб андешаи файйулназар.
Топибон ўл рутбаким тоимай киши,
Ким эмас бу иш кишилиқнинг иши.
Узлуки бирла ўзидин йўқ хабар,
Балки ўзу ўзлукидин йўқ асар.
Ғайр осориға имкон қолмайин,
Бориб ўз ҳам ғайри жонон қолмайин.
Ҳам кўруб жонон жамолин қўз била,
Васлидин ҳам баҳра топиб сўз била.
Айлабон идрок тўқсон минг калом,
Лек асносида юз минг эҳтиром.
Оси умматнинг гуноҳин истабон,
Борча аҳволи табоҳин истабон.
Ҳар не истаб хаййи мутлақдин топиб,
Ҳақ тилаб ҳақдин тилаб ҳақдин топиб.
Ҳосил айлаб улча имкони мурод.
Қойтиб ул меърождин масруру шод.
Васлидин масрур ўлуб ул боргоҳ,
Буйруғидин мунтазам бу коргоҳ.
Борғонида бор эди дурри шигарф,
Лек ёнғонда келиб дарёи жарф,
Тарфатульайн ичра англаб билгани,
Турфақим бир онда бориб келгани,
Узга оламдин ёниб тутқоч мақом,
Берди бу олам ишига интизом.
Биз нечақим осию гумроҳбиз,
Бок йўқ чун мунчадин огоҳбиз.
Ким онингдек ҳомию зоти рафеъ,
Журмумизга бўлғуси тонгла шафеъ.
Е раб, ул кунким, шафеъ ўлғой расул»
Кимниким ул истаса қилғунг қабул.
Юз туман минг аҳли исёну гуноҳ,
Топқуси раҳмат етиб фазли илоҳ.
Бўлғуси ул-хайл аро Фопий доғи,
Қилмоғойсен ноумнд они доғи.

V

Амирал мўъминин Абу Бакри Сиддиқ разиаллоҳу анҳу таърифиди

Улки султони расулнинг ёридур,
Сониъи иснайн азхумо филғоридур.
Содику сиддику ҳамрози онинг,
Ҳар ёмон-яхшида дамсози онинг,
Ул эди олам элига раҳнамун,
Келди чун валсобикун ассобикун.

Муқтадои зумраи таҳқиқ ул,
Собиқ ислом аҳлиға содиқ ул,
Ғор аро ёриға айлаб жон нисор,
Ери онинг отин айлаб ёри ғор.
Ганжким ғор ичра пинҳонлик қилиб.
Аждаҳодек ул ниғаҳбоилик қилиб.
Ғор зулмотида тортиб чунки ранж,
Топиб онда Хизр суйи бирла ганж.
Ганж худ ганжи илоҳи ёнида
Ким келиб пинҳон жаҳон вайронида.
Бас недур гар тоимади оби ҳаёт,
То жаҳон бўлғой тирик қолмоғлиғ от.
Чун йилондин захм оёғиға етиб,
Оби ҳайвон нўши они дафъ этиб.
Урниға они расул айлаб имом,
Ой бўлуб хуршидға қоим мақом.
Чун бўлуб хуршидға воқеъ ғуруб,
Дин уйи ул ой фуруғидин ёруб.
Ё раб, ул ой шамъи то явмул ҳисоб
Олмасун ислом уйидин нуру тоб.

VI

Ҳикоят

Мустафодин сўнгра аҳли иртидод,
Чун хилофатқа ул ўлди истинод
Дин тариқида адоват туздилар,
Ким ҳужум айлаб жадал кўргуздилар.
Бергали ислом рукниға халал,
Ким закот эрди аён айлаб жадал.
Ул ғазаб айлаб бу навъ этти хитоб,
Ким наби қонунидин бир ришта тоб —
Уксумак тағйир ила имкони йўқ,
Уксутур элга қиличдур доғи ўқ.
Шаръ ишига улки мундоқ қилса жаҳд,
Ким онинг осори қолғой то бу аҳд.
Ким қила олғой бу ишни ошкор,
Жуз Абу Бакр, улки эрди ёри ғор.

VII

Амирал мўъминин Умар Форуқ разиаллоҳу анҳу васфиди

Улки пайғамбарға ҳамдам эрди ул,
Шубҳасиз Форуқи аъзам эрди ул.
Ҳақни ботилдин бировким қилди фарқ,
Адли бирла равшан этти ғарбу шарқ.
Ондин ўзга йўқ эди офоқ аро,
Балки ушбу қасри олий тоқ аро.

Шаръ аро шоҳи расулнинг пайрави,
Адл ила дин пуштини қилғон қави.
Хони базлидин жаҳон аҳли тўйуб,
Ул ўзин тўйғорғоли кирпич қўйуб,
Рубъи маскун адли меъмориға паст,
Тушколи бир хишт ёпғлиғ зери даст.
Нафсин ўлтургон ичибон захри ноб,
Уғлин ўлтургон қилурда эҳтисоб.
Динидин меҳробу минбар равнақи,
Адли бирла мулку кишвар равнақи.
Тиғи суйи шаръни бўстон этиб,
Куфр мулку дайриии вайрон этиб.
Қаҳри Кисролар бошидин олди тож,
Ваҳми қайсарларға ҳамл этти хирож.
Фатҳ ўлуб давронида мулки Ажам,
Ул билод узра араб тортиб алам.
Олди шахлар мулкини чокарлари,
Куфр уйини бузди динпарварлари.

VIII

Ҳикоят

Хайли чун Фатҳи Мадойин қилдилар,
Ахзи амволу хазойин қилдилар.
Неча юз йиллик салотин ганжини
Жамъ айлар чоғда кўрган ранжини
Юклаб элттилар онинг олиға нақл,
Ким тамошосида ҳайрон эрди ақл.
Кўз учидин боқмай ул амволға,
Борчани жамъ этти байтулмолға,
Ким ғазо аҳлиға ул бўлғой мадад,
Ҳар бирига ончаким етгай расад.
Кимнинг илкидин келур бу навъ иш,
Жуз Умарким, бўйла қонун айламиш.

IX

Амирал мўъминин Усмон зуннурайн разиаллоҳу анҳу шонида

Ул ҳаё коники нурул аъйн эди,
Уйлаким айнайн зуннурайн эди.
Сидқ конию мурувват маҳзани,
Ҳилм баҳрию футувват маъдани.
Ҳам Мадина аҳлиға шайху имом,
Ҳам келиб шайхинға қоим мақом
Тенгри айлаб жомеъи «Қуръон» они,
Халқ деб Усмон бинни Аффон они.
Чун Каломуллоҳни руҳул амин
Айлаб ирсоли шафеъул музнабии.

Ул замондин то онинг даврониға,
Ер тутуб эрди хафо зиндониға.
Неча оят жамъ айлаб ҳар араб,
Жамъу тартибиға ул бўлди сабаб.
Суралар ўрнини таъйин айлади,
Бу шараф басдурки то ҳоло анга,
Ашрафи уммат эрур толеъ анга.
Кимга бергай дастким рабби ғафур,
Кулбасиға солғой андоқ икки нур.

Х

Ҳикоят

Нақл эрур бу навъким бир кун наби
Ул халойикқа саодат кавкаби,
Хилват ичра истаю элдин фароғ,
Ултуруб эрди узотиб бир оёқ.
Кирдилар баъзе кибор асҳобдин,
Ҳам азизу ҳам шариф аҳбобдин.
Бўлмади тағйир ҳазрат ҳолиға,
Ул фароғ ичра ҳумоюн фолиға.
Лек Усмон киргач ул миллатқа шамъ
Ултуруб сунғон оёгин қилди жамъ.
Ким эрур асру ҳаёлиғ кимса ул,
Топқуси тағйир онинг ҳолиға йўл.
Улки мундоқ ҳурматин тутқой расул,
Эътибори йўқ неким дер ҳар фузул.

ХІ

Амирул Муъминин Али разиаллоҳу анҳу ҳазратида

Илм дарёси вилоят гавҳари,
Олам аҳлида ажойиб мазҳари.
Анбиё сархайлиға фарзанд ул,
Хайли одам ичра бемонанд ул.
Макка токидин тушурмакта Хубал,
Эгни ҳазратнинг оёғиға муҳал.
Қатлдин пайғамбар этганда фирор,
Жонин ўйнаб ўрниға тутқон қарор.
Олам авсофиға зоти муттасаф,
Ким сўзига ман араф гаҳ лавкашаф,
Аҳли дин ичра амирал муъминин,
Тақви аҳлиға имомал муттақин.
Илм шаҳри анбиёға интиҳо,
Васфида айтиб Али бобаҳо.
Дулдулининг пўяси андоқки барқ,
Зулфикоридин аду қон ичра ғарқ.
Иттиҳодида нубувват шамъининг

Сўзи буким сен менингсен, мен сенинг.
Лаҳмаки лаҳми ҳам онинг шонида,
Демак даме ҳам истехсонида.
Бешаи тақдир шери шарзаси,
Шернинг ондин ҳаросу ларзаси.
Куфр аҳлининг жавобин еткуруб,
Балки гулбонги салуни ул уруб,
Ҳам наби фарзанди пайванди онинг,
Ҳам мунунг фарзанди фарзанди онинг.

XII

Ҳикоят

Бир ғазода нақл мундоқдурки шоҳ,
Ебдур ўқ захмики отмиш кинахоҳ.
Ер тутуб пайкон сўнгатка ўйла руст,
Ким чекардин бўлмайин чикмоққа сушт.
Чун набиға арз этибдурлар они,
Бўйла дебтур ул хидоят махзани.
Ким ул этган чоғда эҳроми намоз,
Они торторға бўлунгуз чорасоз.
Ондаким ул захмнинг пайкони бор,
Зўр айланг ончак-им имкони бор.
Онча истиғроқдиндур бахравар,
Ким ул иштин бўлғусидир беҳабар.
Уйлаким ҳукм этти ул шамъи худо,
Қилдилар ул ишни, фатҳ этти худо.
Шаҳ намозининг саломин-чун деди,
Захмда не дарду не пайкон эди.
Қилди чун ул ҳол истифсорини,
Дедилар шоҳи расул гуфторини.
Ҳайдари Каррор шукр айлаб аёи,
Ушбу иш сиррин бу навъ этти баён,
Ким халос ўлмоқ ажал пайконидин,
Мумкин эрмас жуз наби эҳсонидин.
Бизга ҳар ғамдин нажот ондин дурур.
Балки оини ҳаёт оидин дурур.

XIII

*Қудватул-аҳрор ва қиблатул-аброр Шайх Фаридиддин Аттор
қаддасаллоҳу руҳаҳуға мадҳу сано оғози ва ўз арзи ниёзи*

Ҳар не гардун баҳр ила конида бор,
Онча юз Аттор дўконида бор.
Баҳрида анжумдин ўлмиш зебу фар.
Ҳар кеча дур янглиғ ўлмиш жилвагар.
Конининг ёкути шом ўлғон шафак,
Субҳи анвор сори андоқким фалақ.

Ул гуҳар йўқким, ҳаводис тошидур.
Синғучи ондин забунлар бошидур.
Бу бирин ёқут йўқким, қон дегил,
Олам аҳли қатлидин оққон дегил.
Ул дўкон шарҳин қилай эмди рақам,
Гарчи авсофида ожиздур қалам.
Одами табъини жаҳл айлаб залил,
Ҳар ямон ахлоқдин қилса алил.
Бўлғоли зойил ҳар андоқ иллоти,
Бу дўкон ичра муҳайё шарбати.
Сандалу мушку абиру заъфарон,
Табъ жаҳлидин саросар заъфарон.
Файз боғида гулобу мушки бед.
Ҳар биридин табъга юз файз умед
Нукта ҳилвидин баса қанду набот,
Ким топиб ўлган кўнгил ондин ҳаёт.
Ваъзу ирфондин баса шахду шакар,
Ким бўлуб бечораларга чорагар.
Назму насридинки таҳрир айлабон,
Ваҳдат асрорини тафсир айлабон.
Халқ учун махлут этиб гул бирла қанд,
Табъга гулқанд янглиғ судманд.
Чун «Мусибатнома» син айлаб баён,
Юз мусибат нафса айлаб аён.
Ҳар мусибатдин кўнгулга сур ўлуб.
Ким кўнгул ул сурдин масрур ўлуб.
Чун рақам айлаб «Илоҳинома»ни,
Ваҳйига айлаб муҳаррир хомани.
Шарҳи асрори илоҳи айлабон,
Халқ аро шарҳин камоҳи айлабон.
Чунки «Уштурнома» айлаб ошкор,
Нуктаси бухтиларин тортиб қатор.
Неча минг бухти нечукким чархи дун,
Дурру гавҳар ҳамлидин бори забун.
Чунки ғавси «Лужжаи ҳилож» этиб,
Ҳар дурин шоҳлар бошига тож этиб.
Балки айлаб шоҳ тожи зийнати,
Мулк нақди ҳар бирининг қиймати.
Чун қасоид даштига солиб кумайт,
Водие қатъ айлабон ҳар турфа байт.
Лек ҳар водида юз мулки ғариб,
Мулклардин ҳар бирида минг ажиб.
Чун ғазал гулзорида мажмаъ тузуб,
Булбулойин минг тараннум кўргузуб.
Лекин ул ҳар бир тараннумдин аён,
Сирри ваҳдат шарҳиға равшан баён.
Чун рубоийдин бериб девонга зайн,
Рубъи маскун ичра солиб шўру шайн.

Олами маъни аро тақсимдин.
Ҳар бири мухбир неча иқлимдин.
Наср ила чун «Тазкира» мавжуд этиб,
Авлиё арвоҳини хушнуд этиб.
Ҳар бирининг руҳидан юз тийра зот.
Жон топиб ичкон киби оби ҳаёт.
Бир тараф бОриға ойиу шараф.
«Мантиқут-тайр»иға ойин бир тараф.
Оидаким дарж этти кушлардин мақол,
Ўзга тилдур, ўзга сўздур, ўзга ҳол.
Фаҳмиға махфий забондоие керак.
Йўқ забондонким — Сулаймоне керак.
Юз туман куш нутқи мушкул келди бил,
Турфа буқим ҳар бирига ўзга тил.
Ҳар бирига лаҳну қонуни ажаб,
Ақл-идрокида Мажнуни ажаб.
Лек ҳақ тавфиқ берса, мен — гадо,
Шайхнинг руҳиға айлаб иқтидо,
Уйла кушлар нутқини изҳор этай,
Булбулу тўти киби гуфтор этай.
Ким халойиқ чун тараннум айлагай.
Қуш тили бирла такаллум айлагай.
Лек сурмак нуктани тўти мисол.
Будур инсоф ўлса, эй фархунда фол.
Ким бу тўти туъмаси бўлғой шакар,
Ул шакар фикр айласанг бўлғай магар.
Тенгрининг лутфу иноят хонидин,
Яъни ул Атторнинг дўконидин.

XIV

Ғушлар ижтимои ва тақдим ва таъхир учун бир-бири била низоъи

Жамъ ўлуб бир кун гулистон кушлари,
Бешау баҳру биёбон кушлари.
Борча бир манзилда мажмаъ туздилар,
Ҳар бир ўз хайлу сафин кўргуздилар.
Ким муҳаббат бирла тузгайлар наво,
Чун тугонса базм, тутқойлар ҳаво.
Ултурурда чунки ойин йўқ эди,
'Ҳар бирининг ўрни таъйин йўқ эди.
Юқори ўлтурди тўтидин калоғ
Булбулу қумридин ул янглиғки зоғ.
Ход сунғурдин бийик тутти мақом,
Юртачи товус уза қилди хиром.
Чун ҳунарвар узра чикди беҳунар,
Тоздин қолди қуйироқ тожвар.
Хайли ашроф эттилар зоҳир низоъ,
Қилмади ул сўзга арзол истимоъ.

Тушти кушлар ичра ғавғо ҳар тараф.
Можаро бирла муҳоко ҳар тараф.
Бир-биридин ўтмади ул можаро,
Ҳар дам ошти можаро ул хайл аро.
Бўлдилар муҳтож охир ул гуруҳ,
Ким агар бўлса шаҳи соҳибшукуҳ.
Ҳокими инсофлиғ донодиле,
Ҳуш ойин шаҳриёри одиле,
Етмагай аднодин аълоға шикаст,
Бўлмагай ашраф ахас оллинда паст,
Ҳар гуруҳ эрди ўзига чун азиз,
Истади борча шаҳи соҳибтамиз.
Йўклиғидин зору маҳзун бўлдилар,
Ҳар бири ўз ҳолиға мағбун бўлдилар.
Яъс оҳангин тузуб тортиб навид
Бўлдилар шаҳдин саросар ноумид.
Бу таабдин ҳар бири кўнглида тоб,
Ним бисмил кушдек айлаб изтироб.

XV

*Қушлар шоҳ тилаб тоимогондин мутаҳаййир бўлгонда, Худҳуд
Симургдин хабар дегони*

Худҳуд ул нури хираддин баҳраманд,
Рохбарлиғ афсаридин сарбаланд.
Зотида иззат шараф меърожидин,
Бошида зевар ҳидоят тожидин.
Жабраилосо аён юз роз анго,
Қурб арши авжида парвоз анго.
Кирди уд мажмаъ аро девонавор,
Шамъи мақсуд васфида парвонавор.
Деди: «К-эй ғофил, гуруҳи беҳабар,
Ҳолингиз ғафлат аро зеру забар.
Сизга шоҳе бор бешибху мисол,
Васфини айтурда юз минг нутқ лол.
Барча олам қушларига шоҳ ул,
Ҳолингиздин мў-бамў огоҳ ул.
Ул ёқин сизга-ю сиз ондин йироқ,
Васл — анга ойин, вале сизга — фироқ.
Ҳар парида юз туман ранги ажиб,
Лек ҳар рангида юз нақши ғариб.
Нақшу рангидин хирад огоҳ йўқ.
Ғофил эрканга хирад икроҳ йўқ.
Ким хирад идрокидин афзундур ул,
Мундин идрокига тоимас ақл йўл.
Ҳам нишиман Қофи истиғно анго,
Ҳам лақаб ул Қоф уза Анқо анго.
Шухрати Симурғ ила офоқ аро,

Зоти мамлу чархи олий тоқ аро.
Сиз тушуб ул шоҳдин беҳад баид,
Ул ёқинроқ сизга мин ҳаблул варид.
Ҳар киши бўлса тирик ондии йироқ,
Ул тирикликдин ўлум кўб яхшироқ.

XVI

Худҳуд Симургдин хабар дегоч, қушлар хушҳол бўлуб, таҳқиқ қилгонлари

Сарбасар қушлар алоло қилдилар,
Худҳуд атрофинда ғавғо қилдилар.
«К-эй даминг жонбахшу нуткунг дилписанд,
Иккиси жону кўнгулга судманд.
Ҳам Сулаймон базмида топқан қабул,
Ҳам расул эткон сени андоқ расул.
Хизматида қурб ҳосил айлаган,
Йўлида қатъи манозил айлаган.
Амри бирла онча водий қатъ этиб,
Қим баса олий манозилга етиб.
Қойда азм этса Сулаймон, сен — далил,
Мустафоға ул сифатким Жабраил.
Ҳарне ўлса айлаган дамсозлик
Айшида қилгон аён ҳамрозлик.
Истаса Билқис ҳолидин хабар,
Сен бўлуб шаҳри Сабоға роҳбар.
Еридин сен еткуруб пайғом анга,
Изтироб ичра бериб ором анга.
Уйла пайғамбарға маҳрамлик қилиб,
Ҳар ғаме юзланса ҳамдамлик қилиб.
Базми гар шаҳр ўлса, гар ёзиябон
Боз қилиб бошига пардин соябон.
Юз туман минг қуш бўлуб шамёнаси,
Сен ва лек ул сояда ҳамхонаси.
Базми ичра комрон айлаб сени,
Маҳрами рози ниҳон айлаб сени.
Берди ҳақ — топтинг чу ондин рифъате,
Ҳар пару узвунгға бир хосияте.
Бизга чун монёдурур гумроҳлик,
Берсанг ул шаҳ сирридин огоҳлик.
Ҳам сифотидин ривоят айласанг,
Зоти сорй" ҳам ҳидоят айласанг.
Қўймасанг бизни бу ғафлат домида,
Тийралик бирла залолат шомида.
Воқиф этсанг бизни шаҳ асроридин,
Баҳраманд этсанг бу сир изхоридин.
Жахл аро афтодалиқдин қўлдасанг,
Шоҳимизни истамакка йўлдасанг.

Комимиздин етса бархурдорлик,
Сендин ўлғой борча миннатдорлиғ».

XVII

Қушлар диққат била сўргондин сўнгра, Худхуд Симургдин нишонлар айтқони

Худхуд анфосин шакаррез айлади,
Ул шакарни нуктаомез айлади.
Кўрди чун қушларда андоқ изтироб,
Берди ул мажмаъга бу янглиғ жавоб —
Ким: — «Онинг аҳволидин билгонни дей,
Кўнглума асроридин келгонни дей.
Лек бу афсона бирла бутмас иш,
Сўз била эл васл ганжин тоимамиш.
Иш улукдур, шоҳ улук, даргоҳ улук,
Йўл қотик, водий узун, дилхоҳ улук.
Буки, дерсиз, шаҳ сўзидин сур калом,
Гар они минг йил десам бўлмас тамом.
Кимса идрок этмамишдур зотини,
Лек шарт улдур тутарға отини.
Ким юбон ҳайвон суйи бирла оғиз,
Йўқ ўну юз қатлаким, андозасиз.
Тил била оғизни айлаб бўйла пок,
Тутқай эл отин ва лекин ҳавлноқ.
Ондин аълодур жаиоб ул шоҳға,
Ондин авсаъ фусхат ул даргоҳға.
Ким мен айлай олгомен тақрир они,
Ё лисон килки била таҳрир они.
Лек чун қушларға будур орзу,
Ким шаҳ авсофидин ўлғай гуфтуғў.
Мен доғи мингдин бирин айлай баён,
Сизга бирдин минггача айлай аён.
Бизга шоҳедурки шаҳлар шоҳидур,
Ким бори аҳволимиз огоҳидур.
Бирлик ойинида зотидур онинг,
Лек мингдин кўп сифотидур онинг.
Ул сифот офоқ аро шоеъ бўлуб,
Барча онинг зотига рожеъ бўлуб.
Кимсага урмоқ нафас имкон эмас,
Бўлмайин ондин ирода ул нафас.
Сиздин ар бўлсун азим, ар худ ҳақир,
Тавру вазъ ичра сағир, ар худ кабир.
Ҳар бирида неча минг пар бордур,
Ҳар парида неча ҳар ён тордур.
Борчасига бор онинг илми муҳит,
Гар мураккаб бўлсун ул шай, гар басит.
Сизга онинг нашъасидиндур ҳаёт,

Ким учарсиз ҳар тараф очиб қанот,
Они аъзонгизда қои янглиғ билинг,
Жисм эҳёсида жон янглиғ билинг.
Тан ичинда сизга ул жондин яқин,
Ҳарне йўқ ондин яқин, ондин яқин.
Лек еиз минг йилчилик ондин йироқ,
Қайси минг йиллиқки, имкондин йироқ.
Ондин ойру кимсага жондин не суд,
Жонки онсиз бўлғай — ул ондин не суд.
Васли бирдамликки тушкай иттифоқ,
Икки олам шоҳлиғидин яхшироқ.
Фурқатидаким ўлумдиндур хатар,
Секкиз учмоқ етти дўзахднн батар.
Лек мундоқ шаҳға васл осон эМас,
Истамай кўп саъй ила имкон эмас.
Йўлида етса талабдин минг тааб,
Ҳам анга етмас киши қилмай талаб.
Лекин ул водий ниҳоятдин узун,
Қатъида офат ниҳоятдин фузун.
Умрлар урмоқ керак тинмай қанот,
Неча каркас умрича бўлса ҳаёт.
Йўлда дарёлардурур хунобдин,
Демайин хуноб — захри нобдин.
Тоғлардур тортқон гардунға тиг,
Тиғи барча қон тўқарға бедариг.
Ут туташқои даштлар ҳар сори фош,
Тортибон ёлинлари гардунға бош.
Бешалар муҳлик балолардин тўло,
Шохи — андуху тааб, барги — бало.
Ҳам ҳавосинда булутлар чарх уруб,
Бошқа ёмғир ўрнида тош ёғдуруб.
Ҳам саҳобидин чоқиилар чоқилиб,
Тобидин оламда ўтлар ёқилиб.
Онда бир тун қўнғоли кошона йўқ
Жисм қут олмоққа суву дона йўқ.
Минг туман қуш айлабон ул ён сафар,
Урса минг йил ул ҳавода болу пар,
Бўйла йўл қатъ этмағи маълум эмас,
Мақсадиға етмағи маълум эмас.
Лек улким бу талабда берса жон,
Яхшироқким юз ҳаёти жовидон.
Чун жаҳон бўстонида ҳар навъ қуш,
Неча кун топса учуш ёхуд қўнуш.
Навҳаи боғи фано тузмак керак,
Ул тараф парвоз кўргузмак керак.
Чун ўлар водийи ҳижрон йўлида,
Берса авло жонни жонон йўлида.
Эй хуш ул ўлмоқки, юз минг жонча бор»

Қайси жонким, умри жовидонча бор.
Давлату иқбол гар ёвар бўлуб,
Толеъу бахту шараф раҳбар бўлуб.
. Бўлса қатъ ул беҳаду андоза дашт,
Ким фазосидин дейилди саргузашт.
Рўзий ўлғай то абад беинтиқол,
Қатъ қилғон қушқа гулзори висол.
Ваҳдати жовид топқай шоҳға,
Восил этгай ўзни зиллиллоҳға.
Пояси рифъатда бўлғай аршсой,
Соясидин бумни қилғой хумой.

XVIII

Қушлар Худхуддин Симургнинг зухури бидоятин сўруб, ул оларга бу маънидин фасонае ва бу махфийдин нишонае дегони

Бори қушлар дедилар:— «К-эй роҳбар,
Бизга бер иш ибтидосидин хабар.
Ким бу султонким, сипоҳидир туюр,
Халқ аро аввал не навъ этти зухур!
Ким кўрубтур онию ҳолотини,
Феълу асмоу сифоту зотини?
Тавфу сайрининг дегил кайфиятин»
Амру наҳйининг дағи хосиятин.
Ким эрур сўз мушкилу бегона табъ,
Бўлғудек девона юз фарзона табъ.

XIX

Чин шаҳри сифати ва Симург пари анда тушконнинг кайфияти

Деди Худхудким:— «Бу иш бўлмиш яқин,
Ким эрур машрикда шаҳре, оти — Чин.
Шаҳр йўқким, вусъат ичра бир жаҳон,
Ун жаҳон халқи саводинда ниҳон.
Хитгаси хушроқ Эрам гулзоридин,
Суйи дилкашроқ биҳишт анҳоридин.
Бир кеча ул шоҳи давлатошён,
Даҳр аро парвозини айлаб аён.
Иттифоқо сайри тушмиш Чин сари,
Ул саводи мулки хулдойин сари.
Ул тун ул кишвар саросар ёрумиш,
Воқиф элни бешуур этмиш ул иш.
Силкиниб Чин ичра тушмиш бир пари,
Тоимиш андин зебу фарр Чин кишвари.
Рангу накш ул парда ғоятдин фузун,
Ким онинг шарҳида сўз бўлғай узун.
Тонгласи чун келмиш эл ўз ҳолиға,
Боқиб ул бу ранг ила ашколиға.

Ҳар киши боғлаб тахайюлдин қалам,
 Қилмиш ул пар нақшидин тарҳи рақам.
 Борчанинг нақшу хаел андешаси,
 Бу иш ондин бўлмиш ул эл пешв\си.
 Бир кишини қилмиш ул нақши Хаёл,
 Нақшу тасвир амрида соҳиб камол.
 Оти — Моний, хомаси — муъжизнамо,
 Санъати наззораси ҳайратфизо.
 Бўйла нисбатлардин аҳли маънавий,
 Чинда дерлар коргоҳи Монавий.
 Ул пар эмди гўйёким Чиндадур,
 Ҳурдек ул мулки хулдойиндадур,,
 Бу эмиш ул пар зуҳурининг иши>
 Мундин ортуқ фаҳм қилмайдур Қиши.
 Кўрмагидин кимса дам урмайдурур,
 Сўзни бу ғоятқа еткурмайдурур.
 Зотидин демайдурур худ кимса сў,
 Ким эрур кўр, онда ҳар бинанда кўз,
 Ул пар узра ҳар тараф тори оницг;
 Бил сифотининг намудори онинг_г
 Беадад нақш ўлди ул пар ҳолидцн,
 Ноқил' ул пар соҳиби афъолидин.
 Ранглар ул парда беҳадду қиёс,
 Ҳукм асмосиға қилди раҳшунос.
 Кимса тавфу сайри аҳволин дем_ас,
 Ҳаргиз ондин ҳеч ер холи эмас.
 Амру наҳйи барчамизга фарзи а_иц,
 Тарки амру наҳйида юз шўру ш_айн.
 Келди маъмуриға уммиди висол,
 Осию обисига бийму накол.
 Ҳеч қайси қавм аро йўқ бўйла Ццох,
 Онсиз ўлғонларға юз минг дарду ох»,
 Тушти қушларға бу ҳолатдин хурўш,
 Шавқ солди ҳар бири кўнглига жўш.

XX

Худҳуднинг Симуридин фасона сургони ва шавқ ўти қушлар ниҳодидин забона ургони

Дедилар Худҳудғаким:— «Эй пешво,
 Бўйла шохнинг фурқати эрмас раво.
 Даҳр аро бўлғай бу янглиғ шоҳимиз,
 Барча турлук ҳолдин огоҳимиз.
 Биз жаҳолатқа гирифтор ўлғобиз,
 Фурқати ошубидин зор ўлғобиз.
 Бўйла ғафлатқа ўлум рожеҳдурур,
 Аҳли ҳуш оллинда бу возеҳдурур.
 Сен аромизда чу келдинг раҳшунос»

Борчамиздин будур эмди илтимос.
Ким бориға муктадолик қилғосен,
Бу сафарда пешволик қилғосен.
Киргобиз ул шоҳ йўлиға жон била,
Жон овучлаб дида-и гирён била.
Васли комин айлағайбиз мултамас,
Истамақдин тинмағайбиз бир нафас.
Онча урғайбиз бу йўлда болу пар,
Айлағайбиз қатъ онча баҳру бар.
Ким висоли комиға ё етқобиз,
Ё таманносида жон тарк этқобиз».

XXI

Худхуд қушларға кўнгил бериб, бу йўлга тарғиб этқони

Худхуд ул сўзлардин ўлди шоду хуш,
Дедиким:— «Э бир сурук афтодаваш.
Бизга чарх ўлса мусоид, бахт-ёр ..
Қилсангиз мундоқ сафарни ихтиёр.
Мен доғи бу йўлда жоним борича,
Жисм аро тобу тавоним борича —
Борингизга айлайн ҳамроҳлик,
Борча манзилдин берай огоҳлик.
Йўлда ҳар ғам етса ҳамдамлик қилай,
Ешурун дард ўлса маҳрамлик қила"й.
Олингизга мушките еткан маҳал,
Саъй бирла айлай ул мушқилни ҳал.
Олингизга келса ҳар яхши-ямон,
Дафъида маъзур бўлмай бир замон.
Ҳам учарда ҳаминонлик айлайн,
Ҳам кўнарда посбонлик айлайн».
Қавмдин фаҳм айлагач бу муддао,
Айлабон борини таҳсину дуо.
Бошлаб ул мажмаъда асрори шигарф,
Фош қилди бўйла сармастона ҳарФ:
«К-эй бори асрори ирфон мойили
Зотингиз бу ганжи пинҳон қойили.
Бадви фитратда биҳишти адн аро,
Шохсори хулд аро дostonсаро.
Борчангиз шаҳ сирриға маҳрам келиб
Розиға бир-бир била ҳамдам келиб.
Ҳам онинг тасбеҳидин илҳонингиз,
Ҳам онинг таҳлилидин дostonингиз.
Қутунгиз зикри ғизонгиз ёди ҳам,
Зикр ила фикридин урмай айру дам.
То фузуле уркутуб ул жамъни,
Кўзунгуздин ёшуруб ул шамъни».
Етгоч ул мажмаъға мундоқ кўзғалон,

Ҳар бири аввораи бехонумон.
Тоимайин ул гулшани аслиға йўл,
Балки кулли маҳв ўлуб хотирдин ул.
Даҳр боғи сори майл этган аён,
Айлаган бу хокдонни ошён.
«Бу ғарибистон аро бўлғон муқим,
Кўнглунгуздин кетган ул нозу наъим.
Берса ҳақ тавфиқ жидду жаҳд этай,
То яна сизни анга ҳамаҳд этай.
Бу сафарда ранжлардур таъмия,
Кўнглунгузга етса ондин тасфия.
Бу манозил қатъидин етгач футуҳ,
Софи ўлса жисмингиз андоқки руҳ.
Жилва кўргузгай ҳамул аввалги ҳол,
Зоҳир ўлғай сизга айёми висол.
Шаҳ сифотиға бўлуб ирфонингиз,
Зиндаи жовид бўлғай жонингиз.
Бўлғосиз сирри риёзат воқифи,
Шоҳ бирла нафсингизнинг орифи».

XXII

Ҳудҳуднинг Тўтини мухотаб қилиб, мақсад қасдиға тарғиб қилғони

«Сайроғил, эй Тўтии ширин калом,
Нутқ ташрифи била олий мақом.
Хилъати ахзар била жўёи шаҳ,
Иўл озиққонларға бўлғил Хизри раҳ.
Аввал ўз манзилгоҳингни ёд қил,
Кўнглунг ул уммид бирла шод қил.
Ким ватан зотингға Ҳиндистон эди,
Шаҳ ҳаримида саробўстон эди.
Ҳам мақоминг шаккаристонни висол,
Ул шакардин нўш этиб, айлаб мақол.
Шоҳ илки маскану манзилгаҳинг,
Ҳар такаллум ҳолатидин огаҳинг.
Кел, бу ғурбатдин раҳил оғоз қил,
Ул чаман сори яна парвоз қил».

XXIII

Товус хитобида Ҳудҳуднинг нуктасаролиғи

— «Кўргуз, эй Товуси гулзори аласт,
Жилваеким қилғосен давроини маст.
Ҳам бошинг тожи раёсат маскани,
Ҳам танинг нақди латофат махзани.
Қоматингға қисвати ҳусну Жамол,
Уйлаким васфида онинг нутқ лол.
Ҳам ярошиб хилқатинға хўблук,

Ҳам мувофиқ зотингга маҳбублуқ,
Лек ёдингдин чиқиб ўз масканинг,
Шаҳ қошинда жилва айлар гулшанинг.
Бир йўли ул равзани қилма унут,
Бу харобобод маҳбас тарки тут.
Шоҳ базми шавқидин тортиб наво,
Ул саробўстон сари қилғил ҳаво».

XXIV

Булбул навоси оҳангида Ҳудҳуднинг гулбонги

«Чек наво, эй Булбули гулзори шавқ,
Савти алҳонинг келиб асрори шавқ.
Ишқ лаҳнин минг наво бирла тузуб,
Бенаволиғлар суруди кўргузуб.
Шаҳ гулистонида гул ҳусниға маст,
Тортиб ул гул ишқидин жоми аласт.
Оташин гул жилва қилғач гул чоғи,
Ҳар парингға ўт ёқиб бир яфроғи.
То тушуб ул тоза гулшандин йироқ,
Кул қилиб жисмингни нийрони фироқ.
Қил ҳаво ул гулшани мино сари,
Майл кўргуз ул гули ҳумро сари.
Шоҳ бўстонида юз гул жилвасоз,
Сенда ҳижрон шуъласидин минг гудоз».

XXV

Қумри лаҳни усулида Ҳудҳуднинг нағмасозлиги

«Нағма туз, эй Қумрии бўстони ҳол,
Нағманг ичра мундариж алҳони ҳол.
Тайр хайлин бир нафас лол айлагил,
Савту лаҳнинг бирла беҳол айлагил.
Солғонингдин бўйнунгға тасбеҳи юср,
Тилга онинг васфида юзланди уср.
Буки ҳар бўстон аро саргаштасен,
Қон била туфроқға ҳамоғуштасен.
Ким қилурсен нола маҳзунлар киби,
Ишқ савдосида мажнунлар киби.
Ёд этиб сен гўйё боғи висол,
Ким бўлубсен бу сифат ошуфтаҳол.
Муждаким, ул ғамда қолмай бенаво,
Ҳам ўшул гулшан сари қилдинг ҳаво».

XXVI

Каклик хуруши савтига Ҳудҳуднинг заҳмапардозлиги

— «Қил хиром эй Кабки кўхсори фироқ,

Лаъл этиб кўзунгни дарди иштиёк.
Ҳажр кўхистонида Фарҳодвор,
Пўя қилмоғдин даме тутмай қарор.
Буки минқоринг бўлубтур лолафом,
Қон ютардин бу далиледур тамом.
Қурб Қофин гўиё ёд айладинг,
Буъд аро мундоқки фарёд айладинг.
Қаҳқаҳа эрмаски тортарсен баланд,
Ким эрур ўз мотамингға захрханд,
Чунки қилдинг қурб Қофи сори азм,
Тузгил эмди васл умиди бирла базм.
Васл умиди чун яқиндур шод бўл,
Ҳажр тоғу тошидин озод бўл».

XXVII

Тазарв хироми суръатида Ҳудҳуднинг сайрдин дам ургони

— «Ишваи ноз айла, эй раъно Тазарв,
Ким қулунг гулшан аро озода сарв.
Гулситон зеби жамолингдин сенинг,
Гул хижил рухсори олингдин сенинг.
Жилвагоҳинг гоҳ боғу гоҳ роғ,
Муфтахир зеболиғингдин роғу боғ.
Ҳам чаман аҳлиға сен маҳбубсен,
Ҳам даман хайлиға сен марғубсен.
Гарчи беғоятдурур раънолиғинг
Бениҳоят хусн ила зеболиғинг.
Асру ўз хуснунгға мағрур ўлмағил,
Уз жамолинг бирла масрур ўлмағил.
Ёд қил ул хусни бенуқсонни ҳам,
Утдек ул гулшан сари чеккил алам».

XXVIII

Дуррож равиши нисбатида Ҳудҳуднинг қадам ургони

— «Келгил, эй Дуррожким, бас хўб сен,
Жон қушидек барчаға матлуб сен.
Беша ичра зеб гомингдин сенинг,
Сабзаға равнақ хиромингдин сенинг.
Мастлиғдин савтинг асру дилфиреб,
Мустамеълар кўнглидин олиб шикеб.
Ҳайъатинг матбуу, шаклинг дилпазир,
Суратинг мавзуну нутқунг беназир.
Бўйла вазъу ҳайъати мафтун ила,
Бўйла нутқу нағмаи мавзун ила.
Лойиқи ул сенки беқайд ўлғосен,
Саъй этиб, бир шоҳға сайд ўлғосен.
Жон фидо қилғойсен, ул сургач саманд,

Бўлғосен умри абадқа бахраманд».

XXIX

Кабутар ҳавоси парвозида Худҳуднинг парвоз ҳавоси

— «Эй Кабутар, чарх уза парвоз қил,
Ул ҳавода тоб урарни соз қил.
Неча бўлмоқ тийра ўз кошонада,
Хонагўр ўлдунг кабутархонада.
Шоҳ қасрининг ҳавосин қил хаёл,
Ул ҳавода ур замоне парру бол.
То қолибдурсен кўнгул парвозидин,
Шоҳ қасри томининг андозидин.
Хотирингдин гўйе чикмиш тамом
Қасри султони уза олий мақом.
Ул тараф ур тобу қўн ул том уза,
Сарфароз ўл гардиши айём уза.
Най кўйуб бўйнунгга шояд тутқай ул,
Топқосен асли кабутар хонга йўл.

XXX

Шоҳбоз ҳусну истигноси васФида Худҳуднинг раҳнамойлиги

— «Ҳаббазо, эй Шоҳбози шоҳваш,
Ҳайъатинг ҳам хуш, жамолинг доғи хуш,
Сарфароз айлаб сени кушларға ҳақ,
Хўблугда барчадин элтиб сабақ.
Шоҳ илки масканинг бўлгон мудом,
Тўманг ул тортиб едургон бардавом.
Ул силаб илкини парру болингга,
Еткуруб минқор ила чанголингга.
Муддатеким чарх этиб зоҳир нифоқ,
Шоҳ илкидин сени солди йироқ.
Мубтало бўлдунг чу хижрон ДОМИРЭ,
Табьинг ўрганди фиروق айёмиға.
Бўл яна шаҳға гирифтору нажанд.
Илкини ўймак била бўл сарбаланд».

XXXI

Шунқорнинг шоҳвашилиги таърифидида Худҳуднина мадҳоройлиги

— «Марҳабо, эй Шунғари чархошён,
Шаҳ кўлинда манзилинг айлаб аен.
Қушлар ичра шоҳлардек тожвар,
Шаҳ кўруб бошингга лойиқ тожи зар.
Тожвар кушларға сен сархайл ўлуб,
Шаҳға ондин суҳбатингга майл ўлуб.
Шоҳ базмида сенга олий мақом,

Бениҳоят эҳтирому эҳтимом.
Чун келиб ўн ўзгаларга журъатинг,
Шаҳ бериб ўн ўзгаларча қисматинг.
Илкини бўйнунигга мойил айлабон,
Дурру гавҳардин ҳамойил айлабон.
Кўп йироқ туштунг бу ҳижронни унут,
Шаҳ қўлига туш, ватан илкида тут».

XXXII

*Қушларнинг йўл азмига ҳужум кўргузгонлари ва риёзат шиддатидин
баъзининг азиматига футур юзлангони*

Чунки Худхуд айлабон оғози ишқ.
Бу сифат қушларга сурди рози ишқ.
Қуш тили бирла тараннум айлади,
Васлу ҳижрондин такаллум айлади.
Бўлди ул қушларга ҳижрондин малол,
Васлдин ҳар бирга тушти юз хаёл.
Ҳар бири ёдига келди ҳоллар,
Ҳажр дардидин қотик аҳволлар.
Васл давронин унутмоғлиғлари,
Ҳажр ойинини тутмоғлиғлари.
Билдилар ул бўлжажаб асрордин,
Ул румузи ишқ аро гуфтордин.
Не саодатдин йироқ тушконларин,
Не ҳидоятдин қироқ тушконларин.
Бўлди Худхуд сўзидин огоҳлиғ,
Ким аларни жаҳл ила гумроҳлиғ -
Иш тариқидин йироқ этмиш баса,
Бастаи доми фиरोқ этмиш баса.
Уртаниб ўз шуълаи ҳирмонидин,
Дуд чиқти ҳар бирининг жонидин.
Еқин эрди ўчколи шамъи ҳаёт,
Ҳар бирига баски юзланди уёт.
Бўлдилар ўз феълининг шармандаси,
Уз сулуку феълининг афкандаси,
Гарчи кўб хуноби ҳайрат юттилар,
Узри мофот ўзларига туттилар.
Ким не янглиғ бўлса то бўлгай ҳаёт,
Туну кун ул йўлда урғойлар қанот.
Бошлариға келса юз турлук бало,
Ҳар балода бўлса юз минг ибтило,—
Ёнмағайлар ул талаб водисидин,
Қолмағайлар ул шараф ҳодисидин.
Чун бориға бўлди мундоқ иттифоқ,
Чектилар давронға оҳанги фиरोқ.
Бўлдилар Худхудға пайрав сар-басар,
Роҳрав ул хайлу, Худхуд — роҳбар.

Туштилар йўлга нашоту ноз ила,
Васл умедига итик парвоз ила.
Чун неча кун бўйла тайрон қилдилар
Саъй ила қатъи биёбон қилдилар.
Меҳнату ранжу алам юзланди кўп,
Шиддату ошубу ғам юзланди кўп.
Бўйла чун қатъи масофат қўйди юз.
Нотавонларға кўп офат қўйди юз.
Нозпарвард эрдилар бўстон аро,
Соялиғ ашжори тубистон аро.
Бўлдилар йўл ранжидин фарсудаҳол,
Ҳар бирига қўйди юз беҳад малол.
Соғиниб осудалиғ бирла ватан,
Боғу бўстон бирла гулзору чаман.
Нафс комию фароғат маъмани,
Айш ойинию ишрат гулшани.
Ул азиматда топиб баъзи футур,
Фаҳм айлаб ул таважжухда кусур.
Нотавонлиғ бирла ажз айлаб аён,
Ҳар бири бир узр қилдилар баён.
Уз қошинда узрини мақбул этиб,
Ул таважжухдин ўзин маъзул этиб,
Қилдилар Ҳудхудға бори илтимос,
Ким:— «Таваққуф қил даме, эй раҳшунос.
Бизда баъзи нотавон бўлмиш баче,
Йўл борурдин хастажон бўлмиш баче.
Баъзи оллига келибтур мушкилот,
Ким сенинг раъйимгдин йстарлар нажот.
Баъзи олинда суубатлар дурур,
Ул суубатдин укубатлар дурур.
Ким эрур они баён қилмоқ зарур,
Йўкса йўл азмиға юзлангай футур»
Роҳбар чун кўрди ожизлиғларин,
Қўнди бир водида жамъ айлаб барнн.
Ул чу бори нуктасиға тикти кўз,
Деди:— «Айтинг қайси бирга бўлса сўз».
Чунки Ҳудхуд ул ҳаводин бўлди паст,
Сўрғали қушлар сўзин қилди нишаст.

XXXIII

Тўтининг узри

Тўти аввал узрин оғоз айлади,
Бўйла ажз ойинин-н соз айлади —
Ким — «Қушедурмен маконим гармсер.
Ҳинд ақсосида қилғон сайри тайр.
Эл аро шуҳрат фасоҳатдин тутуб,
Нукта бирла ғамлиғ элни овутуб.

Комронлар манзилим айлаб қафас,
Ҳар малолат етса айлаб ҳамнафас.
Нозаниндар илкидин олиб хўриш,
Қанду шаккар бирла топиб парвариш.
Рўбарўйум гоҳ бир кўзгу бўлуб,
Гоҳ кўзгу чехралик маҳрў бўлуб.
Кўрмайин умрумда жуз кому нишот,
Элга нутқумдин етиб юз инбисот.
То билиб ўзни қотиғлик кўрмаган,
Ранж захридин ачиғлик кўрмаган.
Дарғаҳеким пашшадур анда уқоб
Пашшадин ожизроқ элга не ҳисоб.
Онгламон ўзники ул ён кетгомен?
Узга қушлардек бу йўл қатъ этгомен?
Айлай олғаймен сенга ҳамроҳлиғ?
Ҳолатимдин бўйла топ огоҳлиғ.

XXXIV

Ҳудҳуднинг жавоби

Деди Ҳудҳуд: «К-эй узун ҳарфинг ғалат,
Барча гуфторинг хато бирла сахат.
Ҳарза нутқунгни фасохат соғиниб,
Кажжа лафзингни балоғат соғиниб.
Айтиб ўз васфингда гуногин хилоф,
Барча ҳашву барча лағву барча лоф.
Худпарастесен, ўзунгнинг ошиқи,
Худписандесен — мазаммат лойиқи.
Фахр этарсен нутқ бирла кўзгуга,
Ким эрур нутқунг муносиб кулгуга,
Кўзгу лавҳи замирингга жило.
Бергосен ул бўлғайки тортиб юз бало,
Буки ҳар ҳинду қошингда шохдур,
Дер бу сўзни ҳашв ким огоҳдир.
Шох улдурким — йўлидин қойтасен,
Ҳар замон йўлсиз ҳадисе ойтасен.
Барча фосиддур хаёлотинг сенинг,
Узр айтурға мақолотинг сенинг.
Бўлди монеъ ғафлату гумроҳлиғ,
Ким етишмас кўнглунға огоҳлиғ.
Уйғониб билсангки, ҳолингдур қотиғ,
Қилмағай ул дам пушаймонлиғ осиг,
Қилғонингдин юз хижолат чеккасен,
Қавлу нутқунгдин малолат чеккасен.
Бўлғон эрмиш барча нақдинг носара,
Нафс ила шайтонға зотинг масхара».

XXXV

Истишҳодига ҳикоят

«Ғофиле кўйди қадам бозорға,
Хайлу тобеъ нафси бадкирдорға.
Зарқ учун эгнида далқи Хизрваш
Лек ёшил барг бирла нафси хуш.
Урмиш эрди ташлағон асрори тоб,
Кўрди дўконларда неъмат беҳисоб.
Эгри йўллар кўргузуб нафси даний,
Солибон шайду гадоликқа ани.
Гоҳ талтифи мақол айлар эди,
Гоҳ изҳори камол айлар эди.
Гаҳ каромотин қилиб эл ичра нақл,
Гаҳ этиб зоҳир тариқи шаръу ақл.
Айлабон бу навъ юз афсуну дам,
Олғучи ё лукмае, ё бир дирам.
Бўйла юз бози ебу бози бериб,
Нафс матлубин юрур эрди териб.
Бангдин ҳар лаҳза юз фосид хаёл,
Солибон кўнглига бир фикри маҳол.
Етти ногаҳ бхнниға соҳибдиле,
Кўп манозил қатъ қилғон комиле.
|Кўргач-ўқ, комилии шайёди дағал,
Ул ямон ҳолидин ўлди мубтадал.
Деди:— «Пир олида касб этканни тут,
Ким кўрайким ҳосил айлаб сен не кут»,
Чун харита бошини очти лаим,
Ким йиғилмиш эрди заққуми жаҳим.
Кўрди жамъ ўлғон нажосатлар баче,
Тушти ўт жисмира андоққим хаче.
Пир ердин бир овуч туфроғу тош —
Олибон берди ангаким қил маош,
Боқса ул туфроғ эмас олтун эрур,
Тошлари лаълу дури макнун эрур.
Ноқис ул ҳолатни кўргач ногихон,
Комил ўлмиш эрди олиндин ниҳон.
Узни ул хижлатдин ўлтурмак не суд?
Оху войин кўкка еткурмак не суд?
Сенга ҳолатким қилурсен кўп хурўш,
Билки бор ул навъким ул сабзпўш».

XXXVI

Товус узри

Сўнгра Товус этти узрин ибтидо,
Деди:— «К-эй сен барчамизға муктадо.
Мен қушемен қасру гулшан зийнатй,
Нақшу рангим аҳли олам ҳайрати.

Суратим гулшанға оройиш дурур,
Ҳайъатим қўрганга осойиш дурур.
Боғ аро мендин хазонда бўстон,
Бешада мендин қиш ичра гулситон.
Жилва айлар чоғда ҳуллам зевари,
Сар-басар оинаи Искандари.
Тенгри бермиш ҳусну зеболиғ манга,
Ҳаддин ортуғ зебу раънолиғ манга,
Ким улус ҳуснум тамошо айлағай,
Офарини сунъ ифшо айлағай.
Ҳар кишини қилди халқ бир иш учун,
Нўш учун бирнию, бирни ниш учун.
Ишки қилмиш эзиди доно насиб,
Ҳамул ишта ҳар не келса, ё насиб.
Тенгри амридин бари маҳбуб эрур
Лек шайтони лаин манкуб эрур.
Ҳар бирига ўз тариқидин фиروق,
Зоҳиран таклиф эрур «мо ло ютоқ».

XXXVII

Ҳудҳуднинг жавоби Товуққа

Ҳудҳуд ул сўз нафйиға очиб нафас,
Деди: «К-эй жаҳл аҳли янглиғ булҳавас.
Улча зоҳир айладинг ақволдин,
Келгай ул мажнундину атфолдин.
Одам ўлғон зеби зоҳирдин демас,
Кимки ондин фахр этар — одам эмас.
Ноз ила ҳусн ўлди шоҳидлар иши,
Дарду меҳнат бирла хуштур эр киши.
Барча сурат аҳлиға ашрафдур ул,
Ким сувардин элтгай маъниға йўл.
Сенки бу суратқа бўлдунг мубтало,
Ур тамасхурга улус ичра сало.
Зеби зоҳир жуз тамасхур келмади,
Кимсага ондин тафоҳур келмади».

XXXVIII

Ҳикоят

«Ҳиндуде зоҳир қилиб нақшу нигор,
Айлади кўб булжажаблиғ ошкор.
Тож қўйди бошиға ул масхара,
Даврида онинг саросар хунгира.
Тож ила кисватки тартиб айлабон,
Бори кимсон бирла тазҳиб айлабон,
Ёнида бир табл ҳинди чолғучи
Ҳиндуйи раққос аёлғу олғучи.

Тебратиб бошин ҳамон, илкин ҳамон,
Ҳиндиосо лаъб бирла ҳар замон.
Зеб аро оройиши бўстон киби,
Жилвада товуси Ҳиндустон киби.
Айлади майдон аро ҳангома тез,
Даврида авбош солиб рустахез.
Бу маҳалда муҳтасиблар еттилар,
Ул ғулу ҳарён ҳазимат эттилар.
Туттилар ҳиндуи нофаржомни,
Ҳашвлиғда нодири айёмни.
Табли бирла тожини синдурдилар,
Дарра аъзосин яланглаб урдилар.
Бўлди ибрат олғудек ул санъати,
Тожи давлат бўлдитожи зийнати».

XXXIX

Булбул узри

Деди Булбул:— «К-эй бу мажмаъга далил
Мен бўлубмен гул ҳавосидин залил.
Ондин ойру ошику девонамен,
Ақлу ҳушу сабрдин бегонамен.
Онсизин йўқ сабр ила тоқат манга,
Қойда ёро, чеккали фурқат манга.
Токи гул бўстонда бўлғай жилвасоз,
Минг наво бирла қилурмен шарҳи ро.
Ишқида ҳар лаҳза афзун шиддатим,
Ҳусниға ҳар лаҳза ортиб ҳайратим.
Боғдин ул кетгач, ўлдум гунгу лол,
йилга тегру йўқ тараннумга мажол.
Ҳам онинг ёди била боғ ичрамен,
Ҳажридин юз дард ила доғ ичрамен.
Ул дурур кўнглумда ҳам, жонимда ҳам,
Кўзда ҳам, пайдоу пинҳонимда ҳам.
Шоҳға комил таважжухдур равиш,
Бўйла ошиққа қачон бўлғай ул иш».

XL

Ҳудҳуднинг жавоби Булбулга

Ҳудҳуд ул афсонани чун қилди гўш,
Деди:— «Кўп қилма бу ишқингдин хурўш.
Ишқ эмастур, бу — ҳавасдур сар-басар,
Гар ҳавасдур, мунча бас, эй беҳабар.
Сен киби оламда нодон бўлмағай,
Нафсқа маъмури фармон бўлмағай.
Ким яеаб сен ўэни ошиқ зўр ила,
Кўргузурсен ишқ аро минг шўр ила.

Бир чечаккаким — вафоси йўқ онинг,
Умр боғинда бақоси йўқ онинг.
Йилда беш кунким чаманда очилур.
Ун кун ўтмай туфроғ узра сочилур,—
Кимса бу пайкарга ошиқ бўлмағ ай,
Ким бу ошиқликка лойиқ бўлмағай.
Бил они маъшуқким юз хастахол,
Улсаву итеа — анга йўқтур завол.
Гарчи бу ишқингда шайдолик дурур,
Лек онинг поёии расволик дурур».

XLI

Ҳикоят

«Сайр учун шоҳе сураp чоғда фарас,
Ошиқ ўлди бир гадои булҳавас.
Оху вовайлоу афғон бошлади.
Халқ аро ғавғоу тўфон бошлади.
Сеидак ошуб айлабон афғон ила,
Нола айлар эрди минг достон ила.
Телбалардек турмайин маскан аро,
Узни кулга булғабон гулхан аро.
Шаҳға маълум ўлғоч ул ишқу жунун,
Истади ошиқни қилмоқ озмун.
Отланиб филҳол андоқким дурахш,
Имтиҳонға сурди гулхан сори рахш.
Деди: «Ул гумроҳни судраб келтурунг,
Хизматимға еткуруб бўйнин урунг».
Чунки они тортибон келтурдилар,
Ишқ аро матлубиға еткурдилар.
Қатл ҳукми қилди шоҳи бахтиёр,
Ваҳмдин қочти гадо беихтиёр.
Айлар эрди хушсиз ҳар сори майл,
Тутмағиға пўягар ҳар сори хайл.
Тутти энтиккондин ул гулханга йўл,
Беҳуд ўзни ўтқа ташлаб куйди ул.
Шаҳға бу уммидким ошиқ эса,
Ишқ даъвоси аро содиқ эса.
Қатл ҳукми чун етар қилса қабул,
Шоҳ отдин олида қилғай нузул.
Узр ила дилхоҳлиғлар айлағай,
Ҳолидин огоҳлиғлар айлағай.
Шаҳға қилғай сидқ ила ихлос они,
Ҳам мусоҳиб, ҳам надими хос они.
Ул гадо чун ишқ аро эрди дағал,
Бўлди расволикқа аҳволи масал.
Гар санга ҳам етса гулдан бир тикан,
Гулхан ўлғай масканинг, йўқким чаман».

XLII

Қумри узри

Деди Қумриким: «Аё фархундарой,
Ғафлату гумроҳларға раҳнамой.
Мен кушедурмен чамандин чикмағон,
Дашту водий сайридин торикмағон.
Заъфу ожизлик шиор ўлғон манга,
Шоҳу барг ичра қарор ўлғон манга.
Не совуғ кўрган жаҳонда, не исиф,
Не ирик бошимға келган, не қотиғ.
Боғдин боғ ичра кўргузгон сафар,
Шоҳлардин барг аро қилғон мафар,
Бўйла йўл ранжин чека олғайму мен,
Бу хавас тухмин эка олғайму мен?
Қўйдум эрса бу машаққат жонима,
Куч билан кирмакдурур ўз қонима».

XLIII

Худҳуднинг жавоби Қумрига

Деди Худҳуд: «К-эй забуни ажзкеш,
Шавку дард ичра кўнгулни иста реш.
Минг йил ўлса боғ аро манзил санга,
Шоҳ ила барг ичра.не ҳосил санга?
Ғайр улким ётибон йўлунгда шук,
Қормабон қонингни ичкой бир мушук.
Ё биров газ бирла бўлғай қотилинг.
Ё гуруҳа бирла қилғай бисмилинг.
Мундин ўзга айшу коминг не экин?
Гулшан ичра эҳтироминг не экин?
Бўйла мурдор ўлгуча ғафлат аро,
Узни ўртаб шуълаи фурқат аро.
Эр эрсанг, мақсуди асли истабон,
Йўлға кирсанг ёр васли истабон.
Улсанг ул йўл ичра ранжу дард ила,
Жисми зору жони ғампарвард ила,—
Яхшироқ юз қатла ул офотдин,
Ор қилғудек даний авқотдин».

XLIV

Ҳикоят

«Боғбоне бор эди бас беҳунар,
Боғбонлик санъатидин беҳабар.
Не шажар пайванд қилмоқ шеваси,
Ким ҳаловат ҳосил эткай меваси.

Не ёғоч паркови бирла парвариш —
Айлай олибким, шажар қилғай равиш.
Вақт ила не дона сочмоқни билиб,
Ким фараҳ қилғай гули ҳосил қилиб.
Боғ аро анборкашлиқ бирла хуш
Боғбон йўқким, дегил анборкаш.
Чун кўруб бу навъ ранжу тоб анга,
Пандлар деб аҳли ҳуш аҳбоб анга —
Ким: «Бу беҳосил ишингни тарк тут,
Узни бир ҳосиллик иш бирла овут.»
Жоҳил ул меҳнатдин ўлмаи мужтаниб
Эрди ул меҳнат чекорга муртакиб.
Токи бир жўя аро кесмакта ток.
Айлади они йилон сончиб ҳолок».

XLV

Кабутар узри

Сўнгра шарҳ этти Кабутар арзи ҳол,
«К-эй ҳидоят фаннида соҳиб камол!
Барча қушлар ичра ҳайи ло ямут
Манга қисм этмиш улус илкида кут.
Эл ясаб маскан манга қошона ҳам,
Келтуруб оллимға суву дона ҳам.
Даҳр аро эл бандининг маҳбуси мен,
Бу сабаб бирла олар маънуси мен.
Тенгри бу ҳолат насиб этмиш манга,
Хони қисматдин бу иш етмиш манга,
Ҳақ насиб эткондин этмак ижтиноб,
Ақл қонунида ўлғайму ҳисоб?
Шукр айлаб қисмат этконга илоҳ,
Чекмасам авло бу ранжи умрқоҳ».

XLVI

Ҳудҳуд жавоби Кабутарға

Деди Ҳудҳуд: К-эй, баҳона фан санга,
Гўшаи макру ҳиял маскан санга.
Қушлар айлаб ҳолатингдин ҳайрате,
Йўқ сенингдек бир яна беғайрате.
Ким санга тенгри насиб айлаб қанот,
Қилғудек бир дамда қатъи коинот.
Сен халойиққа бўлуб фармонпазир,
Дона бирла сув учун зору асир.
Қовғали хайлингни то бор эҳтимол,
Латтани бошиға боғлаб бемалол.
Қовубон сиз хайли нофаржомни,
Лавсунгуздин холи айлаб томни.

Сиз бу жавру зажр бирла кетмайин,
Ғайр ул том узра-ўқ майл этмайин».

XLVII

Ҳикоят

«Халқ ичинда бор эди беғайрате,
Элга беғайратлиғидин ҳайрате.
Мушту сили бирда оббони ебон,
Элдин олиб луқмау они ебон.
Қовлабон, кетмай халойиқ кўйидин,
Балки чикмай дунсифатлар уйидин.
Бу жафоларға туз этмиш эрди нарх,
Қайси бир тепса, уруб бир қатла чарх.
Ул муқаррар муздни олур эди,
Нафс комин оғзиға солур эди.
То бериб бир пора нон бир чувстдаст,
Қилди бир мушт урғоч, ондоқ ерга паст.
Гарчи силилар емакдин тўқ эди,
Мушт еб гўёки ҳаргиз йўқ эди.

XLVIII

Кабки дари узри

Ёна ажз айлаб аён Кабки дари,
Деди: «К-эй мажмуъи кушлар раҳбари.
Мен қушедурмен — кўҳистон манзилим,
Онда тенгри ҳамдига зокир тилим.
Даҳр эли ошубидин силкиб этак,
Тоғ этогинда топиб орому так.
Чун бўлиб толеъ рафику бахт ёр,
Қуллаи узлатни айлаб ихтиёр.
Тоғ ганжи чун манга бўлди мафар,
Не муносиб ҳолима мундоқ сафар.
Кон уза доим хиромимдур менинг,
Гавҳаре бу ишта комимдур менинг.
Гавҳари маъни ҳамоно ул дурур;
Сайри бемаъни манга бу йўл дурур».

XLIX

Худҳуд жавоби Кабки дариға

Деди Худҳуд: «К-эй хаёлотинг маҳол,
Йўқ димоғинг ичра жуз ботил хаёл.
Тоғ аро, дерсенки, тутгум инзиво,
Инзиво эрмас, эрур нафсу ҳаво.
Ҳарзагардесен югурмаклик ишинг,
Пўя тоғу қулла узра варзишинг,

Қаҳқаҳа ҳар лаҳза айлаб бежиҳат,
Ким мажонин шевасидур бу сифат.
Гавҳари маъники мазкур айладинг,
Номуносиб амр мазбур айладинг.
Сен киму маъни ким, эй мажҳулу маст,
Жаҳл бирла мастлиғдин худпараст.
Гавҳари маъни саридин урма дам,
Узни бу ёлғонға қилма муттаҳам.
Ким эрур ул маҳз бадгавҳарлиғинг,
Айни бемаънилиғу абтарлиғинг.
Ким ҳамул ёлғонға бўлғунг мубтало,
Келгуси ондии бошингға юз бало».

L

Ҳикоят

«Бир улуснинг қалбию бад ахтари,
Қўйди бир шаҳр ичра отин Жавҳари,
Тонимай хармуҳрани ферузадин,
Фориғ этти нафсни дарюзадин.
Айлабон гавҳар вуқуфи бирла хос,
Айлади ўзни гадолиғдин халос.
Ранги гуногун қилиб биллури соф,
Лаъл ила ёкут деб ойтиб газоф.
Бўйла муҳмалларки деб ул нотамом,
Чин гумон айлаб тамом ондин авом.
Токи сотти бир кун ул қалби дағал,
Бир ғаниға соз этиб мундоқ амал.
Бениҳоят нақдға бир пора тош,
Ким они хуш ранг айлаб эрди фош.
Важҳни оз кунда борин сийпади,
Гавҳар олғон чун ул ишни онглади.
Ким бир олтунлуқ биллури лаълғуи,
Юз минг олтунға сотибдур қалби дун.
Гавҳари беайн иқола айлади,
Туттию важҳин ҳавола айлади.
Ҳаббаси йўқ эрди чунким кўрдилар,
Қалбни қин остида ултурдилар».

LI

Тазарв узри

Ена арз этти Тазарви гулӯзор:
«К-эй ҳидоят шевасида номдор.
Мен қушедурменки қилмиш ҳусну зеб,
Гулшан ичра суратимни дилфиреб.
Тенгри рӯзи ҳусиу зеб этмиш манга,
Лутфу раънолиғ насиб этмиш манга.

Чунки ифроти жамолу хўблуг,
Айлади зоҳир манга маҳбублуг.
Нозу истиғно бўлиб маҳбуб иши,
Раиҷ хўб элға раво тутмас киши».

ЛII

Худхуд жавоби Тазарвга

Деди Худхуд: «К-эй хаёлинг булжажаб,
Ҳам хисолинг, ҳам мақолинг булжажаб.
Кимса мундоқ ҳарф ҳаргиз сурмади,
Уз жамолу ҳусииндин лоф урмади.
Келмагай бу сўз мажонин хайлидин,
Жамъи гўлу тифлоин хайлидин.
Қаҳбаларким ҳулла қилғой ранг-ранг,
Бу такаллумдин аларга ору нанг.
Кимса бу даъвий муҳаддас қилмағой,
Демойин эрким, муҳаннас қилмағой.
Ноқисеким сурса бу янглиғ калом,
Қўймағон хушроқ бу йўл азмиға гом.
Сенки хотунлар кибисен худписанд,
Еткуси зотингға эрликдин газанд.
Эр кирар эр сонига ҳиммат била,
Эр эмас фахр айлағон зийнат била.
Эрга хулқу феъл эрур зебу жамол,
Янғи заркаш ҳулласидур эски шол».

ЛIII

Ҳикоят

«Туштилар бир йўл аро икки рафик,
Бири эди йўлсиз, бири соҳибтарик.
Бири ноқисваш, бири комил сифот,
Онга Мудбир, мунга Муқбил эрди от,
Ҳар бирига зот эди оти киби,
Ул сифатким, от эди зоти киби.
Муқбил айтур эрди аҳлиллоҳдин,
Динда хайли комилу огоҳдин.
Аҳли нуқсондин эди Мудбирға сўз,
Уйлаким бут васфидин кофирға сўз,
Дарду сўзи холдин ул нукта деб,
Лавну зебу рангдин бу ҳарза деб.
Тоимайин бир-бирларидии ҳеч баҳр,
То намудор ўлди бир фархунда шаҳр.
Иккиси они ғанимат билдилар,
Бир-бирисидин равон ойрилдилар.
Бу бирига кўйи фақр эрди тараф,
Бўлди ул бир озими байтул-латаф,

Шах муни кўрмакка келди сарфароз,
Кўргузуб юз хурмату ажзу ниёз.
Онда эрди шаҳки, боғлаб устивор
Мудбири ноқисравишни хору зор.
Келтуруб арз этилар хайли асас,
Ким ичиб бу кеча жамъи булҳавас.
Воқеъ ўлмиш қону бу боис эмиш,
Ким муни мақтул бадҳайъат, демиш.
Мунча сўзга бу лаими худписанд,
Онга ханжар бирла еткурмиш газанд.
Шоҳ эшитгач бўлди адл амриға хос,
Қилди Мудбирға равон ҳукми қасос.
Худшиканга етти ул олий мақом,
Худнамо топти бу янглиғ интиқом.
Учкун ўлди озими чархи барин,
Қолди қозурот уза ишнар чибин».

LIV

Қорчиғой узри

Қорчиғой қилди аён гуфторини,
Кўргузуб чангол ила минқорини:
«Ким, манга қушлар киби эрмас ҳисоб,
Ким базе қушларға мен молик риқоб.
Муича қушким бўлди гуфтори санга,
Билки, туъмадурлар ул бори манга.
Зотима шаҳлар қўли оромгоҳ,
Туъма ҳар кун еткуруб олимға шоҳ.
Қайси қуш қасдиға очсам пару бол,
Насри тойир бўлса махласдур маҳол.
Шаҳлар олинда топиб бу эътибор,
Шавкатим Симурғча билфёъл бор.
Шаҳ қўли тахтимдуру бошимда тож,
Йўқ манга Симурғ сори эҳтиёж».

LV

Худҳуд жавоби Қорчиғойга

Деди Худҳуд: «К-эй ғурур илкида паст,
Жаҳл ила ғафлатқа бўлгон зердаст.
Шоҳ аёғингга солиб банди азим,
Йўқки шах, ҳар қайси сайёди лаим.
Очлиғу беҳоблиғ онча бериб —
Ким сўнгак узра этинг бори эриб.
Еткуча бир лукма эт бедод ила,
Еб улус мағзин ўкуш фарёд ила.
Тенгри қисм этконни еб, эй зори дуи,
Лек ўлуб дунларға муҳтожу забун.

Қайси сайдеким, сен они овлабон,
Қушчи ташлаб табл чолиб қовлабон.
Сеп ўзунгдин бир забунроқ чун топиб,
Жуъдин беҳуд учуб, етгоч қопиб.
Топшуруб элга, итоат айлабон,
Қушчи бергонга қаноат айлабон.
Бу забунлуқлар била мунча газоф,
Ҳам қилиб изҳор урғон чоғда лоф.
Гар ҳамият бўлса эрди ё уёт,
Бўлмағой эрди уётингдан ҳаёт.
Лек чун нодонлигинг қолибдурур,
Нафс мундоғ ёваға роғибдурур».

LVI

Ҳикоят

«Кўхие тоғ ичра бир ойиғ тутуб,
Ўргатиб эрди они кўп қон ютуб.
Ром бўлғунча еб эрди ул саёғ —
Кунда йкки қатла ўлғунча вё»
Очлнғ бирла таёғи беҳисоб,
Ичу тошин айлабон бегўшу тоб.
Уйлаким солса ёғоч ҳар чярадаст,
Узга сори ул бўлуб туфрокқа паст.
Ҳам эшикларда ўюнчилнқ этиб,
Ҳам уйи сори ўтунчилик этиб.
Юклабон эғнида беандоза юк,
к таширдин қолмайин эғнида тук.
Ҳар жафоким мумкин ўлғай тортибок,
Жаҳлдин нафсида пиндор ортибон.
Гаҳ ҳаёл айлабки қоплон бошини —
Ёичқой отиб макру удвон тошини.
Гоҳ гумон улким, йўлуқса шарза шер,
Туъма айлаб қорнкни ёриб далер.
Бу сифат туъма ҳаёл этти базе,
Токи охир бўлди итлар туъмаси.
Ҳар замон бу ҳарза қилмоқин гумон,
Халқ ичйнда сен ҳамоисен, ул ҳамон»,

LVII

Шунқорнинг узри

Дейди Сунғур: «К-эй улусқа роҳбар,
Лмринга тобеъ келиб огоҳлар.
Манга ҳақ бир рутба зоҳир айламиш
Ким бори қушларга кодир айламиш.
Борча шаҳлар чуп мубоҳидур манга
Исм қушлар подшоҳидур манга.

Бошима олтун тумоға тожи зар,
Чун мени ҳақ бўйла ққлмиш то/квар,
Сен чу воқифсен бори ҳолотима,
Хайл аро ҳдм зотима ҳам отима.
Хуб эмас бир шаҳ қўюб бошиға тож,
Узга шаҳға зоҳир этмак эҳтиёж.
Шоҳлиғ ойиниға рожеъ бўлай,
Нсвчун ўзга шоҳға тобеъ бўлай?»

LVIII

Худхуд оқавоби Шунқорға

Деди Худхуд: «К-эй фақири тийра рой!
Бу хаёлинг зотинга ваҳшатфизой.
Буки шахлиққа таҳаввурдур санга,
Бас ажаб ботил тасаввурдур санга.
Эй басо зангики, келди тийра зот,
Ким анга халқ ичра Кофур ўлди от.
Исм аро султонун шаҳ шоеъдурур,
Бу бори арзолға воқеъдурур.
Ҳар киши эрмен дебон эрму бўлур,
Келмас ишин илкидин дерму бўлур.
Қавми нодонким, дегайлар, сени шоҳ,
Бутни ё ўтни дегондекдур илоҳ.
Зотинга шатранж шоҳидур адил,
Ким ўзидек ўтрисидадур бадил.
Не шаҳ ўлғойким, они ҳар дун хас —
Кўкка элтиб, ерга ургай ҳар нафас.
Ул шаҳу сен шаҳ эрур беҳад йироқ,
Бўйла шаҳлиғдин гадолиғ яхшироқ».

LIX

Ҳикоят

«Хисраве тарҳ этти бир фархунда сур,
Кишвар аҳлига аён бўлди сурур,
Онда зийнат ҳадду поёндни фузун,
Ҳарнеким бўлғай гумон, ондин фузун.
Боғладилар мулкин ойин сар-басар,
Шаҳр элинда зебу тазйии сар-басар.
Санъат аҳли боғлабон бисёр тоқ,
Меҳри равшон авжидек юз чор тоқ.
Таъбия боғлаб бае аҳли хунар,
Топиб ондин мулку кишвар зебу фар.
Кўб ажуба зоҳир айлаб рўзгор,
Уз фусунидин бўлуб омўзгор.
Ҳар киши лаъбе қилиб кулмак учун
Ишрат ортиб, ҳузн ўқсулмак учун.

Жамъ аро бир қалтабопи беҳаё,
Отин айлаб подшоҳи бўрё.
Бўрёдан сар-басар кисват анга,
Содоғу қалқон ила роят анга.
Узидек ёсаб нечани ёр сара,
Йўқ сара, неча лаими масхара.
Базм майдопи аларға жилвагоҳ,
Зоҳир айлаб бидъате ҳар дам табоҳ.
Узни шоҳи кишваройии соғиниб,
Ҳарне қилса ҳазл ила чин соғиниб.
Чунки охир бўлди суру таъбия,
Тутти ул аблаҳ ўзига таъзия.
Чатр ила тожин бошиға урдилар,
Бўрё тўнин бузуб куйдурдилар.
Бўлди бу хангомадин оғаҳлиғи,
Ким тамасхур эрмиш онинг шаҳлиғи»

LX

Бургут узри

Кирди Бургут ўртаға, яъни Уқоб,
Деди: — «Эй қушлар аро моликриқоб!
Манга ҳолат ўзга қушлардек эмас,
Қумрию булбулдек эл васфим демас.
Савлатим муфритдурур, қаҳрим — ямон,
Тоғ мулки ичра менмен қаҳрамон,
Неча каклик туъмадур ҳар кун манга,
Бўлмаса бу, уйқу келмас тун манга.
Туъма истаб чун ҳаво туттум бийик,
Эмин эрмас не қулоиу не кийик.
Улки бўлғай бўғзи бу янглиғ улуғ,
Йўл нетиб қатъ айлағой бўлмай озуг.
Мени бу йўлда қайот кўп солди тут,
Қорин оч қолғоч — йиқилиб қолди тут».

LXI

Ҳудҳуд жавоби Бургутға

Деди: Ҳудҳуд: «К-эй хадиви комкор,
Кўрмаган бир сендек аҳли рўзгор.
Ҳам йигитлик васфи лойиқ зотинга,
Ҳам мусаллам паҳлавонлиқ отинга.
Ҳайф бу минқору чанголинг сенинг,
Фарру шавкатлиғ пару болинг сенинг.
Сенки мақсуд истой, эй баднафси дун,
Азм этордин бўйла бўлғойсен забун.
Озим ўлмай йўлға солғойсен қанот,
Чангу минқору қанотингдин уёт.

Мунча бирла ўзни тавсиф эткосен,
Зўру шавкат бирла таъриф эткосен.
Паҳлавону қахрамон ул бўлди, ул —
Ким кечиб жонидин эткой азми йўл».

LXII

Ҳикоят

«Бор эди бир паҳлавони зўргар,
Беҳунарлиғ фаннида соҳибҳунар.
Чоштгоҳ ер эрди ўн ботмон таом,
Ёна мунча айлар эрди қут шом.
Бу икки ҳангомнинг мобайни ҳам,
Ёна мунча ўтлар эрди бешу кам.
Зўрлар айлар эдиким пили маст,
Қилса топқай эрди андоми шикаст.
Иттифоқо ходисоти рўзгор
Мулк аро қилди бузуғлуғ ошкор.
Уйлаким бўлғоч аён андоқ бало,
Вожиб ўлди мулк аҳлиға жало.
Халқ ўзга мулк азми эттилар,
Жон овучлаб бош олибон кеттилар.
Зўргар ҳам айлади ҳамроҳлик,
Йўқ анга йўл ранжидин огоҳлик.
Ғўл узунроқ тушти-ю обод йўқ,
Қилғоли баднафс эл нафсини тўқ.
Зўргар чун тоимади бир кун ғизо,
Бошлади ўз ҳолиға тутмоқ азо.
Чун иккинчи кунга етти паҳлавон,
Кетмиш эрди жисмидин тобу тавон
Лек учунчи кун айга бебарглик,
Айлади зоҳир биёбон марглик.
Қать этиб йўлни ёёқ атфол ҳам,
Ҳар тараф икки букулгон зол ҳам.
Икки-уч кун тортибон ранжу ано,
Маъман ичра комлар топиб яно.
Паҳлавон топиб бу меҳнатдин шикаст,
Уйлаким бўлди ажал йўлинда паст».

LXIII

Куф узри

Зоҳир этти ажз аҳволини Куф:
«Ким эрурмен мен заифу, йўл — махуф.
Уткарибмен умрни вайронада,
Бошима емрулгудек қошонада.
Барча авқотим ўтуб андуҳ ила,
Мотам аҳлидек фиғону вуҳ ила.

Ганж умидига фиғонлар кўргузуб,
Лек ул уммид ила ўзни бузуб.
Дебки, гарчи торттим умрумда ранж,
Бок эмас бир кун насибим бўлса ганж.
Менки ганж уммедидан девонамен,
Кеча-кундуз сокини вайронамен.
Бу узун йўлдин мени тутқил маоф,
Мен киму Симурғ бирла Кўҳи Қоф».

LXIV

Худхуд жавоби Куфга

Деди Худхуд: «К-эй ишинг макру ҳиял,
Қасди жонинг айлабон тўли амал.
Ер тутуб кўнглунгда уммиди маҳол,
Ким вуқуьига онинг йўқ эҳтимол.
Филмасал билфарз топсанг ҳам бу ганж,
Қил хаёл, эй нотавони ғуссасанж.
Ким не бўлгай баҳранг ондин жуз бало,
Ҳардам ўзга ғамға бўлмоқ мубтало.
Ул балолар бирла ўлмак хору зор,
Ганж тутмоқ душман илкида қарор».

LXV

Ҳикоят

«Бор эди бир мулк аро девонае,
Кеча-кундуз маскани вайронае.
Ганж умиди бирла умрин ўтқозиб,
Хар дам ул вайроиа бир ёнин қозиб.
Иттифоқо баски чекти ранж ул,
Бахти бир кун ганжга бошқарди йўл.
Бир эшик бўлди аён нақби аро
Кирди эрса бир улуғ ишратсаро.
Қирқ хум онда Фаридун ганжидек,
Йўқ Фаридун, балки Қорун ганжидек
Кўрмагинин телба этти тарки ҳуш,
Етти ногоҳ бир лаими сахтқўш.
Кўрди ул вайронада девонани,
Ҳуш зойил қилғучи хумхонани.
Кўрмай ул мажнунни мужрим чекти ТИР,
Қопини ганж узра тўкти бедариғ.
Ганж эрди умре онинг вояси,
Борди ганж устида жон сармояси».

LXVI

Ҳумой узри

Бошлади узрини соҳибфар Хумой,
Деди:— «Эй саргашталарға раҳнамой,
Ондадур иқболидин поям менинг,
Ким берур тахти шараф соям менинг,
Зотима онча шараф берса илоҳ,
Ким менинг соям гадони қилса шоҳ.
Мен яна истамак; яъники не?!
Узни ранжур айламак, яъники не?
Қилмоғим хушроқ ҳавое жилвагоҳ,
Бермагим соямда шаҳларға паноҳ»,

LXVII

Худхуд жавоби Хумойга

Деди Худхуд: «К-эй сўзунг афсонае.
Ким они қилгой баён девонае.
Улки зотингда балоҳат чоғламиш,
Санга бу янглиғ сақифа боғламиш.
Ким етар соянгдин элга шоҳлиғ,
Санга бовар қилдуруб гумроҳлиғ.
Шоҳлар тарихиким мастур эрур,
Қайсиминг васфида бу мазкур эрур?!
Ким они шоҳ айламиш сояиг сенинг,
Ким эрур бу муддао воянг сенинг.
Бу ғалат афсона шод айлаб сени,
Бўйла фосид эътикод айлаб сени.
Филмасал бўлса бу даъво рост ҳам,
Келса сендин бу сифат бехост ҳам.
Берса элга шоҳлиғ хаййи вадуд,
Сен де бориким, санга ондин не суд?
Туъманг итдек дашт аро қолғон сўнгат,
Турфароқ бу ишки, қоқшолғон сўнгат.
Билгил, эй ботил хаёл ичра асир,
Ким эрур ҳолингга лойиқ бу назир».

LXVIII

Ҳикоят

«Соҳили Уммонда савдопеша хайл,
Баҳр савдосида судандеша хайл —
Берсалар беш-ўн дирам, ғаввоси дун —
Баҳр ичра солур ўзни сарнигун.
Жонни юз ранж ўқиға айлаб ҳадаф
Баҳр қаъринда иликлар бир садаф.
Ул садаф ичра агар минг донадур,
Н агар худ бир дури шоҳонадур —
Ким эрур ул шоҳ тожи равнаки,
Онгла опи музд берганнинг ҳақи.

Тожир олиб ул сифат накди азиз,
Ахз этиб ғаввос бир-икки пашиз.
Ул олиб музду санга ул доғи йўқ,
Ит киби айлаб сўнтак нафсингни тўқ.
Оқил эрсанг кўп дема мундоқ газоф,
Ким саросар бу сўзунг бордур хилоф».

LXIX

Ўрдак узри

Ўрдак оғоз этти: «К-эй фархунда зот,
Сув била бўлмиш манга қойим ҳаёт.
Ондин ойру музтарибмен қайғудин,
Уйлаким тушкай йироқ болиғ су(в)дин.
Чун сув ичра зотима таскин бўлуб,
Пок доманлиғ манга ойин бўлуб.
Поклик чун сувдин эттим иктисоб,
Лойиқ ўлди васфима ҳуснул-маоб.
Бўлмасам бир лаҳза ориғ сув аро,
Фурқатида айларам юз можаро.
Мавждин сажжодани солиб су(в)да,
Кўргузуб мақсуд юз ул кўзгуда.
Сувдадур мақсудума чун етмагим,
Бас хатодур ўзга ён азм этмагим».

LXX

Худхуд жавоби Ўрдакка

Деди Худхудким: «Хато сўз келди бу,
Ким дединг, эй пок юб ақлингни су.
Сувғаким сажжода солибмен дединг,
Чуғз ҳолидин магар ғофил эдинг.
Пок домаилиғ қилибмен фан дема,
Узни сувда ғайри тардоман, дема.
Пок эсанг недур суға чўммоқ ишинг,
Кеча-кундуз ғўта урмоқ варзишинг.
Фисқ тухмин нафс аро улким торир,
Сув аро ҳар ғўтаким урди орир.
Не жанобатдур бу-ю бебоклик,
Ким чўмуб тун-кун етишмас поклик.
Эр эсанг, оллингдадур баҳру фано.
Чўмгилу қилғил ўзунгни ошно».

LXXI

Ҳикоят

«Ҳинд дарёсида эрди тожире,
Суду савдо шевасида моҳире.

Мояи савдо димоғига тушуб,
Ғарқи баҳри фикр ўлурға ёвушуб.
Тутмайин бир мулкда ўн кун мақом,
Айлагач савдо су(в)ға айлаб хиром.
Пиллар айлаб эрди бу янглиғ сафар,
Баҳрни онглаб ҳар офатдин мафар.
Макка атрофин сув ичра айланиб,
Фарз адо этмай, яқин етгоч ёниб.
Халқ дебким, бўл мушарраф ҳажга ҳам,
Майл бермай ул тараф хирси дирам.
Токи бир кун тушти дарё узра мавж,
Кемага ер гаҳ ҳазизу гоҳ авж.
Бўлди тожир лужжаи савдода ғарқ,
Лек бўлди кемаси дарёда ғарқ.
Бермади дарё хаёли ҳажга йўл,
Токи бир болиққа бўлди туъма ул».

LXXII

Товуқ узри

Товуғ этти бўйла узрин ошкор:
«К-эй туюр ичра раиси тождор.
Биз иковга тож рўзи қилди ҳақ,
Лек ҳар бирга бир иш қилди насақ.
Санга айлаб роҳбарлиғни ато,
Қилди қушларға раису пешво.
Маиға берди савти дилкаш бардавом,
Элни тоатқа тиларға субҳу шом.
Улки махлуқ этти сунъи ваҳшу тайр,
Бизга таскин рўзи этти, саиға — сайр.
Чун саромад келди эрликда хурўс,
Ҳақ анга берди неча зебо арўс.
Тутти ҳарён сайр қилмоғдин маоф,
Ул киму Симурғ бирла Кўҳи Қоф?»

LXXIII

Худҳуд жавоби Товуғқа

Деди Худҳудким: «Бу сўз беважҳ эмас,
Ғар киши бу сўзни ҳолидин демас.
Бор онингдек қушки очмай болу иар,
Сидра шохи устида айлар мақар.
Қелди хилватгоҳи онинг анжуман,
Сайр этар, лекин ери доим ватан.
Аршпарвоз ўлдию сидранишин,
Злга зоҳир айламай парвоз ишин.
Эрмас ул Симурғдин айру даме,
Васлидин кўнглиға ўзга оламе.

Етмайин жониға ҳажридин газанд,
Сурати васлида ҳар дам нақшбанд.
Боши узра мавҳибат тожи онинг,
Жилвагоҳи васл меърожи онинг.
Васлдин мамлу, вале дам асрабон,
Ғайрдин ҳолини мубҳам асрабон.
Васл юз минг дурридин кўнглида жўш,
Лек ўлуб оғзи садаф янглиғ хамўш.
Ул қуш эрмассен сен, эй хорижнаво,
Ҳарзагарду ҳарзагўю беҳаё.
Фиски муфрит кеча-кундуз варзишинг
Бежихат ғавфоу қичқирмоқ ишинг.
Юз ямонлиғ бирла шанъат айлабон,
Яхшиларға ўзни нисбат айлабон.
Сустлуғлар бирлаким қилдинг аён,
Демагил ўзни хурўс, эй мокиён».

LXXIV

Қушлар ўз нисбатларин Симургга Худхуддин сўргонлари

Ҳар бири бир узрким қилди хитоб,
Берди чун Худхуд анга шофий жавоб.
Нуктадин ожиз бўлиб ул лаҳза хайл,
Қилмадилар ўзга узр айтурға майл.
Барчани саргашта айлаб заъф ҳол,
Муттафиқ Худхуддин этдилар савол:
«К-эй сенинг зотинг раёсат гавҳари,
Бошинга лойиқ хидоят афсари.
Сайр аро қатъи биёбон айлаган,
Тайи маслак улча имкон айлаган.
Йўл рижоу хавфини билган тамом,
Хавфи ислоҳида қилгон эҳтимом.
Биз гуруҳи ожизу зору забун,
Барчани хор айлабон бахти нигун.
Кўнглумизга бўлмагон равшай бу роз
Жаҳлимиз кўптин кўлу, илм-оздин оз.
Заррадек саргашта аҳволу ҳақир,
Ул камол авжи уза меҳри мунир
Манзилатда чархи олийдин. рафеъ,
Фусҳат ичра арш азмидии васеъ.
Ул келиб ортуқ тўкуз афлокдин,
Лек биз ўксук базе хошокдин.
Бизга онинг бирла нисбат не экин?
Е бу нисбат ичра ҳикмат не экин?
Шоҳлар шоҳи келиб ул подшоҳ,
Биз гадоларнинг гадойи хоки роҳ
Бизга маълум этки, бас мажҳул эрур,
Ақл онинг идрокидин маъзул эрур.

Биз ҳақиру олий онинг ҳазрати,
Қатранинг дарёга недур нисбати?»

LXXV

Худхуд қушларга жавоби ва Симуриг зухуридин хитоб

Берди Худхуд қавмға мундоқ жавоб
Ким:—Ушал шоҳаншаҳи олижаноб.
Ганже эрди, лек махфий зот анга,
Ешурун ҳусн эрди, кун-миръот анга.
Уз зухурин чун таманно айлади,
Чиқти-ю аввал тажалло айлади.
Бу тажаллоси аро хуршедвор,
Юз туман минг соя солди ошкор.
Сояким покиза бўлди жилвагар,
Айлади ул сояға кўпрак назар.
Барча олам қушларининг сурати,
Билгил, онинг сояи пурҳикмати.
Чун муҳаққак бўлди бу ҳикмат санга,
Бўлди туз Симуриг ила нисбат санга.
Бу сенга маълум чун бўлди яқин,
Фош қилма розни, эй хурдабин.
Кимга бу кашф ўлди мустағрақдур ул,
«Ҳошалиллоҳ!» ким дегайсенҳақдур ул.
Ҳаққа мустағрақ не бўлсун ҳақ демак,
Бўлғай они ҳаққа мустағрақ демак.
Сен чу фаҳм эттингки, кимга соясен,
Уз яқинингда қавий сармоясен.
Соя истай бўлмаса гар жилвагар,
Билки Симуриг ўлмас эрди соявар.
Узни Симуриг истаса эрди ниҳон,
Сояси бўлмас эди ҳаргиз аён.
Сояфканнинг вужудидин далил,
Соя зоҳир бўлмоғин таҳқиқ бил.
Кўзларинг Симуригбин гар бўлмағай,
Кўзгудек кўнглунг мунаввар бўлмағай.
Кимки ул юзни кўрар, кўр кўз эмас,
Ҳар неким дер ғайр — ортуқ сўз эмас.
Истади ҳусниға ошиқлиғни фош,
Кўзгу пайдо қилди андоқким куёш.
Токи онда жилваи ноз айлағай,
Ҳусниға ошиқлик оғоз айлағай.
Бўлди ул кўзгу кўнгул, эй аҳли дил,
Ким ҳақ анда жилва айлар муттасъ
Ул қилибон жилваи ҳусн ошкор,
Сен кўнгул бирла анга оинадор».

LXXVI

Ул шоҳ ҳикоятиким хуснини зоҳир қилурға кўзгуни восита қилди

Бор эди шоҳе жамол авжида моҳ,
Моҳ пайкарлар — сипаҳ, ул эрди шоҳ.
Қоматидин сарвға афкандалик,
Оразидин меҳрға шармандалик.
Олам ошуби келиб рухсораси,
Муҳлик ул рухсорининг наззораси.
Хусни ғавғоси жаҳон ичра тушуб,
Ишқининг яғмоси жон ичра тушуб.
Ончаким хусни жаҳоноро анга,
Юз минг онча нозу истиғно анга.
Чикса гоҳи отланиб майдон аро,
Солса эрди рахшини жавлон аро.
Ҳар киши олига келса ул замон,
Хуснини кўрмак ҳамон, ўлмак ҳамон.
Бўлмиш зрди ўлғон элдин банд йўл,
Сайр этиб ёнғунча жавлонгоҳин ул.
Хуснидин офоқ аро ғавғо эди,
Зулмидин жон мулкига яғмо эди.
Халқ беҳад қатлидин топти малол,
Элга юз кўргузмагин қилди хаёл.
Кўзгу ҳукм эттики пайдо қилдилар,
Тахти олинда муҳайё қилдилар.
Қасри олинда ясатти маизаре,
бнда насб этти чу равшан ахтаре.
Узи хусниға назар солур эди,
Баҳра эл ҳам аксидин олур эдй.
То бу янглиғ кўзгу тартиб этмади,
Хуснидин нозирға баҳра етмади.
Ҳам ўзи хуснидин ўлди баҳравар,
Баҳра ҳам топти онга қилғон назар.
Сен бу кўзгуни кўнгул қилғил хаёл,
Ким солур аксини онда ул жамол.
Қасри — тан, онда кўнгулни кўзгу бил,
Кўзгуда шаҳ хуснини наззора қил.
Бермайин бу кузгуга аввал жило,
Акс анда солмағай ул подшоҳ.
Онглағил ул хусн аксин кўзгуда,
Сен тамошосиға турғон ўтруда.
Кўзгу равшанроқ неча қилса зухур,
Зоҳир ўлғай акс онда беқусур.

LXXVII

Искандарнинг элчиликка борғони ҳикояти

«Бир кун Искандар бу ойин айлади,
Элчиликка ўзни таъйин айлади.

Айляли Симурғни ул номвар,
Ул кабутардекки бўлгай номабар.
Борди ул кишварғаким борғай расул,
Айлади онда расулона нузул.
Деди элга будур Искандар сўзи,
Турфа буким, эрди Искандар ўзи.
Элчилардек сўз баён айлар эди,
Узи ўз ҳукмин аён айлар эди.
Эл не билсунларки, Искандардур ул,
Йўкки, қосид, ҳокими кишвардур ул.
Еткуруб аҳкоми номаъдудни,
Элга қосид кўргузуб мақсудни.
Халқнинг мингдин бири билмай бу ҳол,
Қим недур бу парда нақшида хаёл.
Сен доғи шахдин қилурсен нукта гўш,
Соғинурсен лек ноқилни сурўш».
Билдилар қушлар чу бу гуфторни,
Акгладилар пардада асрории.
Бори мақсудиға рухсат топдилар,
Кому матлубига улфат топдилар.
Ошно сўзлар била ул пешво,
Қилди ул бегоналарни ошно.
Қилдилар бори яна окдин савол,
К-эй ҳидоят амрида соҳиб камол.
Биз гуруҳебиз баса зору заъиф,
Жисм зору жон низору тан наҳиф.
Иш азиму, йўл йироқу, хавф — кўп,
Нечук ўлғой азмиғиз бу йўлда жўп.

LXXVIII

Қушларнинг йўл кайфиятин Ҳудҳуддин саволи ва онинг жавоби

Берди Ҳудҳуд қавмга мундоқ жавоб
Ким: «Бу янглиғ онглангиз ройи савоб.
Ким бу йўлда ишқдур кулли сифат,
Ишқ аҳлидин йироқдур маслаҳат.
Қимки ошиқдур — анга жондин не бок,
Куфр олиб бермак имондин не бок.
Гар керак ошиққа ўз жононидин,
Саҳл эрур кечмак жаҳону жонидин.
Жон эрур ошиқ йўлида садди роҳ,
Уйлаким бўлғой биров йўлинда чоҳ.
Фард эрур ошиқ тану жондин доғи,
Лқлу хушу куфру имондин доғи.
Ишқ оламсўз эрур, жонсўз ҳам,
Шавқ ўтидин куфру имонсўз ҳам.
Ошиқ ўлғон кечти нангу номдин,
Миллату имондину исломдин.

Лозими ишқ ўлди шавқу сўзи дард,
Барқ янглиғ пўяи гетинавард.
Кимга дарду ишқ муставлидурур,
Тарки жон этмак анга авлидурур.
Кимки жонон сори онинг ройи бор,
Жонға офат етса не парвойи бор.
Ишқ иши ғам шоми дарду сўздур,
Шамъ анга охи жаҳонафрўздур.
Дард келди ишқ сўзидин нишон,
Дард бўлмай ошиқ ўлмас жонфишон
Мутрибо, туз бир суруди дарднок,
Соқиё, бедардлиғдин мен ҳалок.
Дард жомин тут мени зор этгудек,
Ишқ дарди кўнглума кор этгудек.
То они нўш айлабон жондии кечай,
Ақлу ҳушу дину имондин кечай.
Куфр дайри ичра маъво айлайн,
Азми зуннору чалипо айлайн.
Пири дайр оллида айлаб ўзни маст,
Куйдуруб мусҳаф, бўлойин бутпараст.
Ишқ дайри ичра айлаб ўзии хос,
Жонни имон нангидин айлай халос.
Дайр аро асмой ноқус айлайн,
Бут сужудинда заминбўс айлайн.
Белга маҳкам боғлабон зунгюрни ,
Уздин айлай шодмон куффорни».

LXXIX

Ҳикоят

Шайх Санъон восили даргоҳ эди,
Кўнгли ғайб асроридин огоҳ эди.
Каъбада автод ила ақтоб аро,
Уйла эрдиким наби асҳоб аро.
Халқ иршодига росих эрди ул,
Каъбада шайхул-машойих эрди ул.
Остонининг гадойи шоҳлар,
Қуллуғиға муфтахир огоҳлар.
Ҳар дуоким қилса бир ғамгин учун,
Қўл очиб хайли малак омин учун.
Чехраи мақсуд онинг ўтрусида
Жилва айлаб кўнглинииг кўзгусида.
Тўрт юз олида асҳобу мурид,
Ҳар бир андоғким Жунайду Боязид,
Чархи аълоға шукуҳидин шикаст,
Арши аъзам ҳиммати оллинда паст,
Дуди офатдин қарорса оламе,
Ерубон етгач дуосидин даме.

Кимки бўлса бир балога мубтало,
Ул дуо қилғоч, бўлуб дафъи бало.
Воридоти аршдин пайғомдек,
Воқеоти ваҳй ила илҳомдек.
Ҳарна кўрса воқеа таъбир анга,
Кўргани-ўқ юзланиб бир-бир анга.
Неча тун бир туш анга кўргуздилар,
Риштаи сабру қарорин уздилар.
Уйғониб ҳолига истиғфор эди,
Юмса кўз ул тушга-ўқ такрор эди.
Ким матофи эрди бир бегона бум,
Айласа маълум, ул бум эрди Рум.
Онда бир дайр ичра эрди зору маст,
Мастликдин дайр элидек бутпараст.
Чун бу туш бўлди муқаррар, ганжи роз —
Деди: «Бўлмас бу балодин эҳтироз.
Кимсага маъво ҳарамдур ё куништ,
Кўрмай ўлмас улча бўлса сарнавишт.
Ботроқ ул кишварға азм этмак керак,
Ҳар қаён тортар қазо — кетмак керак.
Чунки бўлса бизга ул маъво насиб,
Бошимизға ҳарна келса, ё насиб».
Қилди чун ўз ҳолиға наззорае,
Тоимади бормоқдин ўзга чорае.
Юз ҳарамга қўйди соҳиб инқитоъ,
Қилди юз ошуб ила тавфи видоъ.
Қилди чун минг ҳузн ила тавфи ҳарам,
Рум иқлими сари қўйди қадам.
Топтилар асҳоб чуи огоҳлиғ.
Ул сафарда қилдилар ҳамроҳлиғ.
Йўлни қатъ айлар эди пири тарийқ,
Тўрт юз аҳли тарийқ эрди рафиқ.
Шайхнинг кўнглиға савдолар тушуб,
Ким ани зоеъ қилурға ёвушуб.
Ҳар замон бир иавъ ўлуб андешаси,
Йўқ бажуз андеша онинг пешаси.
Ҳолида асҳоб тағйир англабон.
Ҳуш ила сабрини бир-бир англабон.
Хослар айлаб савол ул ҳолдин,
Воқиф ўлмай ул ғариб аҳволдин.
Ким саволеким қилиб, тоимай жавоб,
Шайхтин кўпрак аларда изтироб.
Бу сифат йўл қатъ этиб мақсад сари,
Қайси мақсад — шиддати беҳад сари.
То қадам қўйдилар ул кишварға тез,
Шайх кўнглунда вале юз рустахез.
Ҳар нафас бир букъани айларда сайр,
Маръи ўлди ногаҳон бир турфа дайр.

Тоқи онинг чарх тоқи бирла жуфт,
Жуфту тоқи ичра кўп рози нухуфт.
Тоши андуху балият тоғидин,
Кирпичи дарду бало туфроғидин.
Зебу кошисиға юз тарҳи тааб,
Кўргузуб юз навъ нақши булажаб.
Ғурфалардин фитналар наззорагар,
Қилғоли бечорау, йўқ чорагар.
Ишқ айнидин ёруқ ҳар равзани,
Лек ул равзан балолар маекани.
Кунгуридин рахналар имон сари,
Ишқ шайиининг намудори бари.
Таъбия ҳар кунгурида тошлар,
Ишқ тиғидин кесилган бошлар.
Аҳли дин бошиға паррон қилғали,
Олам узра сангборон қилғали.
Фитна хайлига мамар дарвозаси,
Фитнагар тоқи сипехр андозаси.
Ҳалқаи занжирида юз минг фунун,
Ҳалқаи савдоу занжири жунун,
Ишқ ўтидин онда юз оташкада,
Ҳар бирида юз туман савдозада.
Дайр узра тийра дуди хайъати
Зоҳир айлаб куфру исён зулмати.
Дайр мундоқ кўрмайин то қилди сайр,
Куфру имон аҳлиға бу эски дайр.
Шайх жисмидин бориб ул ерда тоб,
Кўнглини бетоқат айлаб изтироб.
Заъф муставли бўлуб ҳар дам анга,
Жилва айлаб ўзга бир олам анга.
Нозир эрди ҳар тараф ошуфтавор,
Бир тараф тушти кўзи беихтиёр.
Манзаре, ондин осилгон бир тутуқ,
Бир қуёшқа ул бўлуб қавси уфуқ.
Елдин ул бурқаъ чу бўлди бартараф»
Ул қуёш анвори тушти ҳар тараф.
Не қуёшким, юз қуёш девонаси,
Ҳусни шамъи даврида парвонаси.
Пайкари руҳи мусавеардин мисол,
Руҳға ҳар лаҳза ондин ўзга ҳол.
Ҳур суратлиғ паризоди ажаб,
Гулжабинлиғ сарви озоди ажаб.
Руҳни ошуфта айлаб хайъати,
Юз ажаб суратга солиб сурати.
Суратидин мунфаил хуру пари,
Талъатидин офтоби ховари.
Юзи нурафшон, сочи зулматфишон,
Нуру зулмат куфру имопдин нишон.

Юз уза зулфин чу мушкафшон қили
Зулмат ичра нурни пинҳон қилиб.
Сочи нур аҳлиға зулмат олами,
Аҳли савдонинг саводи аъзам.и.
- Қоши савдойи улусқа янги ой,
Янги ой девонаға ҳайратфизой.
Қоши тоқи ичра офатлиғ кўзи,
Дайр тоқида анингдекким ўзи.
Кирпиги кўз даврасида ҳар тараф,
Фитна хайлидин кўзи даврида саф.
Кўзки бўлди холи онинг остида,
Нуқта ёзилғон балонинг остида.
Ул бало остида, юз устида хол,
Иккисининг нуқтасидин бил мисол.
Ғайб сирридин бериб оғзи нишон,
Узи ғайб аҳлидек, аммо бенишон.
Лаъли жони хасталарнинг марҳами
Нутқида Исои Рухуллоҳ дами.
Ул муфарриҳ мояси ёқут ўлуб,
Бу нафасдин хаста жонға кут ўлуб,
Ҳам занахдонида юз минг жон асир,
Чоҳида юз Юсуфи Канъон асир.
Зулфидин солса чиқорурға каманд,
Кўпрак айлаб бу каманд ул элни банд,
Тавқи ғабғаб ул зақан остида нун,
Обиҳайвопға хубоб, аммо нигун.
Ҳам қадининг нахлиға жон жилваси,
Ҳам хироми обиҳайвон жилваси.
Кўз била лаъли ажаб санъат тузуб,
Ҳар печа ул ўлтуруб, бу тиргузуб.
Жисму гулгун кўнглоки гул узра гул,
Кўрмагидин тобсиз юз минг кўнгул.
Кўпглак узра неча хулла ранг-ранг,
Санъатида жон чекиб Руму Фаранг.
Хулла ранги нечаким қотил бўлуб,
Атридин юз жон яна ҳосил бўлуб.
Кофири қотил кўзига барча ком,
Буки — дин аҳлиға солғон қатлиом.
Кимки айлаб сочи зуннорин хаёл,
Дину имопини айлаб поймол.
Ҳусну лутфи жон аро ер тутқудек,
Бир аёқ сув бирла балким ютқудек.
Шуълаи ҳусни солиб давронға ўт,
Оташин лаълидин аммо жоиға ўт.
Топиб оташгоҳ ишқин аҳли ҳуш,
Порсосўзандау зухҳодкуш.
Қаср уза бу шакл ила тарсо қизи,
Бал қуёш айвонида Исо қизи.

Шайх кўнглига чоқилғоч ўйла барқ,
Шуъла дарёсиға жони бўлди ғарқ.
Асради ўзни кўп истиғфор этиб,
Оғзида «Лоҳавл»пи такрор этиб.
Шўх очқоч шуълаи рухсорини,
Уртади «Лоҳавлу» истиғфорини.
Вўлмиш эрди жисми туфроққа нигун,
Бир дам ул уйга асо бўлди сутун.
Орқасин кўйди даме деворға,
Ҳайрат айлаб ул ғариб осорға.
Ҳам асо, ҳам жисмиға етти шикаст,
Ҳолидин бордию бўлди ерга паст.
Тушти жони покфаржомиға ишқ,
Кирди қондек етти андомиға ишқ.
Гоҳ беҳол эрди, гоҳ ўз ҳолида,
Лол ўлуб асҳоб анинг аҳволида.
Ҳайрат айлаб бир-бирига боқибон,
Бош қуйи айлаб, овучлар қоқибон.
Ҳолиға оқшомғача ҳайрон қолиб,
Балки ўз ҳолиға саргардон қолиб.
Тун саводи қилди чун кунни қаро,
Зулмати куфр ул сифатким дайр аро.
Ул қаро кун бошига келган қори,
Рўзгори ҳам қаро тобеълори —
Қолдилар муғ дайрининг туфроғида»
Қайси туфроғким, балият тоғида.
Шайхнинг олиға келди ўйла кун,
Ким киши кўрмайдур андоғ тира тун,
Кўкка ёйиб пардаи идборлар,
Ҳарён ахтардин қоқиб мисморлар.
Чарх ашкин оқизурға дуд этиб,
Кўкнинг атрофини қийрандуд этиб.
Топнбон гардун таҳаррукдин фароғ,
Уридин тебраймай ул янглиғки тоғ.
Чарх дард аҳлиға бедод айлабон,
Тоғ-тоғ андуҳ ижод айлабон.
Даҳрни ул тоғларда ёшуруб,
Юз тумай минг тошлар ҳам ёғдур>б.
Кўзларин гардун қилиб ахтарфишон,
Шайх аҳволиға мотамдин нишон.
Барча даҳр аҳлиға бу мотамсаро —
Кийдуруб онииг азосида қаро.
Шайх мазлуму гирифтору наҳиф,
Тушмаган иш бошиға тушган заиф.
Ишқи золим зулмидин зору низор,
Дайр туфроғида ётиб хору зор.
Ишқ ёқиб жисм ила жониға ўт,
Куфр солиб дину имониға ўт.

Ашк аро ётиб, вале оғзи қуруб,
Кўнгли ўти шуъла оғзидин уруб.
Ишқ айлаб рўзгорин ҳам қаро,
Тун худ айлаб йўку борин ҳам қаро.
Юз бало жониға чуи бўлди насиб,
Дер эди холиға йиғлаб ул ғариб.
Ким: «Бўлар ҳар лаҳза ранж афзун мапга,
Не эдиким қилдинг, эй гардун, манга!
Офиятдин ишқ сори бошладинг,
Юз ёнар ўт ичра олиб тошладинг.
Кўзга аввал кўргузуб меҳри мунир,
Ёшуруб, ғам шомига қилдинг асир.
Қайси шоми ғамки, кўк жавфи аро,
Офариниш оразин қилдинг қаро?
Дўзахи ғам дуди оламни тутуб,
Шуъласин кўнглум ўтидин ёрутуб,
Оллоҳ! Оллоҳ! Не кечадур бу кеча!
Саъб мундоғ, ё раб, ўлғайму кеча?!
Уткарибмен кўп суубат кечалар,
Қўрмадим мундоғ уқубат кечалар!
Тун эмас — дўзах ўтининг дудидур,
Е фалакнинг оҳи қийрандудидур.
Бўйла тун, ё раб, намудор ўлмасун,
Анда ҳеч одам гирифтор ўлмасун.
Билмон, оё тун балосинму дейин,
Манга тушган кун балосинму дейин!
Жисму аъзову ҳавосу ақлу ҳуш
Ишқдии бўлдилар андоғ пардапўш.
Ким дегайсенким бири мавжуд эмас,
Ишқ бедодида жуз иобуд эмас.
Пайкаримда онча йўқ тобу тавон,
Ашқдек кўйида бўлғунча равон.
Ғлнима қувват йўқ оича урғоли,
Тош уза ғам фартидин синдурғоли.
Кўз қони ул ой юзига солғучи
Ул қуёш анворидин иур олғучи.
Юз қани суртарға ул даргоҳға,
Қул тазарруъ айлагандек шоҳға!
Қўл қани кўксумға хоро урғудек,
Бошима туфроғлар совурғудек!
Ҳуш қони айлагунча ўзии забт,
Бермагунча йўл димоғ уйига хабт.
Қони ақл этгунча иш тадбирини,
Қилғучи вайрон кўнгул таъмирини?
Қони сабр этгунча дардим чорасин,
Е даво қилғунча бағрим порасин?—
Ғам егунча холима қони кўнгул,
Ким эрур холо ўлук сони кўнгул.

Бир нафас ургунча бори жон қани,
 Ким кўнгулдек ҳам топа олмон ани.
 Манга бу йўл не балолиғ йўл эди,
 Ҳар неким андин батар йўқ — ул эди,
 Кош ҳаргиз бўлмағай эрдим тирик,
 Умрни кўргунча бу янглиғ ирик.
 Нетти етса эрди бир барқи хатар,
 Қўймаса эрди вужудумдин асар.
 Дўстлар, нетти мадад еткурсангиз,
 Жамъ ўлуб мен зорни ўлтурсангиз
 То қутулса даҳр оримдин менинг
 Даҳр эли афғону зоримдин менинг.
 Жонима, асҳоб, тиғи қатл урунг,
 Куйдуруб, ҳарён кулумни совурунг.
 То жаҳонда бўйла расво бўлмайин,
 Бир ўлай, юз қатла ҳардам ўлмайин!»
 Ҳолиға асҳоб хайрон йиғлабон,
 Ҳардам онинг дардидин қон йиғлабон.
 Бўлубон жамъ ул гуруҳи мустаманд.
 Шайхқа ҳар бир бериб бир навъ панд.
 Шайх аларнинг пандини фаҳм этмайин,
 Нукта маънисига доғи етмайин.
 Ақл мезони била қилди хитоб,
 Ишқ таврида топиб ондин жавоб.
 Бири деб: «К-эй муршиди арбоби дин;
 Хоки роҳиғ сурмаи аҳли яқин.
 Кимса йўлинда бўлур бу воридот,
 Узни забт этган топар хайру нажот».
 Деди: «Эй фарзад, де ўзлук қани,
 Токи мен ҳам забт қилғайман ани».
 Бири дебким: «Бу эрур шайтон иши,
 Зикр ила ондин топар махлас киши».
 Шайх деб: «Жамъият анда шарт эрур,
 Мен паришонман — не хосият берур».
 Бири деб: «К-эй муктадои аҳли роз,
 Бу бало дафъига вожибдур намоз».
 Шайх дебким: «Урма бу маъннда дам,
 Гелбадурмен, телбага йўқтур қалам».
 Бири дебким: «Кўп, таҳорат айлагил,
 Элга тоатқа ишорат айлагил».
 Шайх деб: «Йўқ кўз ёшимдин ўзга сув,
 Қон келур ҳардам боғирдин кўзга сув».
 Бири дебким: «Ғусли пок айлаб кўнгул,
 Фориг эт ғамдинки — будур тўғри йўл».
 Шайх дебким: «Ғарқаи баҳри фано —
 Бўлмишам, мендин на истарсан яно?»
 Бири деб: «Тасбеҳингга машғул бўл,
 Бу паришон ҳолдин маъзул бўл» .

Шайх деб: «Тасбеҳ узди торни,
Чекти андо риштаи зуннорни».
Бири деб: «Мисвокка қил илтижо,
Оғзинга солиб кетур суннат бажо».
Шайх деб: «Мисвок агар қилсам ҳавас,
Ажзу ҳайрат бармоғи оғзимда бас».
Бири деб: «Саҳве агар тутти вужуд,
Узриға туфроғ ўпур қилғил еужуд».
Шайх дебким, оқизиб қон ёшни,
«Олмоғумдур бу эшикдин бошни».
Бири дебким: «Румға бўлди сафар,
Каъбани қилмоқ керак эмди мақар».
Шайх дебким: «Онда қилғонни талаб,
Мунда топдим, ие чекай ул ён тааб».
Бири дебким: «Юзланиб сахро сари,
Вақтидур азм айласа Батҳо сари».
Шайх дебким: «Мунда топтим они ман,
Рум борида нетай Батҳони мап».
Бири дебким: «Чун сафар бўлди тамом,
Айламак хуштур ватан сори хиром».
Шайх дебким: «Гўйёким зул-минан
Бизга дайр эткандурур асли ватан».
Бири дебким: «Чун машойихқа бу иш —
Етса, бизга етгай асру сарзаниш».
Шайх дебким: «Йўқ алар бирла ишим
Ким харобот ичрадур истар кишим».
Бири дебким: «Важду ҳолотинг қани?
Зухд ила покиза авқотинг қани?»
Шайх дебким: «Дайр аро ҳолот эрур,
Ким туфайли ўйла юз авқот эрур.
Ул кеча ул қавм уруб юз печу тоб,
Шайх аҳволиға айлаб изтироб.
Таъна айлаб, Шайх парво этмайин,
Пандлар айтиб бирига етмайин.
То сахар дайр аҳли ғавғо айлабон,
Аҳли дин ҳолин тамошо айлабон.
Ҳазл этиб дин аҳли ойини била,
Кўп мубоҳат айлаб ўз дини била.
Аҳли дин бирла тамасхурлар қилиб,
Уз тариқита тафохурлар қилиб,
Тенг тутуб андешаи гумроҳ ила,
Лот лосин лои иллаллоҳ ила.
Ул улусға бу шақоват бир сари,
Дайр аҳлидин шамотат бир сари.
Шайх асҳоби била асҳоби дайр,
Хоҳ шаръдин нукга айтиб, хоҳ хайр.
Шайх дайр асҳобиға имдод этиб,
Гарчи дии аҳлиға хижлатлар етиб.

Тонг ёруқ бўлгунча мундоқ тира ҳол,
Ул мусулмонларға еткурди малол.
Чун ёруғлуқ тиралиғни қилди паст,
Чолдилар ноқус хайли бутпараст.
Чарх кўргузди қуёш анворини,
Уйлаким тарсо қизи рухсорини.
Дайр аҳлиға узалди можаро,
Шайх ишқи бирла аҳволи аро.
Куфр аро тушти ажаб жамъияте,
Дайр аҳли миллатиға қуввате.
Дин элининг хижлати ҳаддин ошиб,
Шайхни ташлаб, уётдин торқошиб.
Шайх маҳзал бўлди дайр атфолиға,
Ким куларлар эрди онинг ҳолиға.
Ул ғарибу ошиқу зору қари,
Йўл уза ётиб кўзи манзар сари.
Босиб ўтган эл қилиб изо анга.
Йўқ вале юз ончадин парво анга.
Меҳнатидин ғойибу ҳозирға раҳм,
Шиддатидин мўъмину кофирға раҳм.
Лек тарсозодаи офоксўз,
Шайхни ул навъ қилгон тирарўз.
Дин тариқидин мубарро айлаган,
Куфр дайри ичра расво айлаган.
Пардадин айлаб назар зори сари,
Ешурун боқиб гирифтори сари.
Ғафлат айлаб чун кўруб помолени,
Узига келтурмай онинг ҳолини.
Қасди дину ғорати жон айлабон,
Лек ўзни гўлу нодон айлабон.
Фурқатидин Шайх жони ўртаниб,
Балки пайдоу ниҳони ўртаниб.
Кундуз — оқшомғоча бағри чок-чок
Кеча тонг откунча фурқатдин ҳалок.
Ҳар нафас бир ойдин ортиб меҳнати,
Бу эди бир ойга тегру ҳолати.
Чунки ҳаддин ўтти ранжу дарданга,
Туфроқ ўлди жисми ғампарвард анга,
Кофири золимсиришти ишзагар
Ена ул манзардин ўлди жилвагар.
Ут солиб оламға ҳусну нозидин,
Сўрди ўз афтодасининг розидин —
Ким: «Аё ислом элига роҳбар,
Дину ислом аҳлиға иршодгар.
Чун санга Каъба тавофи эрди фан,
Дайр эшигинда недин туттунг ватан?
Сени дерлар дин элига дастгир,
Куфр дайриға недин бўлдунг асир?»

Манзилида бир кеча аҳли сафар
 Тутса таскин, тонгласи айлаб гузар,
 Шайхким, бир ой сукун фан айламиш,
 Дайр туфроғини маскан айламиш.
 Куфр дайрида бўлур ором анга,
 Зулмат аҳлидин ие эркин ком анга?»
 Шайх кўргач ул жаҳоноро жамол,
 Истимоъ этгач бу руҳафзо мақол.
 Жумла аъзосиға кўйди заъф юз,
 Гоҳ эгулди жисми, гоҳи бўлди туз.
 Ҳуш итиб, сустайди ўздин беҳабар,
 Жисмида қолмай ҳаётидин асар.
 Дайр эли айлаб гумонким, ўлди ул,
 Минг йил ўтганлар била тенг бўлди ул,
 Бир кеча-кундуз ўлуклардек ётиб,
 Ул санам ҳолиға бошин ирғотиб.
 Ҳолиға ҳайрат қилиб куффор ҳам,
 Раҳм этиб ул қотили хунхор ҳам,
 Келдилар бошиға аҳли куфру дин,
 Уйла комил ишқиға деб офарин.
 Бошини туфроқдин айлаб бийик,
 Қилдилар маълумким, эрмиш тирик.
 Ишқидин эл кўнглига таъсир ўлуб,
 Ул санам ҳолиға ҳам тағйир ўлуб.
 Кўйди мақтули боши узра аёғ,
 Хастара мақсуд иси тобғоч димоғ.
 Очти ул гулчехра рухсорига кўз,
 Не юзида рангу, не оғзида сўз.
 Муддате ул навъ гунгу лол эди,
 Нукта сурмақдин тили беҳол эди.
 Ҳолиға келтурди чун завқи висол,
 Кофири золим яна қилди савол.
 Ким: «Чу сўрдуқ Шайх ҳоли суратин,
 Онглоли деб ҳолати кайфиятин.
 Зарқ ила Шайх ўзни беҳуш айлади,
 Нуктадин оғзини хомуш айлади.
 Эмди ўз ҳолидадур, бердик жавоб,
 Улча биз аввал анга қилдук хитоб».
 Шайх оҳ урдию бўлди ашкрес,
 Деди:— «Зй кўнглумга солғон рустахез,
 Чун сўрорсен — арз қилмай найлайн,
 Не такаллуф бирла пинҳон айлайн.
 Махфий асрордин ўтубдур чун бу иш,
 Дерман эмди, беркитиб бағримга тиш.
 Дайр аро бу навъким зор ўлмишам,
 Ишқ бандиға гирифтор ўлмишам.
 Ҳар бало жонимғаким ҳодис дурур
 Оразинг кўрмак анга боис дурур.

Турфа манзардин чу хуснунг бўлди фош,
 Уйлаким, тўртинчи манзардин куёш.
 Не таҳаммул қолди, не тоқат менга,
 Ақлу ҳуш итти ҳамул соат манга.
 Мужмал ўз ҳолимни изҳор айладим,
 Сени дардимдин хабардор айладим.
 Чорам этсанг ҳам сенга осон эрур,
 Қатл қилсанг ҳам ҳаёти жон эрур.
 Уйлаким, арз айладим — ҳолимни бил,
 Сен билурсен — қатл қил ё раҳм қил».

Деди шўх:— Эй муршиди олий сифот,
 Аҳли ислом ичра йўқ эрмиш уёт.
 Сен киби ислом элига муктадо,
 Не паришон нукталар қилдинг адо?
 Не ҳаё фаҳм ўлди сендин, не адаб,
 Сен ажаб, деган сўзунг сендин ажаб.
 Кимки бўлса аҳли ишқ, эй пешво,
 Бил ани маҳзи адаб, кони ҳаё.
 Бетаҳоши сўз демак мундоқ табоҳ
 Тифллардин келмагай, эй пири роҳ.
 Шайхлик таврида отинг йўқмудур?
 Оқ соқолингдин уётинг йўқмудур?
 Чун санга тўқсонун юзга етти ёш,
 Ҳам қари демак бўлур, ҳам ссни ёш.
 Еш эсанг, кирмайдурур ақлинг хануз,
 Қоригон дегай харифлиқтин бу сўз.
 Еш эмассан, қорию мабхут сен,
 Ақлу ҳушунг зойилу фартут сен.
 Не иборатлар адо қилдинг дегил,
 Жинси инсондин бу келмас бори бил.
 Ҳеч шак йўқтур манга, эй булҳавас,
 Ким бу сўзда тилу кўнглунг бир эмас.
 Ишқни махфий тутарлар аҳли роз,
 Фош этардин кўп қилурлар эҳтироз.
 Хосса маъшуқ олида қилмоқ аён,
 Бўйла тунду беҳижоб этмак баён.
 Дарди ишқ ойини мундоғму бўлур,
 Зухд эли тамкини мундоғму бўлур?»

Деди сўзлар маҳваши фаррух жамол,
 Ким ҳарифин зоеъ этти инфиол.
 Кўп хижолат бирла Шайхи номурод
 Деди:—«Эй инсон сифатлиғ ҳурзод.
 Ишқким зору забун этмиш мени,
 Ақл олиб маҳзи жунун этмиш мени.
 Эл на ҳуш этгай тамаъ девонадин,
 Е адаб савдо била афсонадин.
 Гар жунундин бетаҳоши сўз дедим,
 Афв қилғилким, ўзумда йўқ эдим.

Чун неким шарх айладим — бор эрди рост,
 Муътарифмен ҳар не қилсанг бозхост.
 Не такаллуф бирла сўзлай, эй ннгор,
 Чун таним зор ўлмишу кўнглум фиғор.
 Улча бор эрдим — дедим сўрғон замон,
 Неча ёшурсам ҳамондур, сўз ҳамон.
 Чунки ошиқ ман эмасману дейин
 Ер васли истамасманму дейин!»
 Шайх чун деган сўзидин ёнмади,
 Узру афсун жониби айлонмади.
 Шўхи саркаш деди: «Эй, жоҳил сиришт,
 Рози ўлсанг, ҳарна ўлса сарнавишт.
 Ким менинг васлим таманно айламиш,
 Ихтиёр этмак керактур тўрт иш:
 Май ичиб, зуннор олиб бўлғонда маст,
 Куйдуруб мусҳафни, бўлмоқ бутпараст.
 Ишқнинг бу тўрт эрур шукронаси,
 Ёна икки иш эрур журмонаси.
 Ким зрур бу тўрт такбири фано,
 Ул икки бу тўрт ифпоси яно.
 Хукбонлиғ келди бир йил ёнаси,
 Бўлмоқ оташгоҳ ўти девонаси.
 Шайх агар бу дайр аро ошиқ эса,
 Ишқининг даъвосида содиқ эса.
 Бу эди шукрона ҳам, журмона ҳам,
 Кўп балолар борму мундни ёна ҳам,
 Гар менинг васлим санга матлуб эрур,
 Ҳамнишин бўлмоғлиғим марғуб эрур.
 Бу деганларни қабул этмак керак,
 Васл кўйида нузул этмак керак.
 Гар ҳариф эрмассен ушбу ишга ҳеч,
 Йўлга азм эт, эрта кунни қилма кеч».
 Деди Шайх:—«Эй хаста жоним офати
 Уртаган кўнглумни ишқинг ҳирқати.
 Шуълаи шавқунг вужудум ўртаган,
 Барқи ишқинг тору пудум ўртаган.
 Мен ғарибу ошиқу девонаман.
 Ҳушу ақлу сабрдин бегонаман.
 Неки амр этса пари рухсора ёр,
 Ошиқи девонаға не ихтиёр!
 Ҳарне матлуб ўлса, ҳокимсан — буюр,
 Қилмасам — тиғи жафо бўйнумға ур!»
 Шайх чун сўзни бу ерга қилди банд,
 Қилди шўху барча дайр аҳли писанд.
 Дайр ичин фирдавсойин қилдилар.
 Кўп такаллуф бирла тазйин қилдилар.
 Тўрида тахт урдилар гардунасос,
 Зебу зийнат онда беҳаду киёс.

Шўх тарсо чиқти онда шавқнок,
Шайх они кўргач бўлуб ҳар дам ҳалок.
Шайхни келтурдилар мажмаъ аро,
Қилғоли имони рухсорин қаро.
Бир-бири узра ўкулди дайр эли,
Хоҳ иқомат хайли, хоҳи сайр эли.
Бода куп-куп онда ҳозир қилдилар,
Нукл кўп-кўп доғи зоҳир қилдилар.
Савти ноқусу навоийи арғунун
Шайх дини мотамиға тортиб ун,
Бўлди сокин ҳар тарафдин бир кашиш,
Ким бу навъ ўлмайдур эрди ҳаргиз иш.
Шўъла келтурдилар оташгоҳдин,
Мусҳаф истаб муршиди огоҳдин.
Чун мухайё бўлди зуннору салиб,
Кўпти юз афсун била ул дилфиреб.
Тахтидин тушти туман минг ноз ила,
Келди Шайх оллиға юз эъзоз ила. '
У.лтуруб бир габраки жом этти нўш,
Ким кўруб шайх этти тарки ақлу ҳуш<
Бодадин соқийга юзлангач тараб,
Яна пур қилди қадахни лаб-балаб.
Деди: «Ич ложуръа, эй улвий жаноб,
Журъа қолса, билки, эрмастур ҳисоб»,
Кому ноком олди Шайхи ишқбоз
Майниким, тутмиш эди ул дилнавоз.
Сочиб ашк, ул майни нўш айлар чоғи,
Юб илик ислому имондин доғи.
Чекти андоғким, бошидин чиқти дуд,
Май ўтиға бўлди кул будунабуд.
Шайхқа чун туттилар май неча давр,
Ишқ айлай бошлади ақлиға жавр.
Бода чун ҳушини нокор айлади,
Муддаои васл изҳор айлади.
Шўхи тарсо сўз бу навъ этти баён
Ким шароитдин бири бўлди аён.
Деди Шайх: «Эй шўх, не қолди — дегил,
Ҳарне матлуб ўлса мендин истагилъ
Деди махваш куфр эли ашрофиға,
Борча моҳир шева куфр авсофиға.
Куфрни имонга тақдим эттилар,
Анга ул миллатни таълим эттилар.
Хирқай иршоддин урён бўлуб,
Кимки ул ҳолат кўруб, гирён бўлуб»
Бердилар май ҳавзи ичра ғусли пок,
Вта урди шайх ҳам бевахму бок.
Куфр эли хилъатларин еткурдилар,
Шайхқа бошдин-аёғ кийдурдилар.

Белиға маҳкам тангиб зуннорни,
 Кофир айлаб солики атворни,
 Чектилар бутхонага хору дажам,
 Маст қилди сажда бут олида ҳам.
 Ҳам муламмаъ хирқани куйдурдилар,
 Ҳам «Каломуллоҳ»ни ўтқа урдилар.
 Ҳам бўлуб жоми дамо-дам бирла маст,
 Ҳам қилиб мастона ўзни бутпараст.
 Ҳеч расволик жаҳонда қолмади —
 Ким анинг бошиға гардун солмадн.
 Каъба пири мушкилин ҳал қилди ишқ,
 Дайр атфолиға маҳзал қилди ишқ.
 Уйнабон дайр ичра атфоли фаранг,
 Муктадои дин била масту маланг,
 Ҳар дам ўзни билмай ул фархундапай,
 Узига келгач, тутарлар эрди май.
 Масти лояъкил эди ул туну кун,
 Ким не кун маълум ўлур эрди, не тун.
 Оқибат чун ишқ туғён айлади,
 Бир саҳар фарёду афғон айлади —
 Ким:—«Аё кўнглумға солғон изтироб,
 Хилқатим маъмурасин қилғон хароб.
 Ишқи чун бунёди бедод айлаган,
 Дину имонимни барбод айлаган.
 Куфр элининг дини мундоғму бўлур,
 Аҳду қавл ойини мундоғму бўлур?
 Бўйла эл комин раво қилмоқ керак,
 Ваъдаға мундоғ вафо қилмоқ керак?
 Ҳарне кўнглунг истади — сурдунг манга,
 Юз туман барқи бало урдунг манга.
 Қайси коминг эрдиким еткурмадим,
 Қайси шартингни бажо келтурмадим,—
 Ким вафо вақти тағофулдур ишинг,
 Васл иши ичра такосулдур ишинг.
 Ҳам ғарибу ҳам қари, ҳам хастамен,-
 Куфр занжири била побастамен.
 Қеча-кундуз майға тутмушсен мени,
 Ваъда қилғондин унутмушсен мени.
 Уйла даъвига бу навъ исботдин
 Қўрқмассанму Маноту Лотдин?»
 Шўх тарсо деди: «Урма таъна кўп,,
 Шартниким қилдинг, итмомиға кўп.
 Бўлди тўрт иш васлнинг шукронаси,
 Икки қолмиш ишқнинг журмонаси.
 Будур ул журмона, эй фаҳри изом,
 Ким бу дайр атрофида бир йил тамом —
 Хотирингни солмайин икроҳға,
 Кеча ўт ёққойсен отшгоҳға.

Кундуз ўзни тутмағайсен нотавон,
 Қим тўнғуз кутмакка бўлғайсен равон.
 Тунга тегру хукбонлиғ қилғасен,
 Ул жамоатга шубонлиғ қилғасен.
 Йил тугангач қилғасен азми висол,
 Мен муҳайё айлабон базми висол.
 Куфр ойини била сур этгамен,
 Васл ила жонингни масрур этгамен.
 Гар қўя олмас эсанг бу йўлға гом,
 Ишқ ойинида бўлсанг нотамом,
 Тарк айлаб куфру дин айлаб қабул,
 Дайрдин кет, каъбаға қилғил нузул.
 Неча кун айш этганингни муттасил,
 Ким май ичтинг, мен санга қилдим бихил.
 Эски куйган хирқадин сен доғи кеч,
 Тору пудидин такаллум қилма ҳеч.
 Айласанг даъво баҳо, сен доғи ол,
 Йўлда харж айларга чун ёнингга сол.
 Қил гумон ҳар неки кўрдунг — кўрмадинг,
 Е хавас дайриға маркаб сурмадинг».

Шайх солғоч маҳваш алфозиға гўш,
 Ишқ туғён айлабон, чекти хурўш,
 Деди: «Эй жонимда ишқинг шиддати,
 Хотирим ороми, кўнглум қуввати.
 Ҳарна комингдур, қулунгмен, ҳукм қил,
 Қилмасам, қатлимдин ул дам сўз дегил,
 Лек мазкур айлама ҳижрон сўзин,
 Васл нузхатгоҳидин ҳирмон сўзин».

Қўптию деди: «Сурукни келтурунг,
 Қўйни чўпон жонибиға еткурунг.
 Ҳам мадад айлаб мени гумроҳға,
 Лутф этиб йўлбошланг оташгоҳға.
 Қўйни ҳам чўпонга восил қилдилар,
 Сўнғи комин доғи ҳосил қилдилар.
 Шайх кундуз галадин огоҳ эди,
 Кеча манзилгоҳи оташгоҳ эди.
 Кеча тонг отгунча ўт ёқмоқ иши,
 Куфр ўтин равшан этмак варзиши,
 Субҳ чиққоч дайрдин нокус уни,
 Ким ёрур эрди қаро зулмат туни.
 Дуд ила кулдин чиқиб мажнун мисол —
 Ким жунун гулханга қилғай поймол,
 Ун чекиб нокус оҳанги била,
 Куфр элининг шевау ранги била,
 Келтурур эрди тўнгузлар сори юз,
 Теграсида юздин ортуғроқ тўнгуз.
 Ул бу зулматқа гирифтору асир,
 Қавму хайликим эди фармонпазир —

Қилдилар кўп чораву тадбир анга,
Бир сари мў қилмади таъсир анга.
Махласига тоимайин имконга йўл,
Тарқади мажмуу, ёлғуз қолди ул,
Қаъбада матвори ўлдилар бори,
Ҳар бири бориб уётдин бир сори.
Шайхқа бор эрди бир фоний мурид
Ишқ жомидин уруб ҳал мин мазид.
Солику қатъ айлаган кўп марҳала,
Ҳодий ул азм айласа ҳар қофила.
Шайх айлар чоғда гўё азми Рум,
Анга маскан эрди ўзга марзу бум.
Чун сафардин қайтиб ул фархунда пай,
Қаъба азмига мароҳил қилди тай.
Йўлдин-ўқ кўргузди азми хонақоҳ,
Шайх атрофида истай деб паноҳ,
Хонақоҳ эрди харобу, пири йўқ.
Тўрт юз аҳли вараъдин бири йўқ.
Яхши тафтиш этти чун ул ҳолни,
Дедилар анга бори аҳволни.
Рум сори Шайхнинг азм этганин,
Бошига андин не ишлар етганин.
Чун халифа эрди Шайх асҳобиға,
Кимсалар тарқотти ўз аҳбобиға.
Барчасин жамъ айлади ҳиммат била,
Сўрди Шайх аҳволини диққат била.
Дедилар туш бирла Рум иродини, .
Дайр ила тарсо қизи бедодини.
Ишқ ичинда беқарор ўлмоғлиғин,
Ҳолида беихтиёр ўлмоғлиғин,
Бода ичмак, ринду маст ўлмоғни ҳам,
Тарк этиб дин, бутпараст ўлмоғни ҳам,
Маскан этмак ДОРИ оташгоҳни,
Утқа ҳам солмоқ «Каломўллоҳ»ни,
Ким нечук зуннорни тортиб туруб,
Боғлади белиға тўрт айландуруб.
Кеча оташгоҳ ўтин ҳоло ёқар,
Бўлди чун кундуз тўнгузларни боқар.
Деди соҳибдарди ринди боҳабар:
«К-эй ҳамиятда тўнгузлардин батар,
Шайхким пир эрдию, сизлар мурид,
Борчага иршодидин беҳбуд умид.
Фақр аро шарти иродат келди бу —
Дим не қилса муршиди фархундахў,
Хайлу асҳоби ташаббуҳ айламак,
Тенгрига лекин таважжух айламак.
Гар тааллуқ бўлса, гар таж-рид анга,
[Қарне қилса айламак тақлид анга,

Сиз вафосизларға фақр атвори ҳайф,
Аҳли тақво хирқау дастори ҳайф.
Офият вақти уруб лофи газоф,
(Гушти иш чун ўзни тутқайсиз маоф.
Шайхингизга бевафолиқ бошлабон,
Қиблангизни дайр ичинда тошлабош
Тенгридин йўқ биму, элдин ҳам уёт,
Ким бу иш тушқонда қайтиб барча бот.
Келгасиз ўз муқтадонгизни қўюб,
Хизматидин, балки шаклидин тўюб.
Узни тутқойсиз салоҳандеш ҳам,
Бир-бирингизни дебон дарвеш ҳам.
Зухду тасбеҳу ридонгиздин уёт,
Кафшу дастору асонгиздин уёт.
Бўлса эрди шайхқа сакбонлиғ иш;
Қилса эрди бир неча ит парвариш,
Чархдин етканда бу янглиғ жафо,
Кўрмагайму эрди итлардин вафо?
Баъзи итса, баъзи қолғай эрдилар,
Узни атрофиға солғай эрдилар.
Хасми бирла гаҳ тутушқойлар эди,
Мотамиға гаҳ улушқойлар эди,
Одами бўлса вафо андин йироқ,
Ит вафо бобида андин яхшироқ.
Сизда гар бўлса эди мардоналик,
Даъвийи ихлос аро фарзоналик,
Шайхқа тушканда бу янглиғ бало,
Ким биров ишқиға бўлдимубтало,
Ул ўзига ҳар жафо қилғон чоғи,
Вожиб эрди қилмоқ они сиз доғи.
Зоҳир айлаб барчангиз бедардлиғ;
Кўргузуб фақр ичра юз номардлиғ.
Лоф аро эрмен деган эрму бўлур
Келмас ишни илкидин дерму бўлур?
Ҳар неким деб ул сўзи жонларга қут,
Солиб оғзиға алар муҳри сукут.
Қилди чун бу навъ аларга сарзаниш,
Деди: «Ўлтурмоқ била очилмас иш».
Қўбтию қилди азимат Румға,
Дину имонсўз марзу бумға.
Ул жамоат ҳам қилиб қўлдошлиқ,
Кому ноком эттилар йўлдошлиқ.
Еттилар чун қатъ этиб ёзи ябон,
Анда бордиларки шайхи хукбон.
Не асар ислому имон кешидин,
Не нишон ақли салоҳандешидин.
Ошиқи мажнун, майдин маст ҳам,
Дарди бехудлиқ била ҳамдаст ҳам.

Тонимай ул хайлдин қойтарди юз,
Қилди юз ул ёнки, ул хайли тўнгуз.
Солики раҳрав бу иш кўргач юруб,
Шайх учун кўнгли бузулди оҳ уруб.
Ашки ҳасрат тўкти кўп рухсориға,
Деди боқиб ул жамоат бориға —
Ким: «Худо ҳамду саносин айтингиз,
Бу маҳалда турмай эмди қайтингиз.
Уйла шайхи муршиди соҳиб камол
Хийра ишқ ошубидин бўлмиш не ҳол!»
Енибон шаҳр ичра топиб муъбади,
Даҳр зулм этган улусқа мақсади.
Тенгри даргоҳида ринди покбоз
Кечаю кундуз тўкар эрди ниёз.
Иш анга — қилмоқ муножоту дуо,
Айлабон шайхиға махлас муддао.
Чун бу мақсудиға содиқ эрди ул,
Сидқ аҳлиға мувофиқ эрди ул.
Кўб дуо қилди, чу айлаб изтироб,
Тенгри ҳам қилди дуосин мустажоб.
.Бир кеча ашки ниёз айлаб равон,
Бўлмиш эрди йиғламоқтин нотавон.
Субҳ бўлди заъфдин беҳол ўзи,
Кўз юмуб очкунча ёпилди кўзи.
Кўрдиким: фархунда нуре бўлди фош,
Нур аросидин тулўь этти куёш.
Не куёшким, юз куёш ҳайрон анга,
Заррадек меҳрида саргардон анга.
Анбиё хатми, рисолат хотими,
Саййиди олам расули Ҳошими.
Ким келур эрди табассум айлабон,
Лаъли жонпарвар такаллум айлабон.
Чун бу навъ бўлди аён ул ганжи роз,
Ерга тушти нотавон айлаб ниёз:
К-эй рисолат мулкида соҳиб сарир,
Лутф ила афтодаларға дастгир.
Ҳожат эрмас ҳожатим қилмоқ баён,
Ким эрур равшан замирингға аён.
Деди юз минг лутф ила шоҳи расул,
К-эй очилғон боғи уммидингға гул.
Сидқ ила туз нийятингға офарин!
Саъю олий ҳимматингға офарин!
Онча зоҳир айладинг ажзу ниёз,
Ким тараҳхум бирла ҳайи корсоз —
Айлади ажзу ниёзингни қабул,
Нолау сўзу гудозингни қабул.
Тенгри маҳфий ҳикмати изҳорида,
Сайр даштида, сулук атворида

Солик олида кўюптур воридот,
 Ким ўзин кутқормай ондин йўқ нажот.
 Шайхингизга ворида эрди қави
 Кўрмаган ондоқ бу пайдо раҳрави
 Ҳақ нажот этти каромат, шод бўл,
 Шукр айлаб қойғудин озод бўл.
 Чун санга юзланди кўп ранжу тааб,
 Ҳақ бў лутф айларга сен бўлдунг сабаб.
 Шарҳ қилди чун расулаллоҳ бу роз,
 Шодлиғ ашкин тўқуб соҳиб ниёз.
 Чекти ҳўю зойил ўлди ҳуш анга,
 Ажздин бўлди хирад мадҳуш анга,
 Чун насими субҳ эсти мушкрез,
 Бўлди тун мушки уза кофурбез.
 Нотавоннинг кўнглига юзланди ҳуш,
 Секрибои қўбти, тушуб мағзига жўш.
 Чун худо фарзин адо кўргузди туз,
 Қўбтию қўйди худовандига юз.
 Сўрдилар асхобу огоҳ бўлдилар,
 Бори ул раҳравга ҳамроҳ бўлдилар.
 Пўя айларда эди ошуфтаҳол,
 Сабзау сув узра андоқким шамол. ,
 Қатъ айлаб гаҳ нишебу гаҳ фароз,
 Ул маконғачаки шайхи ишқбоз. .
 Шайхқа ҳам дафъ ўлуб гумроҳлик,
 Етмиш эрди ғайбдин огоҳлик.
 Гулшани тавфиқдин эсган насим,
 Кўнглига таъсир этиб эрди азим. ,
 Ҳам хижолат ашкин айлаб ошкор,
 Ҳам чекиб оҳу надоматдин шарор.
 Ташлаб эрди кисвати куффорни,
 Узмиш эрди боғлабон зуннорни. ;
 Куфр солғон тира кўнглига футур,
 Еткуруб эрди ҳидоят шамъи нур. . .
 Бўйла ҳолатда етишди ул гуруҳ
 Кўнглига етти, алар етгач, шукуҳ.
 Шайхқа тағйир озор кўрган замон,
 Бўлдилар юз шукр айлаб шодмон.
 Дедилар: «К-эй муршиди соҳиб вусул,
 Муждаки, бўлди мадаккоринг расул!»
 Шайх чун воқиф эди ул ҳолдин,
 Сўз деди хайлиға ул аҳволдин.
 Қучти истаб раҳрави фарзоиани,
 Якжихатлик бобида мардонани.
 Деди: «Эй фархунда фарзандим менинг,
 Риштаи жонимға пайвандим менинг,
 Сидқ аро ҳолингни тағйир этмадинг.
 Ерлик бобида тақсир этмадинг.

Ғзни не тил бирла айлай узрхоқ —
Ким бу сидқнинг узрини қўлгай илоқ»
Сочиб ул ҳам шодмонлик ёшини,
Пир аёғидин кўтармай бошини.
Барча айлаб изтиробу иатирор,
Тобқуча ошуфта хотирлар қарор.
Муттафиқ бори деди: «К-эй муқтадо,
Чун насиб этти бу давлатни худо.
Бу хатарлиқ бумдин кетмак керак,
Қаъба водисиға азм этмак керак».
Шайх кийди хирқа, айлаб ғусли пок,
Бўлдилар аеҳоб бори завқнок.
Сидқ бирла айлабон азми ҳарам,
Бодия қатъиға урдилар қадам.
Шайх чун азм айлабон Батҳо сори.
Келдук энди маҳваши тарсо сори.
Ноз уйқусида эрди ул пари,
Кўрди тушким инди меҳри ховари\
Шўҳқа еткурди Исодин паём:
«К-эй вафо бобида хому нотамом!
Шайх Санъон муршиди аҳли замон —
Ким сенинг дайрингга бўлди меҳмон.
Мезбонлиқнинг тариқин билмадинг,
Уйла меҳмонға неларким қилмадинг.
Дайрнинг меҳмонлигин тарк этти ул,
Мезбонлиққа ҳарамға кетти ул.
Бот етиб, бўлғил мушарраф диниға,
Узрунг айтиб, кир анинг оиниға».
Уйқудин уйғонди чун тарсо қнзи,
Бўлмоқ истаб шайх аёғининг изи.
Келди не қилғонлари чун ёдиға,
Тушти ўтлар хотири ношодиға.
Оҳ уруб қўбтию қилди йўлга азм,
Қаъба эҳромиға айлаб ўзни жазм.
Ашқдин анжум тўкуб гардун киби,
йиғлабон Лайливаши Мажнун киби.
Тез борур эрди борғон сори эл,
Элтгандек тоза гул баргини ел.
Солур эрди гомини беҳолваш,
Нарх анинг қилғонларидин кинакат.
То биёбон ичра ошти шиддати,
Ғолиб ўлди ваҳму биму ҳайрати.
Заъфу ожизлик анга кўргузди юз,
Ким ниҳоятсиз эди водию туз.
Деди: «Е раб, ожизу саргаштамен.
Кўзу кўнглум қониға оғуштамен.
Ожизу бечорадурмен, раҳм қил,
Бекасу оворадурмен, раҳм қил.

Гарчи жуз журму гуноҳим йўқ менинг,
 Сендин узга ҳам паноҳим йўқ менинг».

Ёлғизу бекаслиғига йиғлади,
 Чорасин билмаслиғига йиғлади.
 Нозанинга онча шиддат берди даст,
 Ким қилиб заъф ўлди туфроғ узра паст
 Чун йиқилди хуши зойил бўлди пок,
 Етти туфроғ узра хору дарднок.
 Кашф бўлди Шайхи олижоҳға,
 Ҳам муриди раҳрави огоҳға.
 Бўйла ишким, қўйди юз маҳваш сори,
 Қайси маҳваш — ожизу ғамкаш сори.
 Енди Шайху ринди болодаст ҳам,
 Ул гуруҳ ичра баланду паст ҳам.
 Ғофил элнинг ҳар бирида юз хаёл,
 Ким не эркин, ё раб, ул ёнмоққа ҳол.
 Токи етти Шайх ила ул аҳли роз,
 Андаким ётмиш эди уд сарвиноз.
 Гарчи Шайх ул ишда кўнглин солмади,
 Йиғламоқни лек асрай олмади.
 Нозанин бошин қўюб қўйниға тез,
 Юзда бўлди кирпикидин ашкрес.
 Чунки гулбарг узра сочилди гулоб,
 Наргис очилдики, эрди масти хоб.
 Шайхнинг қўйнида кўргач бошини,
 Тўкти рухсориға ҳасрат ёшини.
 Заъфдин оҳиста чиқти нолаеси,
 Юз уза сочиб бағир парголаси.
 Деди:— «Эй тақвошиори динпаноҳ,
 Қайси тил бирла бўлойин узрхоҳ.
 Тош отар тифли лаимишум бахт,
 Соя солур бошиға олий дарахт.
 Бош чекиб гулбунда юз минг нўғи хор,
 Гул очиб ҳар хордин абри баҳор.
 Гарчи журмум ҳадду поёндин фузун,
 Лутфу эҳсонинг сенинг ондин фузун.
 Бедаблӣларки қилдим, билмишам,
 Афвунг олдида сияҳрў келмишам.
 Ҳар неким қилдим, ямон қилдим, ямон,
 Мен ямон, кешим ҳамоп, диним ҳамон.
 Дегай эрдим ҳазратингда неча роз,
 Умр ўтар таъжилу фурсат асру оз».

Зоҳир этти шавқи ислomini ҳам,
 Исои руҳиллоҳ эълomini ҳам.
 Деди: «Қилдим ҳарза гуфторимни бас,
 Арз қил имонки, қолмиш бир нафас».

Шайх ашк айлаб равон рухсориға,
 Арзи имон этти тарсо ёриға,

Ошнолик тобқоч имондин ниҳон,
Оҳ уруб Шайх оллида тобшурди жон.
Солди дин аҳли аро ғавғо яна,
Чектилар фарёду вовайло яна.
Куфр ила дин ичра фаҳм ўлди сабаб,
Вулъажаб иш зоҳир ўлди, булъажаб.
Ишқ аро бу навъ ўлур аъжуба кўб,
Кўргузуб аъжубалиқ мансуба кўб.
Ишқ баҳредурки йўқ поён анга.
Ҳар ҳубоби гунбади гардон амга.
Оламедур ишқ, лекин бас васеъ,
Торамедур ишқ, лек асру рафеъ.
Чархни айлар Суҳо анда нигун,
Пашша айлар анда анқони забун.
Ишқ ўтидин етса ногоҳ бир шарар,
Еткурур юз барқдин кўпрак зарар.
Баҳрдин ҳар қатра айлаб беҳижоб,
Даҳрни сели балб бирла хароб.
Ишқ тиғи қилса юз минг қатлиом,
Не қасосу не дият, не интиқом.
Ишқдин кўргач юз офат жониға,
Чора тутмоқ бўлди миннат жониға.
Кўр таажжуб ишқнинг бўстонидин,
Обу ранги бегунаҳлар қонидин.
Урса бир кирпич туман минг жонға неш,
Билки будур ҳиндуйи қотилға кеш.
Зойил айлар нуқтаи зойид мисол!
Юз туман кўз мардумин бир турфа хол.
Ишқ мулкида гадоу шоҳ бир,
Дайр ичида раҳбару гумроҳ бир.
Ишқ аро дарду балодин ўзга йўқ,
Зулму бедоду жафодин ўзга йўқ.
Шайхни андоқки шайдо этти ишқ,
Олам аҳли ичра расво этти ишқ.
Сўнгра мендин солмади ғавғосини,
Кимса кўнгли мулкиға яғмосини.
Ҳолим андин кимса гар ортуқ демас,
Ортуқ эрмас, бўлса ҳам ўксук эмас.
Кел, Навоий, сўзни ҳоло хатм қил,
Ишқ аро изҳори даъво қилмағил.
Бир неча кун ўмрдин тобсам амон,
Шарҳи ишқим назм этай бир дoston.
Анда билгай кимгаким инсофдур,
Ким сўзум чинмудурур ё лофдур.
Шайхқа алқисса етти чун фароғ,
Дайр ишидин Каъбаға айлаб яроғ.
Ерни дафн этти ишқ айвонида,
Дину имон аҳли гўристониди.

Каъбадин андоқки қилди азми дайр,
Дайрдин ҳам Каъбаға кўргузди сайр.
Тенгрига арз этти узри момазо,
То ани ҳам ёриға қўшти қазо.

LXXX

Қушлар пешволиққа қуръа солиб, Худхуд отига тушгони

Бу ажаб сўзни эшитгач ул гурух,
Келдилар барча ҳаётинин сутух.
Ишқ олди қўлларидин ихтиёр,
Шавқ ўтидин бўлди барча бекарор.
Қатъ этарлар эрди йўл ондоқки барқ,
Ғарбдин бир ҳамл аларға эрди шарқ.
Барча ўз саъйи била таъжил этиб,
Ҳар нафас бир хавфлуқ водий етиб.
Бўлса баъзи ул қотиғ йўлға ҳариф,
Бор эди баъзи доғи зору заъиф.
Ойрилурлар эрди, қолурлар эди,
Узни ҳар манзилда солурлар эди.
Қавм орасидаки сардор ўлмади,
Қавм ҳолидин хабардор ўлмади.
Қавмнинг холи паришон бўлғуси,
Барча ўз ҳолиға ҳайрон бўлғуси.
Қўйниким сув, ўтқа бошқармас шубон,
Ул сурукни айлагил зоеъ гумон.
Ҳар жамоатқаки йўқтур пешво,
Йўлға эрмастур қадам қўймоқ раво.
Чун йўл эрди ҳам қатиқу ҳам йироқ,
Ул жамоат барча айлаб иттифоқ.
Дедиларким: «Бизга сардоре керак,
Ақлойин хушқирдоре керак.
Ким бори қушларға бўлғай ҳоким ул,
Қим эрурбиз биз заифу саъб йўл.
Раҳраве, йўл мушкилидин оғаҳе,
Хайлға ҳам раҳбару ҳам ҳамраҳе».
Сойир қушлар лаиму ашроф ҳам,
Чектилар Худхудға бу ишни рақам.
Чуи анга бу ишта урдилар сало,
Айлади таъби ҳукуматдин ибо.
Дедиким: «Мен хайлға йўл бошқорай.
Билганимча қавмнй олиб борай.
Ўзга таклиф этсангиз моло ютоқ,
Бим эрур, тушкай орамизда фироқ».
Қилмади Худхуд чу бу ишни қабул,
Узгалар худ бор эди жамъи жаҳул.
Кўрдиларким, барча абтар бўлди иш,
Қуръа солмоққа муқаррар бўлди иш.

Қуръа солиб ҳар бирининг зотиға,
Тушти ул дам 'қуръа Ҳудҳуд отиға.
Онга узр айгур фасона қолмади,
Йўқ демоқликка баҳона қолмади.
Чуи анга кўп эрди боридин билик,
Байъатиға бердилар барча илик.
Пешволиғ айлагач Ҳудҳуд қабул,
Борчасиға муддао топти ҳусул.
Дедилар: «Биз тобеъу, сен — пешво,
Айлоли коминг неким бўлғай раво.
Сен сипоҳсолору, биз барча — сипоҳ,
Йўлда пайравбиз, не қилсанг рў ба роҳ».

LXXXI

Водий бошига этиб қушларни ҳайрат забун этиб, бир қушнинг саволи

Чун аларға Ҳудҳуд ўлди пешво,
Йўлни қатъ айларға қилдилар ҳаво,
Урдилар чунким неча кун болу пар,
Етдилар водий бошиға ул ҳашар.
Бениҳоят водие бўлди падида,
Ким кўрунғач, уздилар жондин умид.
Меҳнат онда ҳадду ғоятдин фузун,
Ҳажр шомидек ниҳоятдин фузун.
Умр ила жон офати наззораси,
Қатъ қилмоқдин йўқ ўзга чораси.
Жонларига тушти ҳавлу ҳайбати,
Ким демактин кўпроқ эрди шиддати,
Водие эрди халойиқ етмаган,
Вусъатини ҳеч қуш қатъ зтмаган.
Барчага сустайди жисму пару бол,
Бир қуш ул дам қилди Ҳудҳуддин савол -
Ким, недин холи экин оё бу йўл,
Фикр этиб мундоқ жавобин берди ул.
Ким эрур холи улус ғавғосидин,
Шоҳ иззу жоҳу истиғносидин.

LXXXII

Ҳикоят

Ҳилватидин чиқти бир кун Боязид,
Ким ул эрди қобили ҳилмин мазид.
Кеча ойдин тобидин равшан эди,
Чарх анжум вардидин гулшан эди.
Баҳри ахзардин кавокиб" тобяок,
Ҳар бири рахшандаликдин дурри пок.
Тортибон афлоки олий боргоҳ,
Рифъату вусъат тузуб бу коргоҳ.

Ақл ожиз сайр ила оромида
Хуш қосир вазъ ила андомида.
Бўйла даргоҳ ичра пири бохабар,
Кўрмади махлуқ жинсидин асар.
Неча қилди саъй ила жўяндалиғ,
Шаҳру тоғу дашт аро пўяндалиғ.
Кимсадин мутлақ нишоие тоимади,
Уздин ўзга нотавоне тоимади.
Деди холи недин эркин, ё илоҳ,
Дард ила шавқ аҳлидин бу боргоҳ.
Бунда ул кўнглига хотиф айлади,
Жонини бу навъ воқиф айлади.
Ким эрур бу даргаҳи иззу жалол,
Ҳар киши йўл тоимағи йўқ эҳтимол.
Шаҳ ҳарими иззининг поёни йўқ,
Ҳар гадо маҳрамлиғи имкОни йўқ.
Умрлар жон чексалар аҳли талаб,
Бири бу давлатқа етмоқдур ажаб.

LXXXIII

Водий суубатидин қушлар Худҳуддин саволот қилғони ва онинг жавоб айтмоғи

Нукта бу янглиғки сурди раҳшинос,
Роҳрав қушларга юзланди ҳарос.
Ким ниҳоятсиз балоға туштилар,
Ғояти йўқ ибтилоға туштилар.
Йўл кўрунур эрдию поёни йўқ,
Дарди муфрит эрдию дармони йўқ.
Ранж ўти кўкка чекар эрди алам,
Аршни куйдургудек, курсини ҳам,
Уйла секрир эрди истиғно ели,
Синғудек бу гунбади хазро бели.
Бўйла йўлни ул неча афтода қуш,
Жисм бирла жонлари меҳнатқа тўш,
Қать қилмоқ қайда бўлғай эҳтимол,
Ким хаёлин этса ҳам бўлғай маҳол.
Жонлари чун қолмади ул бим ила,
Жамъ ўлуб бориси юз таслим ила.
Кўргузуб Худҳудқа кўп ажзу ниёз,
Дедилар: «К-эй пешво-ю сарфароз.
Чун сени ҳақ бизга қилди муқтадо,
Ажзимизни фарздур қилмоқ адо.
Сен чу бу йўлдин эрурсен бархабар,
Доғи биз бироҳларға роҳбар.
Бизга мушкуллар дурур бу азм аро,
Ким эрур фарз они қилмоқ можаро.
Ҳар биримиз санга арз этмак сўзин,

Ранжу меҳнатдин халос этмоқ ўзин.
Сен борининг мушкилин ҳал айламак,
Шарҳида сўзни муфассал айламак.
Нукта тафсилида бўлмоқ дурфишон,
Сўзни сойилга қилиб хотирнишон.
Хотирининг шубҳани рафъ айлабон,
Кўнглининг мажхулини дафъ айлабон.
Жамъ этиб кўнглин бори ашколидин,
Қутқориб ҳар навъ мушқил ҳолидин.
Тафриқа қўймай кўнгулда қил учи,
Ким керактур тинч йўл қатъ эткучи.
Бир нафас бир маъман ичра ўлтуруб,
Хайл кўнглин ҳар хатардин тиндуруб.
Мушқулин ҳар ким санга қилса хитоб,
Ҳаллида сен ҳам анга айтиб жавоб.
Қолмоғондин сўиг кўнгулларда хатар,
Ҳеч хотирда хавотирдин асар,—
Жамъ хотир бирла қилмоқ йўлга азм,
Бу улук мақсадға тутмоқ ўзни жазм.
Йўқса йўл бир кун икки кунлук эмас,
Бал киши поёнига етгук демас.
Бўйла йўл қатъида жамъ ўлмаё кўнгул,
Шубҳа бирла бормори мушқил дегул».
Пешвоға тушти маъқул ул мисол,
Деди: «Жамъ ўлдик бори аҳли савол»,—
Илтимосин хайлнинг айлаб қабул,
Бир бийик манзил топиб қилди нузул.
Кўндилар онинг била хайлу сипоҳ,
Нукта сурди муршиди ирфонпаноҳ.

LXXXIV

Бир қушининг саволи

Деди: «Сўрдик кимда бўлса мушқиле?»
Бўйла сўз солди ароға сойиле:
«Ким, аё бу хайлдин бўлғон азиз,
Чун сену биз барчамиз бир жинсбиз.
Тенгдурур чун боримизға болу пар,
Сеи нединсен — бохабар, биз — бехабар?
Бу тафовутни саросар шарҳ қил,
Ким недиидур — бизга равшан айлагил».

LXXXV

Ҳудҳуднинг жавоби

Утруда бу бўлди Ҳудҳуднинг сўзш
«Ким манга тушмиш Сулаймоннинг кўзи.
Ҳақ таолоким анга айлаб назар,

Ҳам расул айлаб эди, ҳам тожвар.
Жинну инсу ваҳшу тайр устида шох
Айлаб эрди они лутф айлаб илоҳ.
Бўйла соҳиб давлати соҳибсарир —
Илтифотин топти мен янглиғ ҳақир.
Ондин ўлди бу қадар иззат манга,
Бош уза бу афсари рифъат манга.
Кимга-ким айлар назар аҳли сафо,
Ул назар туфроғни айлар кимё».

LXXXVI

Шайх Нажмиддини Қубронинг сўзи ва итга тушган кўзи

«Шайх Нажмиддин Кубро-қутби даҳр,
Бир назардин кимгаким еткурса баҳр,
Ерубон нури вилоятдин кўзи,
Узлугидин ойрилур эрди ўзи.
Бу сифатда етти ул ерга иши,
Ким вали бўлди кўзи тушкан киши.
Сукр вақти солди чун бир кун назар,
Ул назардин бўлди бир ит баҳравар.
Ошнолиғдин етишти чошни,
Тортиб итлик сийратидин бошни.
Юз кўноб шайх олида қилди ниёз,
Барча итлар узра бўлди сарфароз.
Ҳар қаён шаҳр ичра қилса эрди майл,
Итлар эрди гирдида андоқки хайл,
Қайда ўлтурса эди итларга шох,
Ҳалқа эрди даврида хайлу сипоҳ.
Чун қазодин бошига етти ажал,
Шайх эшигинда қозибон бир маҳал —.
Дафн этиб қабрин намудор эттилар,
Қабрин инсондек падибор эттилар.
Итлар айлаб мотамида кўп фиғон,
Қабрининг даврида туттилар макон.
Юз кўноб қабрига ҳоло аҳли роз,
Кўргузурлар сидқ юзидин ниёз.
Бу дам ул Хоразмда мавжуд эрур,
Кишвареким ҳокими беҳбуд эрур.
Бўлмағай оламда мундин турфа сўз,
Ким саодат аҳли итга солса кўз,
Еткурур итга натижа ул назар,
Зотиға солур кишилиқдин асар.
Итгаким етгай валидин тарбият,
Қушқа ҳам тонг йўқ набидин тарбият.
Не кишилиқ ким иноятдин нишон,
Нашъаи нури валоятдин нишон.
Қушқа ҳам бўлса паямбар лутфи туш,

Не ажаб бўлса мутеъи барча куш.
Собиқан ҳам қисса ўтмиш бу қабил,
Сидқиға асҳоби қаҳф этти далил.
Чун иноят айласа ҳайи мужиб,
Итгаву кушқа не тонг етса насиб».

LXXXVII

Яна бир қушининг Худҳуддин саволи

Яна бир сойил деди тортиб нафир:
«К-эй бори қушларға сархайлу амир.
Йўл қотикдур, меқ заифу нотавои,
Пашша Анқоға бўла олмас равон.
Ҳар нафас бу йўлда юз меҳнатдурур,
Ҳар дам анда юз туман шиддатдурур.
Ақбалар онда балият тоғидин,
Гардлар кўзга ажал туфроғидип.
Ели ўзни тоғ уза чун еткуруб,
Тошни туфроғ янглиғ совуруб.
Шерға етмас бу йўл азмиға зўр,
Не қила олғай заифу хаста мўр».

LXXXVIII

Худҳуднинг оқавоби

Деди Худхуд: «К-эй наҳифи мустаманд
Ҳимматинг пасту ўзунг дуну нажанд.
Тан нечаким бор эса пасту дижам,
Ҳиммат ар бўлса бийик — ондин не ғам
Чун ки бу иш келди бешак ишқ иши,
Кимки ошиқ эрмас, ул эрмас киши.
Чун бино бу ишға ишқ ўлдию бас,
Қайда қилғай майлини ҳар булҳавас.
Ошиқ элга нотапонлиғдур нишон,
Ишқдин бехонумонлиғдур нишон.
Нотапонлиғ ошиқ элга пешадур,
Балки жон тарки мудом андешадур.
Бору йўқдин ўзни фоний айламак,
Нр ишқин жовидоний айламак.
Ҳар кишига ишқу ҳиммат бўлса ёр,
Буняу тан заъфиға не эътибор.
Бор анга ишқ ичра жон бермак мурод,
Ишқ қайдидиндурур барча кушод.
Ишқ аро ўлмакдурур максуд анга,
Жонға нуқсон ўлмоғидин суд анга.
Кимгаким дунёғадур вобасталиқ,
Етса ул андешадин дилхасталиқ.
Кимсага бу заъф мустаҳсан эмас,

Аҳли ишқ ул заъфни аҳсан демас.
Ишқдии ҳар кимга заъфу тоб эрур,
Ул мурод ойиниға асбоб эрур.
Ишқдин чунким мурод ўлмак эмиш,
Бордур ўлмакка яқин заъф ичра иш,
Заъфки жон таркига бўлғай сабаб,
Бўлса ондин ижтиноб эрур ажаб.
Ишқ аро жон тарки чун матлубдур,
Ҳар не онинг боиси марғубдур.
Заъфнинг поёни бўлса тарки жон,
Уйла ўлмакка фидо жону жаҳон.
Сен жаҳон мулкида минг йил бўлди тут,
Дарду ҳасрат бирла охир ўлди тут.
Бўлмас эрмишсен худ ўлмакдин йирок,
Бу талабда боре ўлмак яхшироқ.
Ёрдин ўлмак агар уммид эрур,
Бил ҳаётедурки ул жовид эрур».

LXXXIX

Шайх Абу Саид Абул Хайр ҳикояти

Михна шайхиким бу йўлии қилди сайр,
Ер васлидин насиби бўлди хайр.
Аввалида ишқнинг бас зор эди,
Юз балият тиғидин афгор эди.
Заъф тоимиш эрди истило анга
Заъфдин иш оҳу вовайло анга.
Ишқ баркидин эди жонида ўт,
Ул шарардин жисми вайронида ўт.
|Тун анга уйқу-ю кун ороми йўқ,
Ишқ андуҳидин ўзга коми йўқ.
Кундуз онинг зикру фикри ёру бас,
Ҳажридин даъби фиғону зору бас.
Кеча бўлмас эрди шаҳру боғ аро,
Узни тортар эрди дашту тоғ аро.
Ул даманди бор эди вайронае,
Чуғз қасридек бузуғ кошонае.
Онда чоҳе бор эди беҳад амик,
Суйида шахси нашот ўлғон ғариқ.
Осилиб ул чоҳ ичинда сарнигун,
Ишқ истилосидин зору забун.
Тонгға тегру иш анга оҳу фиғон,
Қатра-қатра кўзидин томғунча қон.
Улмак истаб ишқ арову тоимайин,
Ул таманнодин кўзини ёимайин.
Бу балият жисмини нол айлабон,
Ноласи жонини бадҳол айлабон.
Ҳажр аро йиллар бу янглиғ чекти ҳол,

То етишти оғзиға жоми висол.
Ишқ аро будур эрапларнинг иши,
Улмайин тоимас бу давлатни киши».

ХС

Яна бир қушинг Худҳуддин саволи

Деди бир қушким:— «Қилибмен кўп гуноҳ,
Бу уятдин асру холимдур табоҳ.
Зоеъ айлабту.р мени олудалиғ,
Қўймас ул йўлга бу ғам фарсудалиғ.
Чун нажосатдин жабиндур лавспок,
Анга не нисбатдурур Симурғи пок.
Пок васлиға керактур поклик,
Йўқки, лавси журм аро бебоклик.
Ул ориғ, менда ориғсизлиғ сифот,
Васлини истарға монедур уёт».

ХСИ

Худҳуднинг жавоб айтқони

Деди Худхудким:— «Эурсен муътариф,
Ким ишинг бўлмиш гупоҳдин мунҳариф.
Даҳр худ эрмас иқомат манзили,
Кимки бор охир ўлумдур ҳосили.
Бу гунаҳ бирла гар ўлмак истасанг,
Халқ аҳволиға кулмак истасанг.
Билки бас нодону ғофил бўлғасен,
Аҳли ақл олида жоҳил бўлғасен.
Бу гунаҳдин оримоқ эттинг ҳавас,
Ул доғи осон эрур, эй булҳавас.
Тавбадур они оритмоққа илож,
Зулмати исён аро будур сирож.
Журм лавсидин киши маъсум эмас,
Бўйла исмат кимсага маълум эмас.
Одам авлодини қилмайдур илоҳ,
Уйлаким ондин бош урмайдур гуноҳ.
Бўлмаса сендин гуноҳ, эй беҳабар,
Афву раҳмат кимга бўлғай чорагар.
Журмдин улким юзи бўлғай сариғ,
Тавба айлар ул сариғлиғни ориғ.
Баҳри раҳмат мавжга кирган замон,
Пок ўлурсан мен киби юз минг равон».

ХСП

Одам Сафий алайҳиссалом ҳикояти

«Хайли инсоннинг отоси Булбашар,

Ким они халқ этти ҳайи додгар.
Бошига кўйди ҳидоят афсарин,
Тожига тикти нубувват гавҳарин.
Қилдилар топқоч бу янглиғ иззу жоҳ,
Туфроғин хайли малойик саждагоҳ,
Авжи гардун хоки роҳ ўлди анга,
Боғи жаннат жилвагоҳ ўлди анга.
Бу сифат софийваши олий ҳасаб,
Ким Сафий келди анга ҳақдин лақаб.
Чупки тақдир этди ҳайи зулжалол,
Журму исён бирла бўлди тираҳол.
Онча рифъат бирла ул масжудлуқ —
Кетти-ю бўлди иши мардудлуқ.
Кўксига рад панжасин еткурдилар,
Равзаи жаннатдин они сурдилар.
Юзқаролиғлар анга айлаб насиб,
Тушти Ҳиндистон саводида ғариб.
Қарнлар ҳижронда эрди ашкрез,
Солиб оху ноласидин рустахез.
Жони ўртанган замон андоқки хас,
Тавба ул холига бўлди чорарас.
Боғи раҳматдин яна эсти насим,
Бўлди юз минг ранжу меҳнатдин салим.
Тавбасига дастгир ўлди қабул,
Айлади хурмат ҳаримида нузул.
Ондоқ элга етса бу банду кушод,
Сен ким ўлғайсен заъифи номурод?
Тавба қилғил доғи беҳбудунгға ет,
Йўлга айлаб азм, мақсудунгға ет».

ХСШ

Яна бир қушининг Ҳудҳуддин саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй зеби тож,
Менда воқеъдур талаввуилуқ мизож.
Ҳар сифатда келди табъим норасо,-
Гоҳ фосиқмен, замоне порсо.
Гоҳ матлубум харобот аҳлидур,
Гоҳ марғубум муиожот аҳлидур.
Гаҳ ҳарам тавфида мен яздонпараст,
Дайр ичинда, гоҳ бут олдинда паст.
Истиқомат йўқтурур ҳолимда ҳеч,
Бу жиҳатдандур ичимда печ-печ.
Бу талаввуни мизожи шум ила,
Бу сифатлиқ одати мазмум ила,—
Бўйла йўлғаким керак якранглиғ,
Узни тоимасмен саҳиҳ оҳанглиғ».

XCIV

Жавоб

Деди Худхудким: «Бу бемаъни шиор
Филҳақиқат барчанинг зотида бор.
Ким бориға ҳамнафасдур нафсу рух,
Басталиғ бирдин етар, бирдин футух.
Улдур эрким, салб этиб нафсоният,
Ғолиб этгай зотиға рухоният.
Ҳар кишида бу шараф биззот эрур,
Ул киши поку шариф авкот эрур.
Гар талаввун бўлса зоти шеваси,
Сен киби бўлса таҳаттук меваси.
Бу мараз тоимиш риёзатдин илож,
Ким кишига мустақим ўлгай мизож,
Нафсдин ҳар кимгаким бу бим эрур,
Чора муршид олдида таслим эрур.
Бўйла иллатларға муршиддур табиб',
Ким халойиқ пир дерлар, эй лабиб.
Толиби соликка иллатлар бўлур,
Нафс хайлидин мазаллатлар бўлур,—
Ким анга феъли замойнмдур лақаб,
Мубтало бўлур аага аҳли талаб.
Пир ҳар бирга қилур навъе даво,
Ким бориб иллат, тонар толиб Шйфо.
Ул маразлардин бу доғи биридур,
Ким риёзатлар онинг тадбиридур.
Сен доғи бу ишга ўзни чоғласанг,
Бир қотикликқа белингни боғласанг.
Уйладур умидким, бир лутфи хос —
Гар таҳаттукдин сени қилғой халос.
Бу талаблардин тарабнок ўлғосен,
Ҳақ йўлинда раҳрави пок ўлғосен.

XCV

Ҳикоят

«Зумраи таҳқиқ софий машраби,
Восили ҳақ Бу Туроби Нахшабий.
Бир муриди холига солиб назар,
Зебу зийнатдин топар эрди асар.
Хирқасида вуслалар эрди ориғ,
Ранглар онда қизил, ёшил, сориғ,
Майл кўп нафсига раънолиғ сори,
Кисвати фақр ичра зеболиғ сори.
Кўп риёзатлар буюрди пир анга,
Ул такаллуф тоимади тағйир анга.
Кўрдиким дафъ ўлмас эрди бу сифат,

Муршиди комил буюрди оқибат:
Ҳар кун ўз нафси била разм айламак,
Доғи доруссалхқа азм айламак.
Бир сабадга қўйнинг ич-олотини.—
Солибон ихшоу қозуротини,
Бош уза они қўюб, маҳкам тутуб,
Меҳнату ранжидин онинг қон ютуб,
Қатралар ҳарён томиб дасторидин,
Они ўткаргай Насаф бозоридин.
Нафсиға онинг етиб мундоқ инод,
Неча кун бу иш чу топти имтидод.
Хирқасида қолмади зеболиғи,
Бошидин чиқти бори раънолиғи.
Бу машаққат қилди чун нафсйн ҳалок,
Муршиди комил буюрди ғусли пок.
Ул мараздин бўйла -кутқорди они,
Ул хатардин бўйла ўтқорди они.
То мақоми бўлди айвони вусул,
Ҳарне матлубиға юз қўйди хусул.
Сен доғи нафсингға қўй бир навъ ранж,
То насибинг бўлғай онинг музди ганж.
Йўқ эса ўзунгпи зоеъ бўлди тут,
Бу талаввун дўзахида ўлди тут».

ХСVI

Яна бир кушининг Ҳудҳуддин саволи

Деди бир сойилки: «Эй фархундахў,
Нафси золимдур манга беҳад аду.
Ҳар не амр этсам қилур зоҳир хилоф,
Иртиқобидин тутар ўзни маъоф.
Бўйла йўлда душман ўлса ул манга,
Тай нечук бўлғай бу қаттиқ йўл манга»,

ХСVII

Ҳубҳуднинг жавоби

Деди Худҳуд: «К-эй забуни ҳирскеш,
Нафс зулми айлаган кўнглунгни реш.
Нафсининг маҳкуми бўлғон туну кун,
Узга бу ҳангомани қилғои узун.
Нафс не амр этса бўлғон зердаст,
Ул бийиклик қилса, қилғон ўзни паст.
Урмағон ул амр қилмай бир нафас,
Ҳосил айлаб ҳар не ул этган ҳавас.
Умр онинг фармони бирла сарф этиб,
Ул таманно айлаган сори кетиб.
Бир эшакдек бошинга афсар уруб,

Нафсни ўз орқанг узра миндуруб.
Ул қаён сурса, уриб гом ул тараф,
Қайда турса, топиб ором ул тараф.
Тифл эконда худ онинг зори эдинг,
Лахв ила ғафлат гирифтори эдинг.
Чун йигит бўлдунг ҳам ондин ёнмадинг,
Лаҳзае ўз ҳолиигга айлонмадинг.
Қаригонда худ етишти варзишинг,
Фиску исёнда тамом ўлди ишинг.
Умрунг ўтти ғафлату исён била,
Етти ўлмак юз туман армон била.
Тенгри амрин умр ўтуб ёд этмадинг,
Шева жуз излолу ифсод этмадинг.
Даҳр аро йўқ сен киби зоти ажаб,
Умр ўтиб ўтқарган авқоти ажаб.
То тирик эрдинг — бу эрди ғафлатинг,
Бўйла ўлсанг, кўр, не бўлғай ҳолатинг»,

ХСVIII

Ҳикоят

«Подшоҳе маст эди, бебок ҳам,
Золиму ғоратгару саффоқ ҳам.
Нафси золим ҳар неча маъмур этиб,
Қилмоғида ул ўзин маъзур этиб.
Бир кун айлар эрди жоми айш нўш,
Кўрдиким борурлар икки жандапўш.
Бир-бирига иккиси ёру рафиқ,
Ҳамдаму ҳамрозу ғамхору шафиқ.
Шаҳ тилаб қилди бирисидин савол,
Ул бирининг ҳолидин сўрди мақол:
«Ким буким келди сенинг ҳамкисватинг
Зоҳир этким — анга недур нисбатинг?»
Деди: «Нисбат иккимизда ёрлиғ,
Ҳамдаму ҳаммашрабу ҳамкорлиғ».
Масти ғофил деди: — «Эй соҳиб тарик,
Ойтким, мен яхшироқ ё ул рафиқ?»
Дедиким: «Улча манга бўлмиш аён,
Иккингиизнинг ҳолини айлай баён.
Чунки бўлдунг иккисидин бархабар,
Сен ўзунг ҳукм айлагил, эй тожвар.
Сен агарчи бир улусқа шоҳсен,
Тенгри йўлунда, вале гумроҳсен.
Ҳар не ҳақ дебтур — хилофидур ишинг,
Кеча-у кундуз бу бўлди варзишинг.
Ул агарчи бўлса дарвешу гадо,
Тенгрининг амрини хуб айлар адо.
Ҳақ йўлидин ташқари қўймас қадам,

Балки ҳақ амридин урмас айру дам.
Сен шоҳ, аммо нафса зору ҳақир,
Ул гадоу нафсни айлаб асир.
То тириксиз иккингиизга ҳол — бу,
Ул гадо, сен шоҳға минвол — бу.
Улсангиз, худ шоҳ — улдур, сен — гадо —
Ким, сен эрдинг маст, ул — аҳли иқтидо»;
Нуктани бу навъ сургач пири роҳ,
Сескониб ул уйкудин уйғонди шоҳ.
Маст эди, етти анга хушёрлиғ,
Уйкусиға қўйди юз бедорлиғ.
Шоҳлиғ зарбафтидин юзланди ор,
Ташлаб они, жанда қилди ихтиёр.
Кўнглига ҳақдин етиб огоҳлиғ,
Билдиким, дарвешликдур шоҳлиғ.

ХСХ

Яна бир қушиниғ Худҳуддин саволи

Деди бир сойилки: «Иблиси лаин
Қасдим айлар, зоҳир айлаб макру кин.
Уз хузурумға мени қўймас даме,
Келтурур кўнглумга ҳардам оламе.
Бошима ҳар лаҳза солур бир хаёл,
Ким эмас ондин қутулмоқ эҳтимол.
Чуики йўқ ондин қутулмоғлиғ менга,
Чорадур маъмури бўлмоғлиғ манга.
Уйла музтармен онинг васвосидин,
Ким забундур ақл онинг эҳсосидин».

С

Жавоб

Деди Худхуд:—«Токи нафсингдур қарин,
Анга бор иблис шогирди камин,
Нафс онча кўнглунга солур ғурур,
Еткурур онча замирингға футур.
Ким они шайтон кўруб ҳайрон қолур,
Водии ҳайратда саргардон қолур.
Қайси ишдинким етар нафсингға ком,
Топар ондин комиини шайтон мудом.
Нафс ҳукми бирлаким қилсанг ҳар иш,
Иржаюр ул комдин шайтонга тиш.
Демаким, шайтонға бўлмишмен залил,
Ул сенинг нафсингни айлабтур вакил.
Ҳар не ул қилмоқ керак нафсиинг қилур,
Ҳар неким шайтон билур, ул ҳам билур.
Ҳар не дунёға тааллўқдур умур,

Сарбасар шайтонга дохилдур зарур.
Нафсинг андоқ ҳаққу мулк этмиш ани,
Ким эрур дарж анда юз шайтон фани.
Нафсинг онча кўргузур талбисни,
Ким қилур шарманда юз иблисни.
Сенки, ёр ўлдунг бу янглиғ нафс ила,
Не учун шайтондин эткайсен гила».

СИ

Ҳикоят

Келди Харақоний қошиға бир мурид,
Уз сулуку тоатидин ноумид.
Дедиким: «Иблис пурфанлик қилур,
Кўнглума ҳар ишда раҳзанлик қилур,
Ҳам намозимга етар ондин қусур,
Зикру тасбеҳимға доғи юз футур».
Муршиди комил деди:— «К-эй зулмкеш,
Тиғи жавруиғ бирла шайтон кўнгли реш
Онда ҳам сендин шикоятлардурур,
Жавру зулмунгдин ривоятлардурур.
Дер манга қисм этмиш аввалдин илоҳ,
Макр ила эл ҳолини қилмоқ табоҳ.
Роҳзанлик айламак исён сари,
Бошламоқ йўл водии нуқсон сари.
Сен муриде айламишсен тарбият,
Ким анга мендин фузундур бу сифат.
Ҳар қачон келдим бу шаррун-носға,
Ким солай кўнглини бир васвосға.
Қайси мункарким манга мақбул эди,
Кўнгли, кўрдумким, анга машғул эди.
Ҳар тахайюлким манга эрди маҳол,
Хотирида эрди мамлу ул хаёл.
Айламакни санга талқинлар баса,
Бизни шайтон қилди таҳсинлар баса.
Раҳмат ушбу макр ила тазвиринга,
Ким дегай шайтонки: Раҳмат пиринга».
Деди: «Шайтон айламиш тухмат манга,
Ул берур ҳар лаҳвга рағбат манга».
Деди шайх: «Асанту бу янглиғ маош,
Ким санга шайтон била бўлғай талош.
Мен арода бўлғамен ҳукм эткучи,
Ерғу айлаб, узрунгузға еткучи.
Ҳам санга юз қатла шайтондин уёт,
Ҳам анга сен шуми нодондин уёт».

СИ

Яна бир қушининг Ҳудҳуддин саволи

Деди бир сойилки: «Эй фаррух жамол,
Кўнглума беҳад муҳаббат солди мол.
Ҳам висоли жонима солур нашот,
Ҳам унидин кўйглум айлар инбисот.
Бир нафас гар бўлмаса илкимда сим,
Ҳажридин жонимга бор ўлмакка бим».

СШ

Жавоб

Деди Худхуд: «К-эй ҳақиқатдин йирок,
Жонинга кўйғон дирам доғи финок.
Ҳирс жоми айлаган кўнглунгни маст,
Сен бўлуб ул мастлиғдин зердаст.
Бу не сўз бўлғайки, зикр этгай киши,
Ким эмас, бу одамийларнинг иши.
Одамийлиғнинг бу иштин ори бор,
Ким бу сичқонга эрур даъбу шиор.
Ерни қазмоқ айлабон кўп эҳтимом,
Туфроқ ичра хору зор айлаб мудом.
Нақб уруб уйларга ҳирси шумдин,
Жон чекиб бу хислати мазмумдин.
Ҳар нафас бир уй сари солиб тўшук,
Йогаҳон чикқач каминдан бир мушук.
Айлаб они сайд ишратлар била,
Туъма айлаб ҳирсу рағбатлар била.
Еб шараҳдин жисми бирла қонини,
Ит нечукким сифлалар сичқонини.
Е йилон янглиғки, ганж айлаб ҳаво,
Йиллар ўлғай туфроғ ичра мубтало.
Чарх мундоқ айлағай подошини,
Ким кўрунғач, ёнчқойлар бошини.
Е йилон бўл ёки сичқон, эй нажис,
Мунча худ бордур сенинг зотингда ҳис.
Ким аларга бўйла бўлса оқибат,
Билгасенким яхши эрмас бу сифат.
Сийм севгонким, анга побаст ўлур,
Шавқидин онинг ажойиб маст ўлур.
Уйладурким жоҳилу нодон маст,
Сиймдин бут айлаб, ўлғай бутпараст.
Жаҳл бирла тарки ислом айлаган,
Узга дўзах азмин анжом айлаган.
Токи бўлғай даҳр боғида тирик,
Рўзгор андоқки бу янглиғ ирик.
Сийм учун юз ҳирсу шайдолиғ била,
Улмағай охир бу расволиғ била.
Мен сени сичқон демай, Қорун тутай,

Йўқ йилон, алҳақки, Афридун тутай.
Оқибат борин чу солиб кеткасен,
Неттилар ул хайлким, сен неткасен.
Бу таманнони чиқарғил бошдин,
Бошни қутқар бу қаттиқ тошдин.
Эр эсанг мақсуди асли кўзлагил,
Ҳар неким сўзларсен — ондин сўзлагил.
Қилма ул ишким етиб нуқсон санга,
Охири бўлғай вуболи жон санга».

CXIV

Ҳикоят

«Басра шаҳрида лаиме бор эди,
Бебасарлиғ фаннида динор эди.
Майли жамъ айларга динору дирам,
Ул сифат ғолибки, Ҳотамға — карам.
Кўп машаққатлар била дуни лаим,
Вир-бир узра жамъ айлар эрди сийм.
Ончаким жамъ ўлди бир махзан анга,
Ер тубида айлади мадфан анга.
Бовужуди мунча нақд ул дунхисол'
Тўниға тикмиш эди гардун мисол —
Беадад махфий дирамлар ҳирси шум,
Кундуз андоқким фалак ичра нужум.
Ким булардиндур манга тан қуввати,
Уйлаким тан қуввати — жон сихҳати.
Иттифоқо бир кун ўлди манзили,
Мол савдосиға дарё соҳили.
Сув қироғинда еб ул моли ҳаром,
Молнинг савдода судидин таом.
Бўлди дарёда иликни юрда хам,
Чун оғирлик қилди бир сори дирам.
Тушди дарёға лаими дунсиришт,
Чекти қаърига они ул феъли зишт.
Толпиниб кўп зоҳир этти изтироб,
Ким биров солғай онинг сори таноб.
Махласиға майл кўргузгунча хайл,
Кўпрак этти баҳрпинг қаърига майл.
Чун оғир эрди дирамдин лангари,
Сув тубин тутти садафдек гавҳари.
Сиймдин етти бу офат жониға,
Тушти яғмо махзани пинҳониға.
Сийм йиғмоққа натижа бўлди бу,
Сен онинг савдосидин илкингни ю(в)_в
Мутлақ онинг сори майл этма яно,
Ким талотумда эрур баҳри фано».

CV

Яна бир қушинг Худҳуддин саволи

Деди бир сойилки: «Эй улви хиром,
Масканимдур бир бихиштосо мақом.
Ҳар шажар онда келиб тўби мисол,
Ҳар тараф кавсар киби равшан зулол.
Суйи руҳафзо, ҳавоси жонфизо,
Саҳнида мавжуд танпарвар ғизо.
Боғи жаннатдек фазосидур васеъ,
Уртада қасри биноси бас рафеъ.
Қаср ичи наққошликдин зарнигор,
Тошида наққошлиғ гавҳарнигор.
Қаср аро бир хисраве оромгир,
Сурати хуш, сийрати хотирпазир.
Бўйла гулшан ичра манзилдур манга,
Бўйла шоҳнинг васли ҳосилдур манга.
Менсиз эрмас бир дам онинг мажлиск,
Туну кун менмен рафиқу муниси.
Бу тарабларни қўюб, айлаб ҳаво,
Истамак Симурғ бўлғайму раво?!»

CVI

Жавоб

Деди Худхуд:—«К-эй хаёлинг барча ҳеч,
Шарҳида бу қилу қолинг барча ҳеч.
Гарчи зебо гулшану дилкашдурур,
Кўзга сув бирла ҳавоси хушдурур.
Онда тўбиваш йиғочлар жилвасоз,
Гуллари юз лавн бирла ишвасоз.
Ҳам вафосиз келди насрину гули,
Ҳам бақосиз сарв бирла сунбули.
Чун баҳориға хазон солур шикаст,
Бўлур ул гуллар қаро туфрокка паст.
Қасрини ҳам чарх чун даврон қилур,
Хаста ошиқ кўнглидек вайрон қилур.
Шоҳиға доғи жафои рўзгор,
Тахта узра тахтдин берур қарор.
Боғиға гулчеҳралардек йўқ вафо,
Шоҳиға бадмеҳрлардек йўқ бақо.
Сендин онда ким десун худ, эй заъиф,
Бир тикан баргига эрмассен ҳариф.
Эр эрсанг Қофи бақоға азм қил,
Авжида бир шоҳ васли истагил.
Ким бу гулшанға камол ондин дурур,
Ҳам хазону ҳам завол ондин дурур.
Шоҳға зебу фар жамолидин онинг,

Азлу фавти ҳам жалолидин онинг.
Қасрии обод айлаган ҳам ҳикмати,
Сўнгра вайрон доғи қилғон қудрати».

CVII

Ҳикоят

«Бир қаландар бор эди мабхуту данг,
Субху шом онинг ғизоси эрди банг,
Тарк аҳлидек намудори онинг,
Журъадонда лекин асрори онинг.
Чун ғизо еб ўзни айлар эрди лол,
Айш анга қилмоқ хаёлоти маҳол.
Тушти кўпрак бир кун ул нофеъ ғизо,
Мунтасбеъни чекти бир вайрон аро.
Тақя солди бир бузуғ деворға,
Сойир ўлди олами асрорға.
Кўрди ўзни бир назаҳ гулшанда шод,
Теграсида жамъ асбоби мурод. .
Маскани қасри биноси бас қавий,
Зеби опинг коргоҳи Монавий.
Узи бир тахт устида Жамшедваш,
Ёнида гулчехраи хуршедваш.
Айш этиб ул хисрави олий мақом,
Топиб ул гулчехрадин ҳар лаҳза ком.
Бу хаёлот ичра ул кошонада,
Етмиш эрди гўшаи вайронада.
Ким бузуғнинг гўшасидин бир чаён,
Ниши нўгида ажал заҳри аён.
Чиқти ул вайрон тавофин майл этиб,
Санчар эрди ниш ҳарёиким етиб.
Нўшлабдин ком олурда ҳарзакеш,
Ул чаёндин эрнига санчилди неш.
Қичқириб кўпти қаландар беқарор,
Зоҳир айлаб изтиробу изтирор.
Не гулу гулшан эди, не қасру тахт,
Не ёнида маҳваши ферузбахт.
Ул хаёлоти топиб бори халал,
Еб ва лекин эрнига ниши ажал.
Билди ҳарне қилғони эрмиш хато,
Қилмади суде пушаймонлиғ анго.
Санга ҳам мутлақ ҳам адноқ келди ҳол,
Йўл димоғингға топиб фосид хаёл.
Чун ажал нишин ебон сесконғосен,
Ғафлатинг уйқусидин уйғонғосен.
Ҳар неча қилсанг фиғоиу зорлиғ,
Қилғуси йўқ бир сари мўе осиф.
Онглағунгким кимдии ўлмишсен йирок,

Қолгуси жонинг аро доғи фироқ».

CVIII

Яна бир қушинг Худҳуддин саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй беназир,
Айламиш бир ишқ кўнглумни асир.
Кўрмасам маъшук рухсорин даме,
Тийрадур ул дам кўзумга оламе.
Бир нафас онсиз қарорим йўқ турур,
Дарду ғамда ихтиёрим йўқ турур.
Ррази наззораси комим менинг,
Васлидин кўнглумда оромим менинг.
Ондоқ онинг бирладур улфат манга,
Ким эрур онсиз гумон шиддат манга.
Қилмасам лаҳиини замоне истимоъ,
Жисмдин руҳум қуши айлар.видоъ.
Кўнглум онинг фурқатининг хастаси,
Жоним онинг васлининг вобастаси.
Фурқатидин жонима бедод эрур,
Туну кун кўнглум иши фарёд эрур.
Ойрила олмасмен ондин бир замон,
Ондин ойрилмоқ ҳамон, ўлмақ ҳамон.
Ул санам ишқин нечук тарк эткомен,
Ойрилиб ондин қаёне кеткомен?»

CIX

Жавоб

Деди Худҳуд: «К-эй ишинг сўзу гудоз,
Солибон кўнглунгга ўт ишқи мажоз.
Тушконинг ишқи ҳақиқийдин йироқ,
Уртаган кўнглунг аро доғи фироқ.
Асли йўлдин кўнглунг эткон ижтиноб,
Фаръ сори азми кўрган савоб.
Чашмаи ҳайвондин ўтган хушклуб,
Биркадин дафъи аташ қилғон талаб.
Дурри яктодин қилиб ғофил кўнгул,
Жола сори айлаган мойил кўнгул.
Меҳри ховар нуридин қилғон удул,
Шамъу машъал партавин этган қабул.
Сурати зоҳир била топқон фиреб,
Тоимағон маъни жамолидин насиб.
Ҳусни зоҳирнииг не навъ ўлғай иши,
Юзда балғам бирла қон оройиши.
Юзини васфин дединг ҳури чигил.
Балғаму қондин эса оқу қизил.
Ҳусни зоҳирнинг вафоси йўктурур,

Ҳам саботу ҳам бақоси йўқтурур.
Ошиқу шайдо бўлурға арзимас,
Ишқидин расво бўлурға арзимас.
Ким анга боқий эмастур хўблук,
Ориятдур шаклида маҳбублук.
Гар бу кундур хўб, тангло хўб эмас,
Хўбким бу навъдур, марғуб эмас.
Они севким, ҳусни бўлғай баркамол,
Бўлмағай мумкин қуёшиға завол.
Юз туман минг сендек ўлса ошиқи,
Бўлмағай ошиқлиғининг лойиқи.
Берсалар ишқ аҳли юз жон ҳар бири,
Ҳусни юз минг мунчаға қилғай гари»,

СХ

Ҳикоят

«Бор эди шахсе Арастуға мурид,
Ҳалқаи дарсида ул эрди муъид.
Айлабон они ҳаками аржманд,
Жумлаи шогирдлар ичра писанд.
Анга махфий илмларни ойтибон,
Тифл экоидин олида улғойтибон.
Тўрт юз ҳикмат элидин аълам ул,
Барчадин оргук, Арастудин кам ул.
Кўнглида мундоқ хаёл айлаб ҳаким,
Ким Скандарга они қилғай надим.
Ким ўзи бир сориқим қилса хиром,
Бўлғой ул фарзанддек қойим мақом.
Ҳикмат ичра нуктаи мавзун била
Сўз дегай мажлисда Афлотун била.
Борур эрди йўл била .бир қатла ул,
Урди кўнглига бировнинг ишқи йўл.
Куфр дайридин чиқиб маҳпайкаре,
Кофири сангиндили сийминбаре.
Ноз ила юз динни яғмо қилғучи.
Ҳикмат аҳлин зору шайдо қилғучи.
Ул ҳаким ўлғоч гирифтори онииг,
Кўнглини кўрди ажаб зори онинг.
Боғлаб онинг васлиға етмакка бел,
Саъйлар айлаб ароға солди эл.
Токи кўп харж айлабон ажносу нақд,
Ром этиб ул дилрабони қилди ақд.
Эмдиким ул бут васли берди даст,
Куфр аҳли янглиғ ўлди бутпараст.
Кеча-ю кундуз кўз ондин олмайин,
Вола ўлди сафҳаға кўз солмайин.
Бўлди ул маҳвашқа андоқ шифта,

Ким сабак баҳсидин ўлди кифта.
Айлабон устод онинг наззораси,
Деди, айлай панд бирла чораси.
Берди истаб қўп насиҳат бирла панд,
Бўлмади панд ул балоға судманд.
Кўрди илму ҳикмати зоеъ бўлур,
Неча йиллиқ заҳмати зоеъ бўлур.
Неча фикр этти ҳаками беиазир,
Кўрмади ул иш давосидин гузир.
Махфий ондин ўзни тутти чораға,
Берди муҳлик доруе маҳпораға.
Ким йиқилди оҳу афғон тортибон,
Дам-бадам ул нотавонлиғ ортибон.
Чоралар қилди йигит — суд этмади,
Ул санамдин нотавоилиғ кетмади.
Ожиз ўлғач чорадин ул дардманд,
Келди устод оллиға зору нажанд.
Бош қуйи солиб малолатлар била,
Шарҳи ҳол этти хижолатлар била.
Кўрди чун устод андоқ эҳтиёж —
Келдиким беморға қилғой илож.
Дедиким: «Қўп, сен бу кун хизматқа бор,
Тур Скандар ҳазратида бандавор.
Мен мудово айлайн беморинга,
Еткурай сихҳат париваш ёринга».
Ул қабул айлаб равони тутти йўл,
Сунди устои илож айларга қўл.
Мусҳиле соз этти беҳад зўрманд,
Бердиким они сумурди мустаманд.
Деди маҳрамларғаким, воқиф турунг,
Ташт элтиб ул эшикда ўлтурунг.
Ҳар неким хориж бўлур — тўкманг они,
Бир ино ичра солиб асранг они.
Чикқоч ойтиб сўзлар ул олий маҳал,
Қилди мусҳил доғи бунёди амал.
Қилди юз мажлисча ихрожи мавод,
Ултуруб эрди эшикда устод.
Хастанинг тобу тавони қолмади,
Жисмида бир қатра қони қолмади.
Балғаму сафрову савдо бирла қон
Дафъ ўлуб, бўлди суманбар нотавон.
Кечқурун қилғоч йигит азми висок,
Деди доноким:—«Кириб ёринга боқ!»
Киргач, истар эрди шўхи дилкаши,
Кўрдиким ётмиш қариҳи нохуше.
Тонимай деди:— «Менинг ёрим қанн,
Сарв бўйлуқ лола рухсорим қани?»
Эшитиб кирди ҳаками кордон,

Акли кулдек олими бисёрдон,
Деди: «Топширгон инони келтуруиг,
Нозанинни ошиқиға еткурунг».
Борибон келтурдилар чун зарфни,
Қим эшитмиштур бу янглиғ ҳарфни.
Мухталиф ахлот ила мамлу эди,
Мухлику макруҳ лавни бу эди.
Деди: «Олғилким паризодинг будур,
Гул жабиилиқ сарви озодинг будур.
Будур улким мубтало бўлмиш эдинг,
Ошиқу вола мунга бўлмиш эдинг».
Ул йигит устоддин бўлди хижил,
Кўргач они устои музмаҳил.
Деди:— «Эй фарзанд, кўрдум эҳтиёж,
Йўқ анга, билким — санга қилдим илож.
Сен доғи ошиқсану маҳбубунг ул,
Зору шайдо айлаган матлубунг ул.
Бўйла ошиқликдин, эй олуида зот,
Пок ишқ аҳли қошиндадур уёт!»

СXI

Яна бир қушининг Худҳуддин саволи

Яна бир сойил деди тортиб фиғон:
«К-эй сен ўлғон воқифи сирри ниҳон.
Йўлда жонимга ўлумдин бим эрур,
Жон бурун манзилда-ўқ таслим эрур.
Хавф муставли яқин беҳад заъиф,
Бўйла йўлга найлаб ўлғайман ҳариф?»

СXII

Жавоб

Деди Худхуд: «К-эй наҳифи хастадил,
Неча қолғунг олам ичра — фикр қил.
Кимки келди — оқибат борғусидур,
Кўксини тиғи ажал ёрғусидур.
Зи ҳаёт ўлмак учундур оқибат,
Бўйла таҳқиқ этти аҳли маърифат.
Йўқки ориф, кимки йўқтур ўйла кул,
Бу муҳаққақ амрдин ғофилдур ул.
Минг йил ўясанг даҳр аро ё бир замон,
Ким ажал охир санга бермас амон.
Авлиё бу вартаға бўлмиш асир,
Анбиёға бу юришдин йўқ гузир.
Ваҳм қилмоқдин қутулмоқ йўқтурур,
Қайғуруб озод бўлмоқ йўқтурур.
Ришва бермак бирла йўқ озодлиғ,

Ҳам қилур тиғи ажал жаллодлиғ.
Ииғламоқ бирлаву ёлбормоқ била,
Чора йўқтур жуз бу йўл бормоқ била.
Зоҳиду фосиқ била шоҳу гадо,
Қилмайин бўлмас бу йўл қатъин адо.
Қўркмоғдин кимсага йўқ фоида,
Ғайри кўрмаклик хумуми зоида.
Ҳеч навъ ўлмас чу ўлмакдин гузир,
Авло улким, бўлғосен фармонпазир».

СХШ

Ҳикоят

«Нақлдурким, авжи рифъат кавкаби,
Меҳтари аъзам Сулаймони наби —
Бир кун эрди тахт уза оромгир,
Олида деуу пари фармонпазир.
Жинси махлуқот инсу ваҳшу тайр,
Кўрмай онинг хизматидин ўзни ғайр.
Нофиз ул бориға фармони онинг,
Ом мажмуъига эҳсони онинг.
Турмиш эрди олида бир аҳли хуш,
Хуш они айлаб тафаккурдин хамўш.
Бўйла ҳолатда етишти бир малак,
Қобизи арвоҳу жаллоди фалак.
Қилди пайғамбарға таъзиму салом,
Сўнгра арз эттики: «Эй фаҳри киром!
Асру махфийдур илоҳи ҳикмати,
Ким эрур онда хираднинг ҳайрати.
Бу азизеким қошингда бу замон —
Турмиш, ўлмакдин анга йўқтур гумон.
Умриға тўлмиш ажал паймонаси,
Ҳукм етмишким, бўлуб ҳамхонаси —
Ҳам бу соат қатл тиғин солғомен,
Ҳинд иқлимида жонин олғомен.
Ушбу ишда ғолиб ўлмиш ҳайратим,
Дам-бадам ортар ўзумга ваҳшатим».
Ул бу маънида такаллум деб равон
Қим наби олида турғон нотавон.
Келди ер ўптиу тўкти пас ниёз,
Сўнгра деди: «Ё расули сарфароз
Бу кун ўз ҳолимға ҳайронмен баса,
Марг ваҳмидин паришонмен баса.
Чора қилким бўлмайин бу мулк аро,
Ким кўзумни ваҳм айлабтур қаро.
Елга амр этти Сулаймон ул нафас —
Қйм: «Они элт андаким — қилғай ҳавас!
Қайси ердаким деса, бергил қарор,

Дафъ қил кўнглидин онинг изтирор». Ел они олиб учурди тунду тез, Бори аъзосига солиб рустахез. Ким ишорат қилди Ҳиндистон сари, Онда етгач, ўтмади ондин нари. Деди: «Бу ерда манга ором бер, Ким эрур бўлмоққа матлубум бу ер». Тушти рокиб, борди рахши тезтак, Узни еткурди бу ҳолатда малак. Тенгри сунъига дебон кўп офарин, Они ҳам қилди ёноларға қарин. Ел била ҳамтаклик этса гар киши, Руҳ қабзи келди Азроил иши».

CXIV

Яна бир қушининг Ҳудҳуддин саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй покзод, Жумлаи умримда кўрмаймен мурод. Доимо ғам бирла элтибмен басар, Шодлиғдин менда йўқ эрмиш асар. Йўл борурға хоотири хуррам керак, Даҳр ранжидин малолат кам керак. Чун мени ғампарвар этмиш рўзгор, Ҳар замон бир ғам била жоним фигур. Не кўнгул хушлуғ била йўл қатъ этай, Кўнгли хушлар қайда кетса, мен кетай».

CXV

Жавоб

Деди Худҳуд: «К-эй нажанди ғамсиришт, Зотинга ғамдин баҳоиа сарнавишт. Бўйла водий қатъида беиштибоҳ, Ғамни этмишлар эранлар зоди роҳ. Йўл ғами келмиш эранларнинг иши, йўлда ғамсизни киши демас киши. Ғамдин айларлар эранлар шодлиғ, Бу муқайядлиғ дурур озодлиғ, Ғам еридур меҳнатободи жаҳон, Онда ҳар навъ элга бир ғамдур аёи. Олам аҳли кўнглида олам ғами, Худ будур кўпрак бани одам ғами. Лек аларким келдилар аҳли яқин, Йўл ғамидин келдилар доим ҳазин. Кимсага аввалғи ғам мамнуъдур, Одамидин сўнгғи ғам матмуъдур. Гар бурунғидин эсанг зору нажанд,

Йўлдин ўзни шод қил, эй мустаманд.
Сўнгғидин ғамгин эсанг — қил шодлиғ,
Ким кўнгул ондин топар ободлиғ.
Ғамдин айлар шодлиғ аҳли видод
Бор аларг-а номурод ўлмоғ мурод.
Йўл ғамидур максату максуд учун,
Ким ер ул ғамии кўпгул беҳбуд учун.
Ондаким йўқтур бу ғам — эр эрмас ул,
Зод ғамдин топти қатъ этган бу йўл».

СХVI

Ҳикоят

«Мисрда бор эрди олийҳиммате,
Олами маънида соҳибдавлате.
Ишрат асбоби бори тайёр анга,
Не хаёл этсанг юз ул миқдор анга.
Жаннатосо қаср ичинда манзили,
Хурваш маҳбуб онинг ҳаммаҳмили.
Лек ул олий сифати пок зот
Бор эди бу барчаға беилтифот.
Дарду ғам эрди анга ёру надим,
Ҳажр зиндонида Юсуфдек муқим.
Дедилар: «К-эй кўнглунг андуҳ бирла жуфт,
Бизга равшан айла бу рози нухуфт!
Ким муҳайё бори асбоби нашот,
Ким кўнгулға бўлғай ондин инбисот.
Хотиринг нечун даме хуррам эмас,
Ғамдин ўзга кўнглунга ҳамдам эмас?»
Деди: «Йўл аҳлиға зиндондур жаҳон,
Негаким матлуби кўздиндур ниҳон.
Иш будурким айлағай қатъ ушбу йўл,
Кўнглининг матлубига етгунча ул.
Кимса зиндонда қачон хуррам бўлур,
Байтул-эхзонда нетиб беғам бўлур.
Менки айру ёрдин дармондамен,
Гар Эрам боғидамен — зиндондамен.
Бўлмағунча васл гулзориға хос,
Бўлмағум ғам хорхоридин халос».

СХVII

Яна бир қушининг Худҳуддин саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй беназир,
Мен онинг амриғамен фармонпазир.
Муитазирмен амр ила фармониға,
Йўқ муқайяд қахр ила эҳсониға.
Ҳарне амр этса —топар мендин ҳусул,

Ул билур гар рад қилур, ёхуд қабул.
Не буюрса ул ишимдур ёзу киш,
Йўқ манга радду қабули бирла иш.
Амриға иқдом одатдур манга,
Чун адо қилдим саодатдур манга».

СХVIII

Жавоб

Деди Худхуд: «Хўб сўздур бу сўзунг,
Хўброқким, демагай они ўзунг.
Кимсага бу йўлда ҳайи лоязол,
Бу тариқ ичра насиб этмиш камол.
Ким онинг фармониға бўлғай мутеъ,
Келди бу йўлда онинг жоҳи рафеъ.
Амридин чеккон бўюн мардуд эрур,
Боргоҳи иззидин матруд эрур.
На хумоюнфол макбул бандадур,
Ким онинг фармониға афкандадур.
Амриға тоат эрур коми онинг,
Йўқ, бу ишсиз бирдам ороми онинг.
Лек ҳар неча итоат айласа,
Амру ҳукми бирла тоат айласа,
Бу иши бирла мубоҳот айламас,
Кибрни жониға офот айламас.
Тоат этса озу кўп ё боту кеч,
Бори-ю йўқи эрур оллинда ҳеч.
Бўлмаса макбул кирдори онинг,
Балки тенг бўлса йўқу бори онинг.
Қилмаса ўзни тафохурдин азиз,
Тоатиға кўрса қиймат бир пашиз,—
Улдурур гўйи саодат элтгон,
Нафъи тақвоу ибодат элтгон.
Бар еган ўз тоату тақвосидин,
Бахравар бўлгон бу иш маъносидин».

СХIX

Ҳикоят

«Тенгри Одамни яратмасдин бурун,
Рух шамъин танға қотмасдин бурун —
Ким малойик хайлига эрди хужум,
Тоату тақвода одобу русум.
Бориға сарвар Азозил эрди бас,
Муршиду мушқиллариға чорарас.
Неча минг йил ўйла тоат айлади,
Тенгри амриға итоат айлади —
Ким эрур васфида онинг нутқ лол,

Ақл оллинда эрур амри маҳол.
Нақл мундоқдурки, сатҳи хокда,
Ёна бу олий тўкуз афлокда —
Қолмамиштур сажда қилғунча макон,
Ким юз онда қўймамиш ул нотавон.
Тенгри чун Одамни махлуқ айлади,
Узни ошиқ, они маъшуқ айлади.
Амр қилдиким малойик сарбасар,
Сажда қилсунким, будур — хайрулбашар.
Чун малойикка бу амр этти илоҳ,
Қилдилар Одам жанобин саждагоҳ.
Ул неча минг йил ибодат айлаган,
Амр ила тақвоу тоат айлаган.
Чун ғурур этти ишига ошкор,
Хайл аро рад қилди они кирдикор.
Кўнглидин олиб ибодат завқини,
Солдилар бўйниға лаънат тавқини.
Неча минг йил бўлдиким мардуд эрур,
Неча минг йиллик иши нобуд эрур,
Онглаким, бу йўлда қилмайдур илоҳ —
Узни кўрмакликдин ортуғроқ гуноҳ.
Узни кўрмак — тоатин кўрмакдурур,
Қилғонин кўнглига келтурмакдурур».

СХХ

Яна бир қушининг Худхуддин саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй сарфароз,
Кимки бўлса ҳақ йўлинда покбоз.
Нафъи онинг не экан — изҳор қил,
Чун манга мубҳамдурур — шарҳ айлагил
Ким бу йўлда — мен эрурмен покбоз.
Борни ўйнабмен тўкуб ажзу ниёз».

СХХІ

Жавоб

Деди Худхудким: «Бу иш душвор эрур,
Саҳл этар тенгри ангоким ёр эрур.
Топса бу давлатни ҳар олийниҳод,
Мундин ортиқ йўқтурур бу йўлга зод.
Яъни бу йўл зодидур безодлиғ,
Зоду тўша қайдидин озодлиғ.
Лек онинг шарти будурким, роҳрав —
Ҳарнеким бору йўқини жав-бажав.
Тоату зуҳду зиёну судини,
Ҳақ йўлннда буд ила нобудини —
Жамъ этиб солгай фано ўтиға пок

Куйдуруб, кул айлаб, они завқнок.
Кулии совурғай ҳавоға сарбасар,
Ул сифатким қолмағай ондин асар.
Сўнгра кўнглига солиб афғон ели,
Ул чаманга эстуруб найсон ели.
Қилғонин мутлақ чиқорғай кўнглидин,
Ҳар не қилмиш эрди — борғай кўнглидин,
Чун вужудин бу сифат қилди адам,
Сўнгра бу йўл азмиға урғай қадам.
Улки дерларким, сулук аҳлига йўл
Бир қадамдур яхши воқиф бўлса ул —
Ул қадам будурки, йўку-борини —
Уртагайким, қўймағай осорини.
Бу қадам қўйғоч, етар матлубға,
Ҳажр бориб, ковушур маҳбубға».

СХХII

Ҳикоят

«Улки бу йўлда иши таслим эди,
Иби Адҳам шоҳ Иброҳим эди.
Ҳақ йўлинда муршиди дин эрди ул,
Покбозу пок ойин эрди ул.
Ким бу йўлда мулку тахту кишварин —
Уйнади, ташлаб бошидин афсарин.
Жанда кийди кўргузуб юз минг ниёз,
Йўлға тушти шоҳи ринди покбоз.
Балхдин азми Нишопур айлади,
Они вайрон, муни маъмур айладя.
Бу макон бўлди чу ул гавҳарга кон,
Етти йил бир тоғ аро қилди макон.
Онда султон сойимуд-дахр эрди куи,
Ул сифатким қойимул-лайл эрди тун.
Жамъ этиб водийда кундуз хасу хор,
Бир кучоқ боғлар эди мардонавор.
Эгнига боғлаб бориб бозорға,
Сотар эрди шом учун ифторға.
Бас риёзатдин ҳилол ўлмиш эди,
Жисми ул янглиғки нол ўлмиш эди.
Бир кун эгнида ўтун, жисмида ранж,
Шаҳрга борур эди ул кони ганж.
Тўстилар йўлини ақтоби замон,
Қилғоли онинг сулукин имтиҳон.
Урди бир юмруғ бири бўйнига руст,
Деди ул фақру фано таврида чувт —
Ким: «Ониким сен тилайсен қолди ул,
Балхдин мен бу тараф тутқонда йўл».
Дедиларким: «Нотамом эрмиш хануз,

Бу ўтун остида хом эрмиш хануз.
Балх онинг чикмайдур эрмиш ёдидин-
Ким бош урди хотири ношодидин.-
Неча йил чекса бу янглиғ ранжу дард,
Мулкнинг ёдидин ўлғай кўнгли фард».
Иил ўтуб ёна ул икки-уч ҳариф,
Топтиларким борур эрди ул наҳиф.
Яна бир мушт имтиҳонға урдилар,
Озмун шартин бажо келтурдилар.
Чикмади бу қатла султондин нафас,
Мумтаҳанлар бўлдилар фарёдрас.
Дедилар топиб ул ойин бирла ком —
Ким сулук ичра иши бўлмиш тамом.
Шукрлар бу ишта ифшо эттилар,
Узни султонға падидор эттилар.
Бир-бириға ҳамдаму дамсоз ўлуб,
Каъба азми қилдилар ҳамроз ўлуб.
Шаҳға андин сўнгра итти шоҳлиғ,
Роҳравлар еткуруб огоҳлиғ.
Ғайр ёди кўнглида то бор эди,
Парда янглиғ монёи асрор эди.
Кўнглидин билкулл чу зойил бўлди ул,
Парда кўпқоч пешгаҳға топти йўл.
Бу фаноға кимки топти дастрас,
Они дерлар покбоз, эй булҳавас».

СХХІІІ

Яна бир қушининг Худҳуддин саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй хушманд,
Менда бордур ҳиммати беҳад баланд,
Гар бийик ҳимматнинг элга нафъи бор,
Манга нафъ ўлмоқ керактур ошкор.
Мен заифу ҳимматим асру қавий,
Сўз бу маънида не айтур маънавий».

СХХІV

Жавоб

Деди Худҳудким: «Бу даъвонг ўлса жўб,
Топқунг ондин ушбу йўлда нафъ кўп.
Паст элнинг гар бийикдур қиммати,
Бор онинг хўрдида иззу рифъати.
Гавҳар ўлди ҳиммату одам — садаф,
Бу садафқа ул гуҳардиндур шараф.
Ҳиммат ўлса, маснаду жоҳ ўлмасун,
Мулку мол ончаки дилхоҳ ўлмасун.
Кимки йўқдур нақддин перояси,

Билки ҳиммат бас дурур сармояси.
Кимсага ҳеч ишта гар етмас илик,
Бок йўқ гар ҳиммати бўлса бийик.
Эрга ҳимматдин берур юз эътибор,
Жоҳу мулку ганжнинг не дахли бор.
Мол ўлуб ғар йўқ кишининг ҳиммати,
Маъни аҳли олида йўқ иззати.
Кимки бўлғай ҳиммати олий анга,
Бар берур бу ҳиммат иқболи айга.
Шаҳға ҳикмат паст агар берди худо,
Хушроқ ондин ҳиммати олий гадо.
Подшаҳким, бўлса ҳиммат ичра паст,
Келди ҳимматлиғ гадодин зердаст.
Одамининг зеби ҳимматдин дурур>
Нафснинг таъдиби ҳимматдиндурур.
Ласт ҳиммат гар топар бахти балаид,
Мудбири кўҳидек эрмае аржманд.
Минг адад кўй бирла муздур шабон,
Музд олиб кўйларға бўлмиш посбон.
Чун бўридин кўйға етса тумтароқ,
Ул шабондин онда бир ит яхшироқ.
Улки ганжи бору йўқ ҳиммат анга,
Бу шабону кўйгадур нисбат анга.
Га.нжға ул бир ниғаҳбон беш эмас,
Уйлаким ул кўйға чўпон беш эмас.
Ринди соҳиб ҳимматонда чун етар,
Ул сурукни бир гадоға базл етар.
Риндга ҳиммат била бўлса карам,
Нақди анжумдур анга харлси дирам».

CXXV

Ҳикоят

«Бўйла сўз манқул эрур ахбор аро,
Ҳиммат аҳли ҳолидин осор аро.
Ким қиёматким эрур ёвмун-нушур,
Онда ҳар ким қабридин айлаб зухур.
Зоҳиду фосиқ гадоу муҳташам,
Арсаи маҳшар аро кўйғой қадам.
Шайхи Жом ул муршиди олий мақом,
Зинда Пили мастдек айлаб хиром.
Дўзах аҳли сори чун қилғай гузар,
Солибон ибрат кўзи бирла назар.
Кўргач анда элга гуногун азоб,
Ҳиммати баҳриға тушкай изтироб.
Тенгрига изҳори ҳожот айлағай,
Бўйла ойини муножот айлағай.
Ким илоҳий, аҳли дўзахни тамом,

Ҳарне бўлғай шайху шобу хоеу ом^ш,
Борчанинг қилғон гуноҳин афв қил,
Ёрлақаб, лутф айлаб озод айлагил.
Санга бу лутфу карам осон эрур,
Бу улус бору йўқи яксон эрур.
Гар мунга рози эмассен — бер манго,
Уйла жисмиким томуғ бўлғай тўло.
Гар санга бўлса азоб этмак ғараз,
Мен бўлай бу нотавонларға эваз.
Ринди соҳиб ҳиммати олий жаноб,
Чун шафоатда бу навъ этгай хитоб.
Бу сифатким зоҳир ўлғай кўшиши,
Анга лойиқ ҳақдин ўлғай бахшиши.
Чун ҳумои ҳиммати очқай қанот,
Юз туман минг халқ топқайлар нажот».

СХХVI

Яна бир қушининг Ҳудҳуддин саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй, поксайр,
Кимсада инсоф бўлғай, борму хайр?
Ҳақ манга инсоф қисмат айламиш,
Қути жоним бўйла неъмат айламиш.
Бу сифатқа улки бўлса нисбати,
Борму ул ҳазратда онинг қурбати?»

СХХVII

Жавоб

Деди Ҳудҳудким: «Бу нақледур ҳасан,
Борча эл олинда мустаҳсан бу фан.
Одамиға яхши кўп авсоф эрур,
Лек аларнинг ашрафи инсоф эрур.
Кимгаким инсоф йўқ — инсон эмас
Мунсиз атворида жуз нуксон эмас.
Бу сифат келди эранларнинг иши,
Бўйла давлатқа етишмас ҳар киши.
Одам эрмас улки ноинсоф эрур,
Одам инсоф истамас — аммо берур.
Истамаслар элдин инсоф аҳли ҳақ.
Ким аларга келди мунсифлиғ сабақ.
Бермай инсоф, улки инсоф истади,
Узни ноинсоф мутлақ айлади».

СХХVIII

Ҳикоят

«Хожаи динпарвари олий насаб,

Ким отига Порсо эрди лақаб.
Макка сайрин оллида жазм айлади,
Каъбаи исломга азм айлади.
Хожа Бу Наср эрди хизматкор анга,
Ходиму фарзанду хосу ёр анга.
Чун мушарраф бўлдилар мақсудқа,
Шукр зоҳир айлабон маъбудқа.
Қилдилар ҳарнеки фарз эрди адо,
Халқнинг ҳажжини айларга дуо.
Ким қабул этгай ҳақ айлаб иттифок,
Хожани мажмуъ кўрдилар йироқ.
Олти юз минг раҳнаварди ҳақшунос,
Хожаға кўргуздилар бу илтимос.
Соҳиби «Кудсия»ву «Фаслул-хитоб»,
Ул жамоатқа деди мундоқ жавоб:
«Ким манга бу ишки тортибсиз рақам,
Мен худ ондин тошқари қўймон кадам.
Гар мунга бонсдурур фазлу камол,
Олами инсоф аро бекилу қол.
Мендан ансабдур бу иш Бу Насрға,
Ким дуо қилғай бу аҳли асрға».
Чун бу янглиғ они таъриф айлади.
Эл дуосин анга таклиф айлади.
Хожанинг инсофин ул эҳсон била,
Эл қабул айлаб саросар жон била.
Хожа Бу Наср этти минбарни макон,
Эл дуосин айлабон вирди забон.
Тенгри олдида муножот айлади;
Халқ учун изҳори ҳожот айлади.
Хожа минбарнинг тубин айлаб мақом,
Сидқ ила омин дер эрди бардавом.
Етгач охирға дуо бирла савол,
Деди сойил: «К-эй илоҳи зулжалол.
Кўрмасанг лойиқ дуо ойинини,
Қилмағил зоеъ онинг оминини?»
Олти юз минг халқдин чиқти нафир,
Зор йиғлаб ҳам сағиру ҳам кабир.
Офаринлар деб алар авсофиға,
Ҳам атову ҳам ўғул инсофиға.
Мундин аҳсан кимсага йўқтур сифат,
Онгламас они жуз аҳли маърифат».

СХХІХ

Яна бир қушининг Худҳуддин саволи

Яна бир сойил дедиким: «Хайл аро —
Бандаға густохлиғ борму раво?
Сидрағаким келди олий шохлиғ,

Гар куше қилса аён густохлиғ.
Журъати жанбида бўлғайму уқоб,
йўқса истиғноға бўлғайму ҳисоб?»

CXXX

Жавоб

Деди Хўдхудким: «Буким қилдинг савол,
Сен жавобинда бил онинг икки ҳол.
Кимсаким густох ўлур шоҳ оллида,
Е керак махсус даргоҳ оллида.
Узлугининг қайдидин бўлғай халос,
Узга уллуқ бирла берган ихтисос.
Ҳарне бу дер ул дегандекдур яқин,
Буллуку уллуқ бўлиб рафъ ўртодин.
Мунда зоҳирда агар журъатдурур,
Лек маъни йўлидаи ваҳдатдурур.
Ё керактур ишқ савдосида паст,
Ошиқи ошуфтаву мажнуну маст,
Ким муҳаббат қилмиш ўлғай они зор,
Бўлғай ойтур ҳолида беихтиёр.
Не инод ўлғай, не кибр оида ғараз,
Жуз муҳаббатким анга йўқтур эваз.
Уйла ҳақ машъуфи бўлғай мутлақ ул,
Ким дей олмағай ҳадисе жуз ҳақ ул».

CXXXI

Ҳикоят

«Бор эди девонаи олий сифот,
Халқ Мажнун Алҳақ айтиб анга от.
Чунки ҳақ ёди анга маҳбуб эди,
Туну кун бу ёд ила мағлуб эди.
Сўз деса, ҳаққа қилур эрди хитоб,
Ҳақ тилидин-ўқ берур эрди жавоб.
Бир баҳор айёми азм айлаб сафар,
Узга байтуллоҳни айлаб мақар.
Чун риёзатдин тани эрди наҳиф,
Минмиш эрди маркаби ул ҳам заиф.
Тун қоронғу .бўлдию тутти ёғин,
Кўрди Мажнун саъб ул йўл бормоғин.
Бир бузуғ кўрдию сокин бўлди ул,
Деди:— «Эй тенгрим, эшакдин воқиф ўл!»
Кирди маркабни қўйиб вайронаға,
Уйқу ғолиб бўлди ул девонаға.
Ётти бош остиға қўюб бир кесак,
Ул бузуғдин тошқари қолди зшак.
чўзи бсрғсч уйқуға абри баҳор,

Тезлик қилди ёғунга ошкор.
Тўкти вайрон ичра ҳарёндин су(в)ни,
Телба бошидин учурди уйқуни.
Қўптию ўлтурди турғунча ёғин,
Чун ёғин турди билиб борур чоғин.
Чиқти маркабни қилурга тезтак,
Йўқ эди вайрона тошинда эшак.
Қўйди юз Мажнунга беҳад изтироб,
Тенгрига қилди ғазаб бирла хитоб:
«Ким, санга маркабки топшурдум бу да
Яхши асродинг, карам қилдинг, карам!
Эл сенинг меҳмонлиғингга бормаса,
Маркабин водий сари бошқармаса,
Бўлмағай эрди бу бепарволиғинг,
Ғафлат ичра маҳз истиғнолиғинг.
Асрамоғдин маркабим ор айладинг,
Тийра тунда нопадидор айладинг!» '
Кунгрониб ҳарён урар эрди қадам,
Ғойибин истарға мажнуни дижам.
Ким чоқилди бир ажаб рахшанда барқ,
Айлади оламини анворида ғарқ.
Маркабин кўрдикки ўтлойдур юруб,
Хору хасқа ҳар тараф оғзин уруб.
Кўргач они телба бўлди шодмон,
Минди доғи йўлга тушти ул замон.
Тундлуғларни бошидин тошлади,
Лутфлар бирла навозиш бошлади:
«К-эй менинг жисмим аро жоним худо,
Балки юз жоним санга бўлсун фидо!
Гарчи улдам маркабимга бокмадинг,
Ғойиб айлаб бўйниға ип тоқмадинг.
Манга юзланди ажаб ошуфталик,
Қаҳрдин қилдим санга олуфталик.
Чун эшакни топшуруб эрдим санга,
Они топшурмоқ керак эрдинг манга.
Асрамоқда чунки тақсир айладинг,
Тунд кўргач мени, тадбир айладинг.
Чора айлаб чақмоғингни чоқибон,
Кўз ёрутур машъалингни ёқибон.
Кўзума они намудор айладинг,
Дар маҳал бу лутф изҳор айладинг.
Тундлуққа гярчи мен эрдим муҳиқ,
Сен ҳам эрмишсен ҳарифи бас мудик,
Ким бу диққат айлабон зоҳир манга,
Ғойибимни айладинг ҳозир манга.
Дегонимдин бемадор эттинг мени,
Қилғонимдин шармисор эттинг мени.
Сен неким қилдинг — унуттум мен тамом,

Сен ҳам ўтконни унут, лутф айла ом.
Мен унуттум айлабон зоҳир вифоқ,
Сен доғи они унутсанг яхшироқ.
Мен сени деб қилмоғумдур чун хижил,
Сен мени ҳам қилма ойгиб мунфаил.
Мен сени бу қиссада туттум маоф,
Сен доғи кўнглунгни мендин айла софъ>
Ўзини ҳардам ситойишлар" қилиб,
Ҳакни ҳам мундоқ навозишлар қилиб,
Телба рози гарчи номаъкул эди,
Чун муҳаббатдин эди мақбул эди.
Бўлса ҳар мажнун бу янглиғ роз анга,
Ҳам етар густохлиғ ҳам ноз анга.
Тенгрига чунки бу эл маҳбуб эрур,
Ҳар не маҳбуб айласа марғуб эрур».

СXXXII

Яна бир қушининг Худҳуддин саволи

Рна бир сойил деди: «К-эй роҳнавард,
Гайрдин мен бўлмишам озоду фард.
Узни айлабмен хаёли бирла хуш,
Бўлғоли бир кун висоли бирла хуш.
Мен чу ондин ойру эрмон бир нафас,
Они истаб не сафар айлай ҳавас?»

СXXXIII

Жавоб

Деди Худхуд: «К-эй сўзунг даъвога хос,
Тоимогон маъни сари ҳеч ихтисос.
Ҳар киши ҳадди эмас бу навъ лоф,
Ким ўзи васфига дегай бир газоф.
Сен муни кўрким чекиб жон ою йил,
Уз-ўзунгни васф этарсен муттасил.
Узни гайридинки дерсен фардбу,
Олида мақбул экин мардудму.
Сен демокдин рост келмас бу мақол,
То не навъ эркин онинг оллинда ҳол.
Сен бу даъводин урареен худ нафас,
То анга не навъ экин бу мултамас.
Ҳар не сен дереен анга йўқ эътибор,
Мўътабардур не ул этса ошкор.
Сен демокдин иш кифоят бўлмағай,
То қабул ондин иноят бўлмағай.
Демаган хушроқ яна бу навъ сўз,
Гиккан авлодур онинг лутфиға кўз»,

CXXXIV

Ҳикоят

«Шайх Бистомий, амини ганжи роз,
Аҳли маъни тахти узра сарфароз.
Чунки бу дорулфанодин қилди азм,
Равзаи дорилбақоға тузди базм.
Бир кун они тушта кўрди бир мурид,
Деди: «Эй ичгон май аҳли мин мазид!
Бизга ҳолингдин аён этгил хабар,
Ким санга не қилди ҳайи додгар?
Фурқатингда чун базе кўрдук алам,
Токи итмийнон бўлғай бизга ҳам».
Муршиди комил дедиким: «Ул замон —
Ким, лаҳад қаъри манга бўлди макон.
Ул малакларким эрур аҳли савол,
Бўлдилар ҳозир қилурға қилу қол!»
Дедиларким: «Кирдигоринг ким дурур,
Холику парвардигоринг ким дурур?»
Мен дедим: «Бу сўзни мендин сўрмангиз,
Гар жавоби демасам ёзғурмангиз.
Айлангиз бориб савол андинки, ул —
Бандалиғ сори манга берурму йўл.
Қуллуғумға гар қабул ўлса хитоб,
Ул хитоб-ўқ сизга кофийдур жавоб.
Бандае онгланг мени даргоҳида,
Маснади иқбол иззу жоҳида.
Гар қабул иқболидин навмидмен,
Ҳажрида аввораи жовидмен.
Мени рад аҳлидин ул соат билинг,
Ҳар не иетар кўнглунгиз ул дам қилинг,
Чун бу янглиғ топтилар мендин жавоб,
Келди ул соат хитоби мустатоб..
«К-эй савол аҳли, буким масъулдур
Бандаи мустаҳсану мақбулдур.
Бўлмайин равшан онинг нуриға кўз,
Уз демоқлик бирла келмас рост сўз».

CXXXV

Яна бир қушининг саволи

Яна бир сойил дедиким: «Эй рафиқ,
Бўлмишам баҳри камол ичра ғариқ.
Ҳам камоли нафс бўлмиш ҳосилим,
Ондин ўлмиш восилим, коми дилим.
Бу муродим мунда чун ҳосилдурур,
Йўл азобин тортмоқ мушкилдурур».

CXXXVI

Жавоб

Деди Худхуд: «К-эй муродингдин нуфур,
Кўнглинга ғафлат солиб жаҳлу ғурур.
Уз хаёлингдин қилиб мағрурлук,
Ишнинг аслидин топиб маҳжурлук.
Бу хаёлинг келди беҳосил хаёл,
Балки боштин то оёқ ботил хаёл.
Ноқис улдурким, ўзин комил дегай,
Комил улким нуқсин исбот айлағай.
Уз камолидин демас аҳли камол,
Аҳли нуқсон ичрадур бу қилу қол.
Сенки нуқсон ичра комилсен баса,
Олим ойтиб ўзни, жоҳилсен баса.
Уз камолидин демактур маҳзи жаҳл,
Жаҳлдин сўз ойтқай ким бўлса аҳл.
Ким ўзин комил кўрар ноқисдур ул,
Нуқс бермайдур камоли сори йўл.
Меҳр кун туш ўзни кўргоч баркамол,
Анга юзланди ҳамул соат завол.
Бовужудиким камоли бор эди,
Чун они кўрди, заволи бор эди.
Гар ўзин комил дегай ноқисваше,
Хушлук ўзга собит этгай нохуши.
Они ислоҳ айламак душвордур,
Ким биноти кибр ила пиндордур.
Бу камолингким, қилибтурсен гумон,
Маҳзи нуқсон бил они, эй нотапон».

CXXXVII

Ҳикоят

Шайх Абу Бакри Нишобурийки, ул —
Мулки маъни сори топиб эрди йўл,
Чикти бир кун мулки Нишобурдин,
Сайр учун ул хиттаи маъмурдин.
Шайхлиғ ойини ғоятдин фузун,
Ходиму мухлис ниҳоятдин фузун.
Ҳам маҳофа, ҳам рикобу ҳам алам,
Жавқ-жавқ асҳобу афроду хадам.
Шайх чун наззора қилди бу шукуҳ,
Кейнида-олида ҳур янглиғ гуруҳ.
Бир хаёле кўнглиға тушти маҳол,
Ким они мағлуб қилди ул хаёл.
Бу маҳалда бир эшак айлаб фиғон,
Чикди ондин бир бийик ел ногаҳон.
Шайхқа бу рамздин вақт ўлди хуш,

Важду рақс айлаб йиқилиб қилди ғаш.
Чун анга бу навъ ҳол ўлди паидид,
Қилдилар инкор асҳобу мурид.
Бартараф бўлгон замон ул олами,
Айлабон густохлиғ бир маҳрами.
Кайфият сўрдик не ҳол эрди бу,
Шайх ойтти: «К-эй рафиқи розжў.
Чун назар солдимки, халқ айлаб хужум,
Тобеъимдурлар бу ишдин нафси шум.
Кўнглума солдики иршод аҳлидин,
Толибу соликка имдод аҳлидин.
Не Жунайду Шиблюю не Боязид,
Не Убайду Нурию не Бу Саид.
Қайси бир топиб эди эркин бу жо,
Фақр ойинида бу хайлу сипоҳ!
Нафс чун кўнглумга солди бўйла тоб,
Бу маҳалда ул эшак берди жавоб.
Чун жавобим топтим андоқким керак,
Боиси бу важдим ўлди ул эшак.
Шайхким, айлаб эшак фарёд анга,
Бўйла етса айлағай иршод анга.
Жой ул бўлғайки, айлаб важду ҳол,
Бошидин елдек чиқорғай ул хаёл.
Ўйла инсоф аҳлидик келгай бу иш,
Кимки ул мунсифдурур — билгай бу вгж,
Йўкса ҳар мағрур, дун булҳавас,
Бу бийик давлатқа тоимас дастрас».

СXXXVIII

Яна бир қушининг саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй муҳтарам,
Бу маҳал йўлға қачон қўйсам қадам.
Ўзни не машғуллуқтин шод этай?
Етса ғам, ўзни не навъ озод этай?
Не қилайким кўнглума еткай сурур
Ким манга ондин даме еткай хузур?»

СXXXIX

Жавоб

Деди Худхуд: «Ўзни гар шод истасанг,
Ҳар сифат қайғудин озод истасанг.
Ўзни онинг ёдиға муътод қил,
Шодлиғ истарсен — они ёд қил.
Шодлиғким, эрмас онинг ёдидин,
Бўлмагон хушроқ хирад иршодидин.
Ондин ойру айшдин ғам яхшироқ,

Сурдин юз қатла мотам яхшироқ.
Ғамки ондин бўлса, билгил шодлиғ,
Ҳар балийят қайдидин озодлиғ».

CXL

Ҳикоят

«Хожа Абдуллоҳ Ансорийки, ақл —
Айлай олмас минғ ишидин бирни нақл.
Дедиким:— «Улдур кўнгулнинг хушлиги,
Фақр йўлинда киромивашлиги —
Ким кўнгулда ондин ўзга бўлмағай,
Едида жонондин ўзга.бўлмағай.
Ҳар кўнгул мундоқдур —они бил кўнгул,
Йўқса баҳру кон эса, ондин тўнгул.
Кўнгул улдуким, анга маскандурур,
йўқса гулшан бўлсаким, гулхандурур».

CXLI

Яна бир қушининг саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй бахтиёр,
Чун онинг ишқини қилдим ихтиёр.
Ногаҳон васлига бўлсам сарфароз,
Не тилай ондин қилиб зоҳир ниёз?
Ондин истар нимани аввал билай,
Васлига етган замон ондин тилай!»

CXLII

Жавоб

Деди Худхуд: «К-эй шиоринг хомлик,
Хуш водисинда беоромлик.
Чун санга ул мақсаду мақсуд эрур,
Ондин ўзга бору йўқ нобуд эрур.
Чун муяссар бўлди матлубунг сенинг,
Кирди оғушунгга маҳбубунг сенинг.
То йироқсен — кўнглунга улдук ҳавас,
Жонингга йўқ ондин ўзга мултамас.
Эмдиким топтинг, қилиб қатъи фироқ,
Истамак не бўлғай ондин яхшироқ!
Улдурур чун тан била жондин мурод,
Ондин ўзга не бўлур ондин мурод!
Топқоч онинг, ғайрдин кўнглунгни уз,
Бору йўқунгни онинг ишқида туз».

CXLIII

Ҳикоят

«Бу Саид ул ғарқи дарёи вусул —
Ким онинг васфида ожиздур укул.
Улки зотига лақаб Харроз эди,
Туну кун матлуб ила ҳамроз эди.
Маккада бир кун дуо вақтида хайл
Қилдилар ҳақдин мурод истарга майл.
Ул халойиқ авлиёуллоҳ эди,
Барча ҳақ асроридин огоҳ эди.
Барчаси тақову тоот айлабон,
Ҳақни истарга муножот айлабон.
Юзни суртуб барча байтуллоҳга,
Ошнолиғ истаб ул даргоҳга.
Лек ул сирри ҳақойиқ маҳзани,
Васл боғи гулларининг гулшани.
Ул талаб аҳли аро хомуш эди,
Кўнгли ваҳдат жомидин беҳуш эди.
Эл дуо қилғонда ногоҳ солса кўз,
Оғзига гоҳи келур эрди бу сўз —
Ким: «Илоҳий, ҳар не халқ айлар талаб,
Мен топибмен чекмайин ранжу тааб.
Сенки, эл матлубисен — мен тоимишам,
Истамақдин ложарам кўз ёимишам.
Сендин ойру чун эмасмен бир нафас,
Лағв эрур топқонни қилмоғлик ҳавас.
Мен чу васлинг бирла тоимишмен кушод,
Бу талаб аҳлиға ҳам бергил мурод».

CXLIV

Яна бир қушининг саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй илмкеш,
Бу сафарким кўнглумизни қилди реш.
Қаъ ўлуб шаҳ базмига бўлсак анис,
Тухфае вожибдурур беҳад нафис.
Шаҳни кўрмак тухфаи мақбул ила,
Бизни онлигт оғаҳ эт маъқул ила».

CXLV

Жавоб

Деди Худхуд: «К-эй саволинг хуб эрур,
Тухфаким шоҳ олида марғуб эрур.
Бир нима топқилки, ноёб ўлғай ул,
Йўқки, лаълу дурри сероб ўлғай ул.
Бордур ул маҳзанда нақди беҳисоб,
Дурру гавҳарга худ онда не ҳисоб.
Ул малойиқ тоату тақвосидур,

Покравларнинг шариф айфосидур.
Зоҳид аҳлидин ибодат онда кўп,
Жавҳари тақвою тоат онда кўп.
Анбиёдин ҳам риёзат беадад,
Авлиёдин ҳам ибодат беадад.
Ҳарнеким ондин шариф ўлмас ғумон,
Ул ҳамондур ондау туфроқ ҳамон.
Лек анда тухфа сўзу дард эрур,
Бир асарлиғ оҳи ғампарвард эрур.
Боргоҳи иззу истиғнодур ул,
Юз туман минг аршдин аълодур ул.
Онда кўптур иззу истиғноу ноз,
Улки йўқтур ул эрур ажзу ниёз.
Сен ўзунг бирла ниёзу дард элт,
Жисми зору жони ғампарвард элт —
Ким бу тухфа йўқтур ул даргоҳда,
Не тилар ажзу забунлуғ шоҳда.
Онда еткур сўз ила дарду фано,
Истар ўлсанг ўзни қилмоқ ошно».

CXLVI

Ҳикоят

«Шаҳриёре бор эди шаҳларға шоҳ,
Олам аҳли бошида зилли илоҳ.
Тожи меҳру онда кавкабдин гуҳар,
Мулки Ховар ҳаддидин то Бохтар.
Бор эди бир ўғликим, чархи кухун,
Кўрмамиш эрди онингдек сарвбун.
Ҳусн авжи узра тобон ахтар ул,
Лутф дуржи ичра рахшон гавҳар ул.
Ҳам сабоҳат шомида шамъи тироз,
Ҳам малоҳат гулшанида сарви ноз.
Шоҳ ани асраб ниҳоний қаср аро,
Ҳуснидин ўт тушмасун деб аср аро.
Даҳр аро офат тушарни чоғлабон,
Отланиб тушмак йўлини боғлабон.
Ул қилиб гулшан ҳаримида мақом,
Боғ аро товусдек айлаб хиром.
Шаҳ чу чиқмоқдин анга монёъ бўлуб,
Ул чаманда айш ила қонёъ бўлуб.
Ногаҳон чекти ажал жомини шоҳ,
Тахтни шаҳзода қилди жилвагоҳ.
Хутбаи давлат ўқулди зотига,
Сиккаи рифъат сўқулди отига.
Отланиб бир кун тамошо қилғали,
Кўнгли мулки сайридин очилғали,
Кирди офат солғали майдон аро,

Солди гардунсайрини жавлон аро.
От чопиб майдонда чавгон ўйнади,
Халқ бошин гўй этиб жон ўйнади.
Қайси жонибким, таковар сурди тез
Шаҳру мулк аҳлига солди рустахез.
Кўрган эл девонаю зор ўлдилар,
Ишқ домиға гирифтор ўлдилар.
Офате солиб улусқа бас азим,
Енди гулшан сори андоқким насим.
Шаҳр халқи «ё раб»у ғавғо чекиб,
Ишқидин фарёду вовайло чекиб.
Қолмайин они эриштилар бори,
Қасру боғига етиштилар бори.
Шоҳи золим айлабон мулкин хароб,
Туштию қилди халойиққа итоб —
Ким: «Бу ғавғо аҳлини ҳарён сурунг,
Кетмаганларни жазоға еткурунг!»
Неча сурдилар — халойиқ кетмади,
Саъю кўшиш онда кўп суд этмади.
Шаҳр халқи сарбасар мажнун бўлуб,
Балки мажнундин доғи афзун бўлуб,
Туну кун ошуфтаву девонавор,
Туттилар шаҳ боғи давринда қарор.
Шайху шобу ринду зоҳид хосу ом —
Қилдилар ишқу жунун кўйин мақом.
Шаҳ чу элнинг саъб кўрди ҳолатин,
Ғолиб ўз ҳолига доғи ҳайратин.
Кўрди бу ғавғониким — поёни йўқ,
Чора қилмоғлик анга имкони йўқ.
Ул халойиқ сори пайғом айлади,
Бир кишидин бўйла эълум айлади:
«Ким, буларким ишқима мағлуб эрур,
Ҳар бири бир шеваға мансуб эрур.
Ҳар ким ўз фаннида қилсун эҳтимом,
Ҳирфасидин айласун бир иш тамом.
Бори ом ўлғонда ҳозир айласун,
Ҳар ким ўз фазлини зоҳир айласун.
Кўнглума хуш келса ҳаркимнинг иши,
Оллима бўлсун мулозим ул киши.
Они ўз базмим аро дамсоз этай,
Сухбатимда ҳамдаму ҳамроз этай.
Дилписандим бўлмаса бўйнин урай,
Кўп уқубат бирла они ўлтурай».
Бўйла ҳукм этти чу шоҳи зулмфан,
Тушти ушшоқ олида беҳад миҳан.
Эл бўлуб бу ваъдаға умидвор,
Ишлари кейнича туттилар қарор.
Кеча-кундуз сайъ этиб ул сарбасар,

Аҳли фазлу илму ҳар аҳли ҳунар,
 Барча иштин ўзни маъзул эттилар,
 Шаҳ буюрғон ишга машғул эттилар.
 Борди олим нусха тасниф этгали,
 Кетти мутриб савт таълиф эткали.
 Шоир этти мадхгустарлик аён,
 Ким анга қилғой назар шоҳи замон.
 Сурди мунши васфи узра хомани,
 Ким писанд эткайму шоҳ ул номани.
 Заргар ўлтирди аён айлаб ҳунар,
 Ким ясагай шоҳға лойиқ камар.
 Жомабоф омода қилди коргоҳ,
 Қилғали зарбафт они киймакка шоҳ.
 Ошкоро айлади нажжор тахт,
 Тўхтагой деб онда шоҳи некбахт.
 Айлади қаввос ўзин санъатқа банд,
 Шоҳға тушкайму деб ул дилписанд.
 Уқчи айлаб ўзни меҳнатқа асир,
 Ким бу шояд шаҳға бўлғай дилпазир.
 Ҳосило ул шаҳр элидин хосу ом,
 Уз ишига ҳар бир айлаб эҳтимом,
 Ким бу шояд шоҳға тушгай қабул,
 То муродига онинг бўлғай ҳусул,
 Гарчи келса оллиға ранжу тааб,
 Бўлғай ул кому муродига сабаб.
 Бир кеча ишратгаҳидин чиқти шоҳ,
 Халқ шаҳкориға айлай деб нигоҳ.
 Вир-ики маҳрам надими бирла ул
 Тутти шабравлар киби шаҳр ичра йўл
 То ул эл аҳволиға солиб иазар,
 Барчанинг еарвақтиға қилгай гузар.
 Қайси бир ишгаки қилди илтифот,
 Деди кўнглида шаҳи олий сйфот:
 «Ким бизинг маҳзанда бу иш бордур,
 Балки мундин яхшироқ бисёрдур!»
 Токи етти бир ғариби зорға,
 Ошиқи озурдаи афгорға.
 Они қилғон ишқ жондин ноумид,
 Ҳажр пайдоу ниҳондин ноумид:
 Бағрининг хунобини ул нотавон —
 Кўз йўлидин ҳар тараф айлаб равоп;
 Қон била туфроғ аро кўнглида тоб,
 Ним бисмил кушдек айлаб изтироб;
 Ҳар дам ўзга иолаву афғон тузуб,
 Нолаву фарёд эл кўнглин бузуб;
 Ишқ тиғи хаста кўнглин чок этиб,
 Кўнглин ўзлук меҳнатидин пок этиб;
 Ишқ жавридин чекиб онча ано,

Ким вужудин айлабон маҳзи фано,
Бу фано туфроққа айлаб они паст;
Ҳар сари мўйиға солиб юз шикает..
Дебки: «Уз фаннида ҳар ошуфта ҳол,
Кўргузуб айни маҳоратдин камол,
Тонгла шаҳ базмини айлаб жилвагоҳ,
Ҳар бирига лутфлар кўргузса шоҳ,
Мангаким йўқ тухфае жуз оҳу дард,
Найлаб ўлғоймен аларға ҳамнабард?!
Лутф бўлса ё сиёсат шоҳда,
Ким манга йўл бергай ул даргоҳда.
Узни лойиқ лутфу эҳсонға демон,
Ким сиёсат қилғоли ҳам арзимов.
Кошки тиғи сиёсат сурса ҳам,
Уз қиличин бўйнума еткурса ҳам,—
Умрдин мунча шараф басдур манғ!
Ком мундин ўзга эрмастур манга!
Лек чун йўқ менда онча эътибор,
Қатлиға доғи умидим қойда бор;
Войким, муҳлик эрур дарду ғамим,
Ондин ўз ҳолимға бўлмиш мотамим».
Шоҳ кўргач бу ғариб аҳволни,
Бу ғариби зорға бу ҳолни.
Кўнглига айлаб асар меҳр этти фош,
Кирди ул вайронға ондоқким к.уёш.
Лутф кўргуздию кўнглин овлади,
Балки руҳин жисм уйидин/қовлади.
Ошиқи бечора кўргач бўйла ҳол,
Ғояти ҳайратдин ўлди гунгу лол.
Қилди ул ҳолатдин айлаб кўнгли ғаш,
Меҳмон олида жонин пешкаш.
Бил бу навъ ўлмакни жондин яхшироқ,
Минг ҳаёти жовидондин яхшироқ.
Бўйла ўлмак одамига берса даст,
Одам эрмас жонға бўлса пойбаст.
Қилди они ишқ аро ул дарду сўз,
Руҳи шамъин машъали гетиғурўз.
Ашқу куймак шамъини ҳар тийра шом,
Кўрки, айлар меҳрга қойим мақом.
Фониё, истар эсанг мақсудға йўл,
Оҳу сўзу дард ила хурсанд бўл!

CXLVII

Яна бир қушининг Ҳудҳуддин саволи
Яна бир сойил деди: «К-эй пок қуш,
Роҳбарлиқ фаннида чолок қуш.
Бўлди бу йўл шиддати ҳаддин фузун,
Тўли онинг худ ниҳоятдин узун.

Бу бало даштин қачон қатъ эткобиз,
Асли манзилға не янглиғ эткобиз?
Бизни бу иштин хабардор айлагил,
Суръату оромин изҳор айлагил.
Шарҳ қил оғоз ила анжомини,
Аввал эмгок, сўнгра айшу комини».

CXLVIII

Жавоб

Деди Худхудким: «Аё раҳрав рафик,
Бу саволинг воқеъ ўлди бас дақиқ.
Чун сўрарсен бў сафар кайфиятин,
Манзилу водий нашоту шиддатин —
Ким неча водию манзилдур бу йўл,
Эмди мен шарҳ айлаю, сен воқиф ўл.
Олдимизда етти водийдур азим,
Ҳар бирида беҳаду андоза бим.
Лек ҳар водийда манзил беҳисоб,
Ким ҳисобидин қилур табъ ижтиноб.
Бтти водий аслу манзиллар фуруъ,
Айлоли ул асл шарҳиға шуруъ.
Водии аввал — Талаб водисидур,
Бошлағон ул ён шараф ходисидур.
Ишқ водисидур ондин сўнгра бил,
Ул ўт ичра бору йўқни ўртагил.
Ишқ чун қилди вужудунгни адам,
Маърифат водийсиға урдунг қадам.
Сўнгра Истиғноға водийдур васеъ,
Пастдур жанбида бу чархи рафеъ.
Водии Тавҳид бил, ондин нари,
Фард бўлмоқ неча борсонг илгари.
Мундин ўтсанг водии Ҳайратдурур,
Водии Ҳайратда кўп шиддатдурур.
Борчадин сўнг водии Факру фано,
Утмас ондин сайр ила солик яно.
Қатъ ўлур мунда сулук аҳлига гом,
Иш бўлур ўзга қилир бирла тамом.
Лек манзилдин хабар бермас бирав,
Ким бу йўлдии ёнмади бир роҳрав.
Бу ети водий доғи ижмол эрур,
Лек тафсилида кўп ишкол эрур».

CXLIX

Талаб водийсининг сифоти

«Чун Талаб водийсиға қўйсанг қадам,
Оллингга ҳар дам келур юз минг алам.

Ҳар дам онда юз малолат юзланур,
Ҳар нафас мииг саъб ҳолат юзланур.
Истамак ранжи кўнгулни зор этар,
Тоимомоғлиғ руҳни афгор этар.
Жонни куйдурмак бўлуб маҳрумлуқ,
Васлнинг миёоди номаълумлуқ.
Ранжу кўшиш санчибон жисмингга неш,
Дарди ноёб айлабон Жонингни реш.
Истабон тоимай дури ноёбни,
Мундадур тарк айламак асбобни.
Молу мулку ҳар недур соликка банд,
Тўрт такбири фано урмоқ баланд.
Ҳарнеким ғайри талабдур ташламоқ,
Узни мақсад манзилиға бошламоқ.
Қолмаса олам матоъидин жихот,
Узга навъ ўлғай санга ул дам сифот.
Ганждин еткай асар вайронинга,
Зоти нуридин ёруғлур жонинга.
Ул ёруғлуғ шавқ ўтин тез айлағай —
Ким талаб рахшинг сабукхез айлағай.
Узда топқойсен талабни бирга юз,
Тоғлар бўлғай сенинг олингда туз.
Жонинга еткай талабнинг роҳати,
Қолмағай ранжу таабнинг шиддати.
Дурга топқон сойи кўнглунг хослиқ,
Бўлғой осонроқ санга ғаввослиқ.
Ламъа кўрғазган сойи меҳри висол,
Лйлағай шоминг саҳарға интиқол.
Олинға келса агар пили дамон,
Кўргосен пашша ҳамону ул ҳамон.
Гар йўлунгни тутса юз шеру паланг,
Бўлғай олдингда нечукким мўри ланг.
Аждаҳодин етмағай кўнглунгда ранж,
Уйла бўлмиш бўлғай ул машъуф ганж.
Куфр ила имонга ургайсен илик,
Бу тамаъдинким очилғай бир эшик.
Чун эшик очилди не куфру не дин,
Ичкари киргач қутулдунг барчадин.
Куфру имон роҳравға кеш эмас,
Лсл йўлда банди роҳе беш эмас».

CL

Ҳикоят

«Подшоҳе бор эди гардунжаноб,
Махзану гамжи сипоҳдек беҳисоб.
Г'ор'эдм ул шахга бир зебо ўғул,
Бўлғудек Юсуф онинг олида кул.

Мехри ховар хусн аро шармандаси,
Кўйи туфроғи уза афкандаси.
Сарв онинг нахли қадифа соядек,
Ой узори мехриға пироядек.
Ҳам куёшдек хусн ила офоқгир,
Ҳам камардек энг била гардун сарир.
Кўзи ҳар боқмоқта оламини бузуб,
Ишқ элига ўзга олам кўргузуб.
Жон олиб лаъли такаллум айласа,
Жон бериб лекин табассум айласа.
Ошиқу шайдоси онинг оламе,
Олам аҳли қатлидин кўрмай ғаме.
Кофиру усрук кўзи солиб мудом,
Дину имон аҳли ичра қатлиом.
Ут ёлиндек рахш харенким суруб,
Ул чоқин бирла жаҳонни куйдуруб.
Олам аҳли волау шайдо анга
Лек муфрит нозу истиғно анга.
Кўз учидин халқ сори чун боқиб,
Зулми тиғидин туман минг қон оқиб.
Улсалар офоқ эли парвоси йўқ,
Балки айлаб қатл истиғноси-ўқ.
Кўйида йўл тоимайин пайки насим,
Онда эсмоқдин етиб жонига бим.
Гулшани сори эса олмай шамол —
Ким топиб ҳар барги гулдин гўшмол.
Бир кун ул сахрога сурди отланиб,
Ннғали сахро фазосин айланиб.
Юз туман мажнун эди дашт узра зор,
Барча ишқи шиддатидин беқарор.
Лек онинг сори боқарға захра йўқ,
Кўзга ул жониб назардин бахра йўқ.
Васлига толиб вале яхши-ямон,
Тоимоғи лекин кишига йўқ гумон.
Ногаҳон шаҳзодаи фархунда фар,
Солди ул сахродағи элга назар.
Кўзи тушти икки зори хастаға,
Ишқ занжири била вобастаға.
Ҳукм човушларға қилдиким юрунг,
Ул ики девонавашни келтурунг.
Сурди чун давлатсаро сори саманд,
Йўлида ҳозир ул икки мустаманд.
Ул бирин маҳбуси зиндон айлади,
Бу бирин оллида сакбон айлади.
Ул бўлуб бандилар ичра пойбанд,
Бу бўлуб занжирларға мустаманд.
Бу балиятда эдилар муддате,
Тортар эрдилар бу янглиғ шиддате.

Дардманде айлади бир кун савол —
Ким: «Недур сизга бу меҳнат ичра ҳол?»
Бу деди: «Меҳнат деган қайси бўлур,
Кому роҳатдур, машаққат не бўлур.
Менки ишқи кўнглум ичра тўлғали —
Рози эрдим кўйида ит бўлғали.
Гарчи итларга мулозим бўлмишам,
Лек ул хайл узра ҳоким бўлмишам».
Ул дедиким: «Ишқ этиб кўнглумга зўр,
Рози эрдимким мақомим бўлса гўр.
Гарчи ҳоло банд аромен устувор,
Васлидин кўнглум эрур уммидвор».
Бу ҳикоятларни шоҳи маҳжабин —
Эшитур эрди ниҳон айлаб камин,
Чун талабда бўйла содиқ эрдилар,
Ишқ таврида мувофиқ эрдилар."
Мунбасит бўлди шаҳи -хуршидваш,
Кўнглига сўзлар бағоят келди хуш.
Фаҳм чун бу навъ ихлос айлади,
Ул иковни маҳрами хос айлади.
Чун талабда сидқдин эрди аеар,
Оқибат бу навъ топтилар самар».

СЛ

Ишқ водийсининг сифати

«Чун Талаб водийсини қилдинг тамом,
Кўйғунг ул дам Ишқ водийсиға гом.
Ишқ келди машъали гетифурўз,
Дема машъал, шуълаи офоқсўз.
Ишқ аро ҳар кимса дархур бўлмағай,
Утқа лойиқ жуз самандар бўлмағай.
Ишқ аро поку қаландарлиқ керак
Шуъла баҳрида самандарлиқ керак,
Куймак иштур ошиқи девонаға,
Шуъла ичра ўйлаким парвонаға.
Дема раънолар иши фарзоналиқ,
Кўпалак ҳадди эмас парвоналиқ.
Жилва айлар кўпалак гуллар уза,
Тифлларға хусну зебин кўргуза.
Қани пашмин кисвати девонадек,
Шуълаға урмоқ ўзин парвонадек.
Кўпалакда гарчи бўлғай рангу хол,
Бўлмағай парвона янглиғ сўзу хол.
Барча кушнинг оти булбул бўлмади,
То азалдин ишқ аро кул бўлмади.
Куймаган ишқ ичра эрмас ишқбоз,
Ошиқ эрмас улки эрмас жонгудоз.

Шод эрур ишқ аҳли ўртанмак била,
 Бўлмағай бу шева ўрганмак била.
 Ишқ элининг ўти келди хонасўз,
 Уйлаким аждар дами вайронасўз.
 Фард эмас ушшоқ кўнгли оҳдин,
 Не чиқар жуз дуд оташгоҳдин.
 Олам ўртар ишқдин тушкан ёлин,
 Сўзнок эткон ҳаводиндур чоқин.
 Ишқ ўтиға ошиқи пок ўртанур,
 Барқдин ондоқки хошок ўртанур.
 Дема ошиқ кўнглини оташзада —
 Ким они ишқ айламиш оташкада.
 Гар тушар оташкада ичра киши,
 Не бўла олғай жуз ўртанмак иши.
 Кимса бўлди ишқ аро тушкан дам ўт>
 Утқа неким тушти бўлди ул ҳам ўт,
 Ишқ ўртар ким сориким ойланур,
 Ким тушар ўт даврасиға ўртанур.
 Ишқ саргардони эрмастур уюн,
 Ким эрур жисмиға ўт тушқон куюн.
 Ишқ аро лозимдурур ўртанмак-ўқ,
 Ут аро куймакдин ўзга чора йўқ.
 Ишқ авжидин қаёнким тушти барқ,
 Жонни айлар шуъла селобида ғарқ.
 Ишқ барқи хонумонни куйдурур,
 Хонумон йўқким, жаҳонни куйдурур.
 Тарки жон ошиққа варзиш онглагил,
 Ер учун ўлмак камин иш онглагил».

СЛП

Ҳикоят

«Асмаъий ҳаж сори эрди раҳнавард,
 Кўрди бир манзил аро ашжору вард.
 Сабза бирла гул аро бир чашма сув,
 Ғулғули ҳайвон сувидин нуктағў.
 Равшану покиза ошиқ жонидек,
 Ориғ онинг дидаи гиренидек.
 Асмаъий ул сув ёқосида даме
 Ултуруб ювди замиридин ғами.
 Табъи ул манзилда кўргач интиқош,
 Кўрди чашма. бошида бир тахта тош.
 Онда ёзилғонки: «Эй аҳли Ҳижоз,
 Чорасин онинг чу билгайсиз бу роз.
 -Кимса бўлса ишқ зори найласун?
 Бўлмаса сабру қарори найласун?»
 Асмаъий чекти қалам бирла давот,
 Ёзди ул таҳрирининг остида бот:

«Ким бу варта- ичра истар поклик,
 Қилмасун фош этколи бебоклик».
 Сўз жавобин бўйла чун соз айлади,
 Манзилидин рихлат оғоз айлади.
 Тонгласи айлаб яна ул ён гузар,
 Ул битилган тошқа солди назар.
 Кўрдиким ул хатни, сурмуштур қалам,
 Бурноғи котиб яна сурмуш рақам:
 «Ким агар ул ошиқи озурдажон —
 Бўлса поку тутса ишқин ҳам ниҳон,
 Лек ул шавқу муҳаббат шиддати —
 Тез ўлуб, тоқ ўлса онинг тоқати.
 Васл бўлса эҳтиёжи найласун
 Тоимаеа бу иш иложи найласун?»
 Асмаъий кўргач бу муҳлик розни,
 Тортти килки фусунпардозни.
 Ёздиким: «Ул нотавони дардманд —
 Ким анга ишқ ичра ёздим бўйла панд.
 Тоимаса ул панд бирла ихтисос,
 Улсуну ишқ ўтидин бўлсун халос».
 Носихи бераҳм бу муҳлик жавоб,
 Ёзиб ўтти чашмадин айлаб шитоб.
 Бир кун айлаб ул навоҳийда ҳаял,
 Тонгласи ул ён яна сурди жамал —
 Ким яна ошиқ жавобин онглағай,
 Бедили ғойиб хитобин онглағай.
 Кўрди ул чашма бошинда бедиле,
 Ишқ ичинда умридин беҳосиле.
 Ошкоро пайкаридин зорлиғ,
 Рангу вазъидин аён беморлиғ.
 Халқ кўнглин бузғудек ҳоли онинг,
 Ҳал бўлуб ишқ ичра ишколи онинг.
 Бошин ул тош узра ул янглиғ уруб,
 Ким икисин бир-биридин синдуруб.
 Чашма сувин қони айлаб лолагун,
 Ким анга ишқ ичра ёздим бўйла панд.
 Ул насиҳатким, анга носих битиб,
 Бедил ул сўз бирла тарки жон этиб.
 Жонни ҳижрон шиддатидин қутқориб,
 Ишқ аро гўё ётур ўздин бориб.
 Асмаъий кўргач бу ҳоли булжажаб,
 Кўнглига санчилди юз ниши тааб.
 Тўнни чок айлаб, амома' тошлади,
 Панди мақтулиға мотам бошлади.
 Ҳол кўрмайдур эди мундин қотиқ,
 Навҳа бирла йиғлади оччиқ-оччиқ.
 Кўнглин ул иш асру маҳзун айлади,
 Чок этиб ер, они мадфун айлади^{НО}.

Чун шаҳид эрди ҳалок ўлғон бадан,
Жисмиға қонлиғ либос ўлди кафан».
Фониё, ишқ ичра фоний бўйла бўл,
Бўлмаса сабру шикетинг, бўйла ўл.
Кимга бу ўлмак насиб этса худо,
Юз туман жон бўйла ўлмакка фидо.

СЛШ

Маърифат водийсининг васфи

— Маърифат водийсин ондин сўнгра бил,
Дашти бепоёнлиғин наззора қил.
Кимки бу водиға бўлди муттасиф,
Топти анда ҳолларни мухталиф.
Водиедур юз туман минг онда йўл,
Ул бу бир келмай, онингдекким бу ул.
Ихтилофи жузв ила кул мундадур —
Ким тараққио таназзул мундадур.
Юз туман раҳрав кўрарсен бекарор,
Ҳар бири бир йўлни айлаб ихтиёр.
Уз борур йўлиға ҳар бир муфтахир,
Йўлни айлаб ўз йўлиға мунҳасир,
Бу они тутмай мусаллам, ул муни,
Ҳар бир ўздин ўзга кўрмай ул буни.
Пашша оида раҳнаварду пил ҳам,
Пашша анда тойиру Жибрил ҳам.
Мусию Фиръавн онда роҳрав,
Бил яқинким, бирдек эрмас бу икав.
Маҳдию Дажжолға йўл мазҳаби,
Лек тенг бўлмай Масиху маркаби.
Аҳмаду Бу Жаҳл этиб онда зухур,
Бу тушуб зулматқаву ул ғарки нур.
Даъб анда сайр этиб яхши-ямон,
Мўъмин онда солику кофир ҳамон.
Лот лосин дайр эли айлаб паноҳ,
Каъба аҳли лек лои ло илоҳ.
Куфр аҳли Лотни оғаҳ дебон,
Лек ислом аҳли иллаллаҳ дебон.
Мухталиф бўлмай не бўлсун мунда иш,
Чун бу янглиғ мухталиф бўлди равиш.
Мундин айтибтур набийи роҳбар,
Ким улусқа ҳақ сари бўлса сафар.
Истасанг йўл касратиға адду ҳад,³¹
Халқ анфоси била тенг бил адад.
Ҳам бари дурди эмас, ҳам борча соф,
Биззарурадур улусқа ихтилоф.
Бу маҳалда гар гадодур, гар мулук,
Ҳар бир ўзга йўл била айлар сулук.

Нафс чун бўлди маҳалли ихтилол,
 Лозим ўлди мунда авсофу камол.
 Мунда соликка тафовут бўлди фош,
 Анга меҳробу мунга бут бўлди фош.
 Бўлди ўз ирфони ҳаркимга сифат,
 Кўп тафовут қилди пайдо маърифат.
 Ҳар киши ўз таврида истаб камол,
 Қилди водий тай қилурға иштиғол.
 Гар сулук атворида тағйир эди,
 Мақсади лекин бориницг бир эди.
 Йўл агар эгри эди ё эрди туз,
 Е йироқ ёхуд яқин кўргузди юз.
 Баъзи ўлди, баъзи итти йўл аро,
 Баъзи аввора бўлуб ҳар қўл аро.
 Бўлмади ҳар йўлни чун қатъ этмаган,
 Бўлмади мақсадға доғи етмаган.
 Маърифат хуршиди чун қилди тулубъ,
 Ҳар ким ўз мақсудиға айлаб ружубъ,
 Уз сулукига натоийж истади;
 Қилмоқ ўз нақдини ройиж истади.
 Чун ки партав солди ул покиза нур,
 Бўлди ҳаркимнинг камолиға зухур.
 Топтилар ҳаркимки чекмиш эрди ранж,
 Уз сулуку ранжининг хурдида ганж.
 Чун сулук ичра кўп эрди ихтилоф,
 Кўпраги дурд эрди, лекин ози соф.
 Ким равишда софи эрди машраби,
 Бор эди ул тобеъи шаръи наби».

CLIV

Ҳикоят

«Бас муносибдур, эшит, бу можаро,
 Нақл мундоқдурки: Ҳиндистон аро —
 Туштилар бир иавъ ила жамъи басир,
 Е мусофирлиғ била ёхуд асир.
 Сўнграким берди аларға рўзгор,
 Маскану маъволари ичра қарор.
 Бир киши сўрди: «Кўрибсизларму пил?»
 Дедилар: «Ҳоз!» Ойтти: «Айтинг далил!»
 Чун алар кўрмайдур эрдилар они,
 Яхши ҳам сўрмайдур эрдилар они.
 Ҳар бири бир узвига суртиб илик,
 Ҳосил айлаб эрдилар ондин билик.
 Қўлларин мас айлаган деди: «Сутун»,
 Қорнин эткон мас дедиким: «Бесутун».
 Ул бириким мас хартум айлади.
 Аждаҳо андоми маълум айлади.

Ул бириким тишларин қилди баён,
Дедиким икки сўнгат бўлди аён.
Қуйруғидин улки кўргузди хабар,
Деди бир афъи осилмишдур магар.
Бошига ул бирки суртуб эрди қўл,
Бир қиёпинг тумшуғи шарҳ этти ул.
Улки еткурди қулоғига овуч,
Деди таҳрик ичра икки елпиғуч.
Борчаси умъё юзидин сўз деди,
Гарчи ул сўзлар бори воқеъ эди.
Лек нуқсон эрди тақрир ичра кўп,
Йўқ эди тартиб тайғир ичра кўп.
Чун ҳакими комили ҳинду нажд,
Пилбонлиғ шевасида устод,
Бўлди ул тақрирларга мустамеъ,
Нақл қилғонларга бўлмай мумтанеъ
Деди ҳар бир улча воқиф эрдилар,
Пил ҳолидин нишоне бердилар.
Бир-бирининг сўзига айлаб хилоф,
Гар жадал қилдилар эрдилар маоф.
Ҳар бири ўз билганидин деди сўз,
Солмоғон эрди бири пил узра кўз.
Лек жамъ ўлғонда бу барча сифат,
Пилга ҳосилдур ул дам маърифат.
Комили бийнога чун. эрди яқин,
Бетакалуф деди бори сўзни чин».

CLV

Истиғно водийсининг баёни

— Водий ондин сўнгра Истиғнодурур,
Онда тенг аълову гар аднодурур.
Ҳар дам истиғно ели бўлғонда тез,
Солибон офоқ аро юз рустахез.
Ёғиб истиғно саҳобидин ёғини,
Юз туман оламини сув элтур соғин.
Етти дарё онда бир қатра матар,
Етти кўк хашхош чоғлиғ мухтасар.
Етти дўзах онда бир учқун киби,
Саккиз учмоғ онда бир шудрун киби.
Мўрларга туъма онда барча шер,
Пашшаси пил овламоққа бас далер.
Етти кишвар ичра шоҳи қаҳрамон,
Бир гадо онда ҳамону ул ҳамон.
'Тиғи қотил тортибон юз минг черик,
Кўзга келмай онда қоқимча ирик. '
Аждаҳоким кўкни чеккай дам била,
Онда яксон риштаи Марям била.

Бўлди минг хайли малоик бартараф,
Ногаҳ Одам кийди бир тожи шараф.
Бўлди юз минг жисмдин бегона рух,
Токи киштибонлиғ ойин қилди Нух.
Юз туман Намрудни пашша залил —
Қилди то ўтни чечак қилди Халил.
Бўлди юз минг тифлнинг қони ҳадар,
То Калимуллоҳ бўлди тожвар.
Боғлади зуннор юз минг аҳли дин,
То Масиҳ анфосидин жон топти тин.
Тўкти юз минг қон бу золим кўҳна дайр,
То Муҳаммад бўлди бир тун аршсайр.
Мунда яксон келди йўқу бор ҳам,
Аҳли дину зумраи куффор ҳам.
Минг йил ар Заҳҳок улустин тўкти қон,
То Масиҳ ўлган баданға берди жон.
Ёки Бухтуннаسر қилди зулму кин,
Ёки Нўширвонға адл ўлди қарин,
Иккисининг мунда бирдур ҳукми бил,
Кел, бу истиғно сари наззора қил.
Юз туман хуршид агар бўлса адам,
Бўлди соғин чархдин бир зарра кам.
Ерга сингса юз туман баҳри амик,
Қатрае ўксулди, тутгил, эй рафик.
Куйса гар юз минг туман ҳуру пари,
Куйди тут бир пашшаи сингон пари.
Ел совурса бу тўқуз афлокни,
Дам учурди онглағил хошокни.
Қофдек юз тоғнинг йўқ бўлмоғин,
Ер юзидин бир қум ўксулди соғин.
Сидра шохи бирла тўбий бўлса йўқ,
Уксуди тут бешадин бир ёфроғ-ўқ.
Онда тенг кўр гумраҳу огоҳни,
Дайр кўйи бирла байтуллоҳни.
Бирдурур гар Каъба бирла буткада,
Бўлсалар маъмур ё оташзада.
Минг яшар пил тонгла туғқон ёшча
Чархи аъзам донаи хашхошча.
Куфр ила динга чу тенг миқдордур,
Мунда иш соликка бас душвордур».

CLVI

Ҳикоят

«Икки шатранж ўйноғучи устод,
Арсаи шатранжға айлаб кушод.
Икки жонибдии бўлуб оромгир,
Туттилар ўртада шатранжи кабир.

Ҳар тарафдин бир шаҳ ўлди ошкор,
Борча ойину сипоҳи шохвор.
Ҳар бирига бир вазири ростгом,
Ена бир фарзину лекин кажхиром.
Ул иковдин бири Рум аҳлига шоҳ,
Ена бир занг аҳлига кишварпаноҳ.
Устод ул шоҳ ила хайлин териб,
Сафлариға зебу оройиш бериб.
Кинаварлар от солиб майдон аро,
Лаъблар зоҳир қилиб жавлон аро
Ҳам бузуб майдони разму ҳам ҳисор,
Бўлса мағлуб этколи ул ён қарор.
Сафлар ичра пил ила зуррофа ҳам,
Рух била даббобау кашшофа ҳам.
Ҳам ёёқ черик сипоҳ оллида чуст,
Қилғали ҳангома ойини дуруст.
Ҳарб аҳли ҳам уруш расмин тузуб,
Кўп ўюн ҳам бир бир-бирига кўргузуб.
Қайси бирким ўз сипоҳин беркитиб,
Бузғоли ул бириси тадбир этиб.
Уртада зоҳир бўлиб аъжубалар,
Балки беҳад юзланиб мансубалар.
Мунда кўп гурду сипаҳсолор ҳам,
Зоҳир айлаб лаъб ҳам, пайкар ҳам.
Имтидод онча топиб бу размгоҳ,
Ким черик тортиб урушқай икки шоҳ.
Балки кўпрак ҳам ўтуб ондин замон,
Ким урушқай икки шоҳи қаҳрамон.
Мунча ойину сипоҳу карру фар,
Қалъау майдону жавлону мафар.
Ҳам буронғор, ҳам жувонғор кинсигол,
Ҳам яна ғулу ҳировулда бу ҳол.
Ҳар сипаҳбад ўғли олинда юруб,
Ондин аввал ўзни ишга еткуруб.
Размгоҳ майдони қатъ ўлғоч тамом,
Ул атосига бўлиб қойим мақом.
Бир ёёқ ҳам бир қирокдин раҳнавард,
Ким мусоид бўлса чархи тезгард.
Чунки майдон вусъатин рафъ айлагай,
Ким черикин ёлғуз ул дафъ айлагай.
Онча ойиндин тўла бу размгоҳ
Ким урушта икки шоҳи кинахоҳ,
Ҳар бирида юз туман навхоста,
Бўлмағай мундоқ масоф ороста.
Ҳам ишида мунча ойин ўлмағай,
Ҳам элида мунча тазйин бўлмағай.
Мунча бунёду масофу кину разм,
Чун ўюнчи йиғмоғиға қилди азм.

Арсанинг бир гўшасин бот, йўқки, кеч
Тортибон бузғоч, бу мажмуъ ўлди ҳеч.
Не қолур ул разм ила киндин асар,
Не ҳамул тартибу ойиндин асар.
Мунча мазкур ўлғон ойину русум,
Разм тартибида бир ёндин ҳужум —
Ҳеч ўлур ул навъким аҳли дақиқ —
Неча зоҳир айласа фикри амиқ.
Ҳечликдин ўзга тоимас бир пашиз,
Уйлаким бир хаста юз ёшар каниз.
Боғлабон бир пора бўзда бешу кам,
Утқа они ташлай олғой, сувга ҳам.
Чун тазалзул тушти ул бунёдға,
Не тафовут айлағай устодға.
Чун харита ичра боғланди бори,
Шаҳ қуйидур ё пиёда юқори.
Ул ҳам истиғнодин осоредурур,
Балки ондин бир намудоредурур.
Бас бу тамсиле сари наззора қил,
Асли истиғнони юз минг мунча бил.
Чун бу маъни сори бўлдунг раҳшунос,
Барча ишни айлагил мундин қиёс».

CLVII

Тавҳид водийсининг таърифи

— Водии Тавҳид ондин сўнгра бил,
Фард ўлуб тажрид ондин сўнгра бил.
Чун бу водий сори сайринг қўйди гом,
Фарду яктолиғ санга бўлди мақом.
Чун бу водийға ниҳоят топти сайр,
Мунда бир бил юз туман минг бўлса тайр.
Борчаға кому ҳаво тажрид ўлур,
Борчаға лаҳну наво тафрид ўлур.
Бу равишларға чу етти ул кашйш,
Борчаға бирликда гум бўлмоқдур иш.
Бирда бирдин ҳосил ўлди бир адад,
Йўқ хирадқа мунда дам урмоққа ҳад.
Чун сенинг олингга тушти бўйла печ,
Билки эрмиш бирдин ўзга барча ҳеч.
Бир бўлу, биркўру, бир де, бир тила,
Майл қилма мунда иккилик била.
Иккилик бу йўлда аҳвалликдурур,
Сирри ваҳдатдин муъатталликдурур».

CLVIII

Ҳикоят

«Бўлди чун Мансур тавҳиди, дуруст,
Ким «Анал-ҳақ!» эрди алфозиДй чустч
Кўп насиҳат қилдилар арбоби дин,
Ким бу эрмас шеваи аҳли яқин.
Кўп сулук аҳлиға кашф ўлуб бу ҳол,
Ҳам адаб асрабдурур, ҳам эътидол,
Сен доғи бу даъви изҳор айлама,
Нафсни муставжиби дор айлама.
Маетроқ чун тушмиш эрди жом анга,
йўқ эди бу нағмадин ором анга.
Онга бир кун воқеъ эрди турфа ҳол,
Ҳар дам элтур эрди они бу хаёл.
Ким Расулиллоҳға бўлғоч бу мақом,
Ким буроқин айлади гардунхиром.
Етти бирлик гавҳаридин тож анга,
Бўлди ваҳдат пояси меърож анга.
Қоба қавсайн авжи ҳосил айлади,
Ли маъ олло курби восил айлади.
Бу хитоб ўлғонда теигридин насиб,
Ким неким комингдур — иста, эй ҳабиб.
Тенгри лутфи узрхоҳин истади,
Осий умматнинг гуноҳин истади.
Онча базла ғолибу лутфи амийм,
Онга лутфи муфриту хулқи карим.
Бовужуди бу, ҳақ эткай илтимос,
Истагил деб лутф қилгай беқиёс.
Осий уммат журмин этгунча талаб,
Илтимос этса эди шоҳи араб —
Ким азалдин то абад ҳаркимки йўл
Эгри бормиш борчанинг ғаффори бўл.
Раҳмат эткил барчаға исён била,
Журмидин кеч барчанинг ғуфрон била.
Не учун ул маъдани сидқу сафо,
Қилди эркин мунча бирла иктифо.
Бош уруб кўнглидин онинг бу хаёл,
Дам-бадам айлар эди бу қилу қол.
Они бу андиша помол айлабон,
Ажзу ҳайрат илкида лол айлабон.
Ким Расулиллоҳ анга бўлли аён,
Мушкили ҳаллин бу навъ этти баён.
К-эй фузул айвонида ўлтурғучи,
Лофи ваҳдатдин «Анал-ҳақ!» урғучи.
Билмадингким, ул сифат олий буруж
Ким мен айлаб эрдим ул оқшом уруж.
Онда менликнинг хаёли йўқ эди,
Балки бу лафз эҳтимоли йўқ эди.
Элтган ул эрди, бошлағон ҳам ул,
Истағон ҳам ул, бағишлағон ҳам ул.

Сен ажаб кўтахназарлик айладинг,
Бўйла ерда бeбасарлик айладинг.
Ким онингдек водийи Тавҳид аро,
Гулшапи тажрид ила тафрид аро,
Ҳамл қилдинг менлику сенликка йўл,
Бу икилик васфидин пок эрди ул.
Ул эди дегон ўзи, берғон ўзи,
Базл аро сочқон ўзи, терғон ўзи.
Ул рақам пок эрди менлик рангидин,
Нағмаси фард иккилик оҳангидин.
Онда мен сенлик тахайюл айлаган,
Иккилик нақшин тааққул айлаган,
Ғайри аҳваллик эмастур, бил муни,
Хотирингдин маҳву зойил қил муни!»

CLIX

Ҳайрат водийсининг сўзи

«Водийи Тавҳид қатъ ўлғон замон,
Водийи Ҳайрат кўрунур бегумон.
Ҳар нафас етмас киши бошига тиғ,
Бош урар минг оҳ ила юз минг дариғ.
Ҳайрат айлар тилни гунгу лол ҳам,
Ақл зойил, ҳушни помол ҳам.
Кечаву кундузга бокса ҳар неча,
Онглайас кундузмудур ёхуд кеча.
Йўқни билмас, борини ҳам онгламас,
Не буларни тонглару не тонгламас.
Ҳар нечаким солса кўз хайрон бўлур,
Бўйла хайронликда саргардон бўлур.
Мунда чун қўйди қадам аҳли равиш,
Онга хайронлиғдин ўзга бўлмас иш.
Ҳарне касб айлаб эди тавҳид аро,
Водийи тафрид ила тажрид аро.
Барчаси ондин бўлур маҳву адам,
Йўқки ҳосил қилғоликим, ўзи ҳам.
Сўрсаларким бормусен ё йўқмУсен,
Ҳеч қайси, ё иккиси-ўқмусен.
Бера олмас ҳеч қойсидин жавоб,
Бору йўқлуққа қила олмас хитоб.
Уртада ё бир тараф ё ташқари,
Чаргада ёхуд кейин ё илгари.
Ҳеч қойсида ўзин билмас яқин,
Ҳайрат айлар они хориж борчадии.
Фоний эрканнию боқийлиғни ҳам,
Маст эрканнию соқийлиғни ҳам.
Узининг мавжуду маъдумин доғи,
Зотининг мажҳулу маълумин доғи.

Боқса ҳарён хайратин афзун топар,
Узни хайрат ичра дигаргун топар
Дерки, ошиқ эрконимни тонгламон,
Кимга эрконнию лекин онгламон.
Боқибон ҳар заррага зарротдин,
Ҳайрат айлар нафйи ё исботдин.
Бу мақом ичра эрур асру ажаб,
Бир туганмай минг келур ўтру ажаб.

CLX

Ҳикоят

«Бор эди бир хисрави офоқгир,
Ходими даргоҳи юз соҳиб сарир.
Мулки онииг Қирвондин Қирвон,
Қирвон то Қирвон ҳукми равон.
Пардада эрди нихон бир гавҳари,
Ҳуснининг шармандаси хуру пари.
Хўблуг бўстони ичра нахли ноз,
Қайси нахли ноз, сарви сарфароз.
Жон шабистонида шамъи дилпазир,
Шамъ йўқким, машъали меҳри мунир.
Айни ноз ичра балойи жон кўзи,
Кўрмаган ондоқ бало даврон кўзи.
Зулфу холи фитнадин анбарфишон,
Фитна ул янглиғ — киши бермай нишон,
Оразида лаълу анфоси фасих,
Иттисол айлаб қуеш бирла Масих.
Васли уммидида соҳибжоҳлар,
Балки соҳибтахт олий шоҳлар.
Кимсага бўлмай муяссар бу мурод
Ким, кўнгул қилғай онинг васлиға шод.
Ул ҳам эл маҳрамлиғин қилмай ҳавас,
Икки ёндин қатъ ўлуб бу мултамас.
Яъни улким бўлса даврон ичра тоқ,
Жуфт анга не навъ тушкай иттифоқ.
Даъби бу янглиғ эди жорий онинг,
Эл бўла олмай харидори онинг.
' Иттифоқо бир кеча туш кўрди ул,
Пайкареким тоқатиға урди йўл.
Рухдин бўлгон мужассам пайкари,
Ҳусн авжи узра меҳри ховарий.
Сафҳаи ҳуснида мушқомез хат,
Холи ул янглиғки хат узра нуқат.
Сарвдек саркашлику раънолиғи,
Гул киби нозуклуку зеболиғи.
Бу — чароғи меҳру, ул — бадри мунир,
Иккиси бир тахт уза оромгир.

Дам-бадам нўш айлабон жоми висол,
Бир-бирисидин олиб коми висол.
Чун бу уйкудин кўз очти гулбузор,
Итмиш эрди кўнгли мулкидин қарор.
Ортар эрди дам-бадам шайдолиғи,
Бўлғудек эрди аён расволиғи.
Ҳар замон ул тушни айлаб орз.у,
Кўздин элтиб эрди лек уйкуни су.
Кўнглидин осойишу коми кетиб,
Ҳам кеча, ҳам кундуз ороми кетиб.
Бир кун ортиб ҳажр дардидин малол,
Чиқти олий қаср уза ошуфтаҳол.
Ҳар тараф бокиб кўпгул таскиниға,
Йўл тилаб сабру шикиб ойиниға.
Ногаҳон кўз солди, тортиб дуди ох,
Бир тарафким базм тузмиш эрди шох.
Тушта кўрган кимсага тушти кўзи,
Ох, уруб ўз ҳолидин борди ўзи.
Навжавоне эрди шаҳ худдомидин,
Даҳрнинг сарфитнаи айёмидин.
Ул доғи чун солди кўзни бу тараф,
Ишқ ўқиға кўнглини топти ҳадаф.
Тушти ошуб ўйла жони зориға,
Ким асар қилди тани афғориға.
Кўнгли мулки ичра тушти кўзғалон,
Жони қасдиға ёвушти кўзғалон.
Ҳушу сабри қолмади ўз ҳолида,
Ўзи ҳам борди алар дунболида.
Утти оқшомгача аҳволи ирик,
Не ўлук топиб ўзини, не тирик.
Тун саводи ерга бўлғоч пардапўш,
Зоҳир этт-и пардадин юз минг хурўш.
Тонгға тегру ҳолати афғон эди,
Оху ашки ўйлаким тўфон эди.
Тонг куши қилғоч сахар сиррини фош,
Тунгача урмоқ эди кўксига тош.
Икки ёндин бўйла савдо солди ишқ,
Икки кишвар ичра яғмо солди ишқ.
Навжавон ишқ ичра гарчи зрр эди,
Кўп фусун бирла ўзин асрор зди.
Лек маҳваш беқарор эрди базе,
Ишқдин зору низор эрди базе.
Кўрди борғудек иликдин ихтиёр,
Ишқи расволикқа тутқудек қарор.
Қилди чун бечоралиғ беҳад зухур,
Чоражўлуқ шевасин кўрди зарур.
Утти ихфо айламакдин чун иши,
Дедиким, йўқ чора топилмас киши.

Бор эди икки мувофиқ маҳрами,
Шодлиғ бирла ғам ичра ҳамдами.
Чорагарликда муқаррар ҳар бири,
Сохиру шўху фусунгар ҳар бири.
Макру афсун ғоятига еткучи,
Пашша бирла пилни жуфт эткучи.
Уйлаким пашша ўзин кўрмай кичик,
Пил ўзин тоймай улуғроқ жуссалик.
Ҳар бирига реву афсуну фиреб,
Ишқ бирла жанг қилгунча шикеб.
Бовужуди бу бири хуш нағма руд —
Чолғучию, чеккучи бу бир суруд.
Чун мувофиқ тортиб ул созу наво,
Зухра буржидин қилиб этмак ҳаво.
Бу бири сози унидин жон олиб,
Нағмадин ул бир баданга жон солиб.
Бу чолиб соз, ул бири чеккач хуруш,
Тарки хуш айлаб, эшиткач аҳли хуш.
Моҳвашқа бўйла еткоч шиддате,
Ул иковни истаб этти хилвате.
Деди, холин йиғлабон оччиғ-оччиғ,
Ким нечук ишқ айламиш ҳолин қотиғ.
Тушта кўрган они маҳзун қилғонин,
Кўрган уйғоқликда мажнун қилғонин.
Ул йигит ишқида зор ўлғонни ҳам,
Волаву беихтиёр, ўлғонни ҳам.
Дебки:— «Сиз икки рафиқи дилнавоз
Шиддатимға бўлмағайсиз чорасоз,
Хорхорим халқ аро гул қилгуси,
Пайкаримни бу ўтум кул қилгуси.
Куймоғимдин ҳеч ғам йўқтур манга,
Улмагимдин ҳам алам йўқтур манга.
Лек номус ўлтурурким кўп газоф,
Зоҳир айлаб мен уруб тақвода лоф.
Ҳам отам номусидин беҳолмен,
Ким онинг шарҳида гунгу лолмен.
Ким нечук шоҳи фалакмиқдор эрур,
Рўзгориға бу иш кўп ор эрур.
Юз менингдек ўлса ондин бок йўқ,
Ўйлаким дарёда бир хошок йўқ.
Шаҳни беномуслукқа тоқатим —
йўқ учун бу ишта ортар шиддатим.
Мен дедим ҳолимни эмди сиз билинг,
Ултурунг ёхуд иложимни қилинг.
Тавсан эрдим, ишқдин бўлдум забун,
Ожиз ўлдум гарчи бор эрдим ҳарун,
Хотири ношодима раҳм айлангиз,
Нолаву фарёдима раҳм айлангиз».

Чун етишти ул иковга бу нидо,
Дедилар, олинда жон айлаб фидо:
— Айлоли бир чораким, ул нозанин
Андоқ ўлғай санга маънусу қарин.
Ким бу ишни ҳеч одам билмагай,
Қайси одам — ул пари ҳам билмагай.
Сен шикебо бўл, вале бир неча кун —
Ҳар дам оҳу нола бирла чекма ун.
Чун мурудинг ишта ихфодур базе
Бизга бу ихфо таманнодур базе.
Васлға чун бўлди уммеди хусул,
Моҳваш сабру шикеб айлаб қабул.
Икки доноға тааммул бўлди иш,
Туздилар матлуб ила бориш-келиш.
Ул йигитга айлаб ўзни ошно,
Ишқдин кўнглида топдилар ано.
Онча зоҳир қилдилар макру фиреб,
Ким оларға сайд бўлди ул ғариб.
Бу бири бўлди ано, ул бир — сингил,
Дедилар: «Чорангни биздин онглағил.
Гарчи аҳволингни қилмассен аён,
Лек билдукким нединсен нотавон.
Ишқ кўнглунг мулкин этмиш поймол,
Ҳажринга биздиндур уммеди висол».
Ул йигит бу нуктадин хурсанд ўлуб,
Жондин ул иккига ҳожатмаид ўлуб.
Неким ул икки деса фармон бил.а,
Бу бири айлаб итоат жон била.
Корвонлар тез этиб бозори шайд,
Қилдилар ул турфа қушни ўйла сайд.
Ким дегачким, қўй бизинг манзилга гом,
Нотавон азм этти ул ён шодком.
Туздилар шоҳона базми дилпазир,
Бода ичти ишқ аро бўлғон асир.
Чун қадах кайфияти бўлди аён,
Айлар эрдилар ҳикоятлар баён.
Ишқу ошиқликнинг ўту дудидин,
Васл ила ҳижрон зиёну судидин.
Ошно сўзлар мурағғиб розлар,
Онча шарҳ этдилар ул дамсозлар.
Бўйла сўзларда тутуб жоми мурод,
Номурод ондин топиб коми мурод.
Май била ул нукталардин навжавон,
Ишқ аро ул навъ бўлди нотавон,—
Ким анга юзланди гунгу лоллик,
Ҳар замон ўз холидин беҳоллик.
Бу маҳалда чектилар дилкаш суруд,
Чолибон хуш олғучи хуш нағма руд.

Нотавон ул навъ қилди тарки хуш,
Ким дегайсен хушбар май қилди нўш.
Тун қоронғу эрдию беҳуд ҳариф.
Комронлиғ айлаб ул икки зариф.
Ишда бўлмай суст, айлаб жидду жаҳд,
Ҳозир эттилар равон бир турфа маҳд.
Они маҳд ичра солиб, айлаб шитоб,
Гом урарда зоҳир айлаб изтироб.
Моҳваш базмиға ҳозир қилдилар,
Сарву гулға васл зоҳир қилдилар.
Онда худ омода асбоби тараб,
Мунтазир хилватда моҳи нўшлаб.
Ким етурдилар ул икки чорагар,
Маҳд аро.бир сарв қадди сиймбар.
Моҳваш тахти уза еткурдилар,
Ойни хуршидқа топшурдилар.
Моҳваш васл ичра бўлғоч комёб,
Дедиким, қаҳгилға урдилар гулоб.
Ҳушсизға атр чун топти машом,
Кўз очиб кўрди беҳиштойин мақом.
Ёнида ул ғайрати ҳуру пари,
Кўнглини зор айлаган маҳпайкари.
Қўпуб ўлтурди ажаб ҳолат била,
Боқти ҳарён юз туман ҳайрат била.
Остида кўрди бийик шоҳона тахт,
Ёнида мунис шаҳи фархунда бахт.
Деди: «Ё рабким, не ҳол эркин бу ҳол,
Тушму уйғағлиғму эркин ё хаёл!»
Берди маҳваш лутф ила таскин анга,
Кўргузуб коми висол ойин анга.
Ким туш эрмастур, бу, эй бетобу хуш,
Шукр этиб қил эмди жоми васл нўш.
Истабон ичти пари бир жомни,
Сўнг анга тутти майи гулфомни.
Соқийи Узро узори ҳуллапўш,
Ҳушсизга чун ичурди неча қўш.
Жоми май урди ҳижоб ўтиға сув,
Беҳижоб ўлди тариқи гуфту-гў.
Ошиқи маҳзуну маъшуқи ҳазин,
Бўлдилар ишрат уйида ҳамнишин.
Андоқ ўлди бирлик ойини раво,
Ким икилик ўртадин бўлди сиво.
Ҳар тарабким, бўлғай имкони ҳавас,
Бир-биридин топти икки ҳамнафас.
Бетаҳоши ўйла ойини вифоқ,
Ким онинг шарҳи адабдиндур йирок.
Ҳам йигит муштоқу ҳам муҳтож қиз,
Юзга юз қўюб, оғиз узра оғиз.

Узгани мундин қиёс этмак бўлур,
Ғояту имконига етмак бўлур.
То саҳар бу навъ зди айшу нашот,
Икки ёндин бетаҳоши инбисот.
Субҳ чун айларга тун розини фош,
Бўлди ер мушки уза кофурпош.
Май дағи зоҳир қилиб беҳад сурур,
Элтиб эрди базм аҳлидин шуур.
Ким ул икки пардапўши пардавар,
Бўлдилар, ул парда ичра нағмагар.
Базм элидин ғорати ҳуш эттилар,
Ул йигитни ўйла мадҳуш эттилар.
Ким йиқилди заъф они беҳол этиб,
Ғаш била идроки ҳолидин кетиб.
Чорагарларға бу иш чун берди даст,
Маҳд аро бедилни айлаб пойбаст.
Нақл қилдилар ҳамул қошонаға,
Ошиқн ғамхорани ғамхонаға.
Мастлиғ уйқусидин бўлгоч фароғ,
Тонг елидин ҳолиға келди димоғ.
Кўз очиб бедил тааммул айлади,
Уткан аҳволин тахайюл айлади.
Оҳ уруб чиқти димоғидин тутун,
Тош ила қўймоди аъзосин бутун.
Уз-ўзи бирла қилиб кўп можаро,
Айлади кўзига оламни қаро.
Навҳа тузди ашки анжумрез ила,
Бошлади ошуб рустохез ила.
Васл базмин чун хаёл айлар эди,
Нолаи мажнунмисол айлар эди.
Дер эди: «Ё раб, не тадбир айлайин,
Кимга ўз ҳолимни тақрир айлайин.
Гар десам хомуш ўлай, тоқатму бор,
Узни забт айлай десам, қувватму бор!
Ҳолатим махфий тутай ё фош этай,
Сўз дейин ё тек турай —; билмай нетай.
Гар десам айтай қани поён анга,
Дерга мингдин бирни йўқ имкон манга.
Гар ниҳон тутмоғлигин қилсам хаёл,
Йўқтурур жон элтурумга эҳтимол.
Айлар эрди бўйла ғавғоу хуруш,
Не танида руҳу не мағзида ҳуш.
Ҳайрати ҳар лаҳза қасди жон этиб,
Элни онинг ҳолига ҳайрон этиб.
Ҳар киши ул ҳолдин сўрди хабар,
Тоимади онинг жавобидин асар.
Мунча зоҳир айладиким: «Сўрмангиз,
Куйганим басдур, яиа куйдурмангиз.

Ҳолатим шарҳи эмас тақрир иши,
Билмас они онда то етмас киши.
Менму эрдим, ё раб, ул иқбол ила,
Васл базмида ул истиқбол ила.
Шарҳ қилмоқ истар эрсам гар они,
Кимса не навъ айлағай бовар они.
Ҳайратим жонимни ўртар, — найлайин,
Жисми вайронимни ўртар — найлайин!
Ваҳдати ва.сл ичра ул янглиғ мурод,
Ул сифат маъшуқ бирла иттиҳод.
Сўнгра ҳижрондин бу янглиғ шиддатим,
Ҳайрат узра, -ҳайрат узра ҳайратим.
Ҳолатедур асру бепоён ажиб,
Кимсага қилма муни, ё раб, насиб».

CLXI

Фақру Фано водийсининг адоси

«Мундин ўтса ўтруга келмас яно,
йўл аро жуз водийи Фақру Фано.
Йўқ бу водий ичра жуз хомушлуқ,
Гунгу кар бўлмоғлиғу беҳушлуқ.
Чун талотум кўргузуб баҳри амиқ,
Юз туман олам бўлуб онда ғарик.
Баҳрнинг кўлоки тутқон чоғда авж,
Ким аён айлар туман минг нақш мавж.
Дам-бадам бу нақшлар топиб фано,
Фош ўлур минг мавжи гуногун яно.
Яхши боқсанг: мавжда йўқтур вужуд,
Баҳрдин ўзга эрур бори набуд.
Ҳақ вужуди келди баҳри бекарон,
Мавжи онинг офаринишдин аён.
Ун сакиз минг олам ичра ҳар не бор,
Ким қилурлар аҳли маъни эътибор.
Ҳарнеким зохирдурур сурат аро,
Ким бори маръи бўлур ҳайъат аро.
Арз сатҳи узра юз шакли ажиб,
Шаклларда юз туман лавни ажиб.
Фарз қил баҳрею ёхуд маъдане,
Йўқса даште англағил ё гулшане.
Юз туман минг лолау гул —барча пок,
Тўрғайу булбулни қилғудек ҳалок.
Ҳам ақолиму билод эткил хаёл,
Ҳам биҳору ҳам уюну ҳам жибол.
Ҳам булар даври доғи нору ҳаво,
Бал ҳавоу нордин ҳам мосиво.
Ҳам булар даври дағи тўккуз фалак,
Собиту сайёра ҳам хайли малак.

Не малойик улки, йўқ сони онинг,
Балки миқдор ичра поёни онинг.
Қайси бир ахтарки йўқ ондин ҳақир,
Арз жисмича неча топиб назир.
Тўрт унсур, етти кўк, олти жиҳот —
Нодиру олий асоси коинот.
Барчадин ашрафки ул инсон эрур,
Ким камолида хирад ҳайрон эрур.
Мунда сен ёхуд авом этгил гумон,
Е хавос англа хаёл айлар замон.
Гар салотин бўлса соҳиб иқтидор,
Гар хавоқин англа соҳиб ихтиёр.
Гар ҳақиму олиму гар мужтаҳид,
Гар паришон қавмдур, гар муттаҳид.
Гар валиким, халқдин акмалдур ул,
В-ар наби қил фарзким, мурсалдур ул,—
Барчасин ҳақ зоти мавжи баҳри бил,
Ҳам вужудин мавж янглиғ онглагил.
Барчасининг нақши келди орият,
Фонию онда бақодин йўқ сифат.
Баҳр таҳрики, чун мавж айлаб аён,
Нақш мунча зоҳир айлаб ҳар қаён.
Чун топиб таскин бу баҳри мавжвар,
Қолмайин ул мавжлардин ҳеч асар.
Ҳар кишида бўлса ойини хирад,
Бўйла билдингким, азалдин то абад —
Ҳарнеқим қилсанг гумон топғон вужуд,
Буди йўқ, бу навъ эрур бори намуд.
Ғайри ҳақким қодири барҳақдур ул,
Борча фоний, боқийи мутлақдур ул.
Ҳам вужуд ойини маҳкамдур анга,
Ҳам бақо расми мусалламдур анга.
Ҳақдин ўзга гар эрур ҳар навъ зот,
Филмасал ичкон эса оби ҳаёт.
Фонийи мутлақдурур гар худ бақо,
Истасанг қилмоқ керак ўзни фано».

CLXII

Ҳикоят

«Шайх Абулаббос қасоби интисоб,
Ким замоида кутб эди беижтиноб.
Чун фано водийсига қўйди кадам,
Ўз вужудин айлади анда адам.
Ким мақоми бир кун эрди хонақоҳ,
Бори асҳоб ўз ерида рўбароҳ.
Бу маҳалда бир фузули булажаб,
Хонақаҳ саҳниға кирди беадаб.

Киргоч-ўқ минбар сари кўргузди майл,
Деди:— «Эй бу хонақаҳ суккони хайл,
Ойтқон нуктамни яхши анлангиз,
Сув тўла ибриқ ҳозир айлангиз.
Токи истинжо сари айлай шуруъ,
Сўнгра қилғаймен таҳоратқа ружуъ».
Шайхи олий қадр эшиткоч бу калом.
Деди: «Ибриқ олибон айланг хиром!»
Олди бир дарвеш ибриқи шигарф,
Сув тўла айлаб анга еткурди зарф.
Зарфни синдурди ул ножинс зот,
Дедиким, келтур яна бир зарф бет.
Яна бир ибриқ келтурди равон,
Они ҳам урдию синдурди равон.
Ша#х маълум айлагач деди:— «Юрунг,
Ул неча ибриқ ушатса, еткурунг».
Нечаким еткурдилар тош урди ул,
Зарфларни сарбасар синдурди ул.
Қилдилар оллида ажз изҳорини
Ким ушоттинг зарфларнинг борини.
Хонақаҳда қолмади зарфу ино,
Ким сенинг оллингга келтурсак яно.
Деди: «Гар ибриқ йўқтур қойтингиз,
Борибон ўз шайхингизга ойтингиз,
Ким сақолин ҳозир этсун мунда бот,
До топай бу амр бандидин нажот».
Шайх зшиткоч бўйла бебокона сўз,
Секрибон қўптию ул ён қўйди юз.
Ким зиҳи хуш соату фархунда ҳол,
Ким қачон бир бузқаш ўғлиға сақол.
Ким они йиллар чекиб юб торағай,
Бу замон бир мунча ишқа ёрағай.
Ким анга дарвеш айлаб илтифот,
Бир кудуратдин чикорғой ўзни бот.
Шайхқа эрди маҳосин поку оқ,
Овуч ичра олибон қўйди оёқ.
Ул тарафким ғофили бебок эди,
Балки ул мажнуни беидрок эди.
Кўргач ул бу навъ ойини фано,
Ҳарза дерга тоимади қувват яно.
Шайх аёғиға ўзин туфроғ этиб,
Қўйди юз туфроққа ўздин кетиб.
Солики фоний анга солиб назар,
Узлукидин қўймади рангу асар.
Бу сифат ноқисни такмил айлади,
Мисни олтун бирла табдил айлади.
Рангу нақшу лавндин чикмай киши,
Мумкин эрмас мундоқ этмаклик иши.

Фониё, мундоқ фано ҳақдин тила,
То бақо топқайсен ул ифно била».

CLXIII

Хожа Баҳоуддин Нақшбанд сузи фанойи комил мақомида

Хожаи олий сифоти аржманд,
Шаҳ баҳоулҳақ вад-дин Нақшбанд.
Чун бу иқлим узра бўлди тахтгир,
Тузди йўқлуқ кишвари узра сарир.
Уз вужудин пок сайри ҳақшунос,
Ҳар не бирлаким қилур эрди қиёс.
Ондин ўзни кам топар эрди баче,
Сарву гулдин ўйлаким хору хаче.
То кўрунди кўзига. бир жиға қалб,
Пайкаридин поклик ойини салб.
Чун онинг бирла тенгуштурди ўзин,
Нола қилди ашқбор айлаб кўзин —
Деди: «Ул аҳли вафодур, мен — эмон,
Узни онинг бирла эмди тенг демон.
Ул худовандига қилмас жуз вафо,
Лек менди зоҳир ўлмаи жуз жафо».
Ҳукм мундоқ айлагач соҳиб назар,
Қилди ит йўл бирла оллидин гузар.
Кўрди топқоч нисбат ойинин туза,
Ит аёгининг изин туфроғ уза.
Деди: «Мен ортуғ эканму ё бу из?»
Яна ўзнидеди: «К-эй инсофсиз,
Ул вафо аҳли аёғидин нишон,
Сен вафосизлиғ сари доманкашон».
Хатм қилди чун бу маъниға сўзин,
Ер ўпуб ул из уза қўйди кўзин.
Аҳли ҳақ бу навъ этиб салби вужуд,
Будини бу важҳ ила айлаб набуд,
Бўйла ошом эттилар жоми фано,
Қолмоғондин сўнг асар ўздин яно.
Ҳақ вужудидин бақое тоимайин,
Жоми ваҳдатда лиқое тоимайин,
Чун фано хайлиға дохил бўлдилар,
Боқийи мутлаққа восил бўлдилар.

CLXV

Парвоналар мажмаъи шамъи ҳақиқий шарҳида

Бир кеча парвоналар жамъ ўлдилар,
Саъй бирла толиби шамъ ўлдилар.
Дедилар парни қилиб оташфишон:
— Истоли матлуб нуридин нишон.

Ҳар не топсоқ — они изҳор айлали,
Шарҳ этиб аслин падидор айлали!»
Бу сўз ойтилғоч бири очиб қанот,
Шамъ таҳқиқин қилурға борди бот.
Бир шабистон ичра кўрди жамъни,
Ким ёрутмишлар арода шамъни.
Чун мунаввар қилди нуридин кўзин,
Ёнибои ёйди олар ичра сўзин.
Ул дер эрди, лек олар тоймай хабар,
Жонлариға йўқ эди ондин асар.
Ҳар неча равшанроқ этти сўзни рафъ,
Мустамеълар тоимадилар ҳеч нафъ.
Чун онинг тақрири суд оз айлади,
Ёна бир парвона парвоз айлади.
Шамъ базмиға яқин солди гузар,
Нуриға диққат била қилди назар.
Бу доғи ёйиб неча қилди баён,
Бўлмади мақсуд жамъ ичра аён,
Яна бир ҳам ишга соъий бўлди кўп,
Шамъ боши гирдига эврулди кўп.
Бўлмади ҳосил мурод ондин доғи,
Тоимади мушкил кушод ондин доғи.
Узгаларга доғи тушти изтироб,
Айлаб ул мақсуд учун ҳар бир шитоб.
Шамъ даврида қанот кўп урдилар,
Ҳар бир ўз болу парин куйдурдилар.
Ҳар бири куйганча ондин топти ком,
Шарҳи душвор эрдию нақли ҳаром.
Шуъла шарҳин тил била қилмас киши,
Куймагунча ҳирқатин билмас киши.
Улбир иш таҳқиқидин топти хабар,
Ким бўлуб кул, қолмади ондин асар.
Шуълаға урғоч ўзин бевахму бок,
Шуъла бўлди ўт тушуб аъзоси пок.
Чун тилар мақсуд анга бўлди аён,
Узга зоҳир бўлмади ондин баён.
Чунки мақсуд ичра нобуд ўлди ул,
Ул фанода айни мақсуд ўлди ул.
Чиқмади ондин яна ҳаргиз нафас,
Ул ҳақиқатдин хабар топтию бас.
Бокса эл парвоналарнинг зотида,
Кашф ўлур кўнглида икки фоида.
Бир буким, куймай анга етмас кушод,
Бўлмагунча кул топо олмас мурод.
То фано ўти уза солмас вужуд,
Уртамас ул шуълада буду набуд.
Партави мақсудиға бўлмас ҳусул,
Комира юзланмас ойини вусул.

Ёна бир буким, этиб бу навъ барқ,
Ониким ўт баҳри ичра қилди ғарқ,
Қолмади чун анда имкони мақол,
Сўз демак иш сиррида бўлди маҳол.
Мунда куймай элга иш очилмади,
Улки куйди—,кимса ҳолин билмадн,
Фониё, лофи фано урмоғни қўй,
Васл эса коминг, фано ўтиға куй.
Эврулуб шамъ ўтиға парвонавор,
Узни ташла шуълаға девонавор.
Қолмоғондин сўнг вужудунгдин нишон,
Хилқат ичра тору пудунгдин нишон,
Бўлди чун коминг раво мақсуд аро,
Билмаса эл билмасун ул можаро.

CLXV

Шайх Суфён Сурийнинг фанодин сўнгра бақо хусулида нукта сургони

Шайх Сурий қадваи асҳоби дин,
Навваралло суроҳо холидин.
Маърифат ичра сураб эрди мақол,
Толибе ул пирдин қилди савол.
«Ким биравким, тенгрига толибдур ул,
Мақсадиға тегру не навъ ўлди йўл?»
Деди: «Минг манзил масофат онглағил,
Борчасида дарду офат онглағил.
Нор ила нур ўртада етти тенгиз;
Ҳар бирининг вусъати андозасиз.
Бу тенгизлардин қачон қилсанг убур,
Жазб ҳути ул замон айлар зухур.
Моҳиеким ҳар қачанким чекса дам,
Ютқай икки оламу халқини ҳам.
Баҳри истиғно аро топиб мақом,
Ул муҳит атрофида айлар хиром».

CLXVI

Қушларнинг Фано водийсининг ниҳоятининг бақо мулкидин нишон тоимоғлари

Сўз юзига бўйла хуш тушти ниқоб,
Зойил ўлди ҳам саволу ҳам жавоб.
Бўлди қушларға бу сўздин ўйла ҳол,
Ким, хирад они қила олмас хаёл.
Барчаси фаҳм эттиким, бу мушқил иш,
Ул жамоат лойиқи эрмас эмиш.
Узларидин борча навмид ўлдилар,
Мубталои ҳузни жовид ўлдилар.
Уйла топти бўйла муҳлик сўз вужуд,

Ким ниҳодидин борининг чиқти дуд.
Балки чун бу ишга воқиф бўлдилар,
Ваҳмдин ул дам кўпи худ ўлдилар.
Фоний ўлғоч ваҳми жон ўлғонлари,
Тутти йўл ҳайрат била қолғонлари.
Урдилар йиллар қанот тутмай қарор,
Ул балодин ихтиёр этмай фирор.
Қать этиб кўп йўл қуйию юқори,
Чиқкуча ўзлукларидин тошқори.
Улча ул йўлда аларға берди юз,
Шарҳи келмас юз туман тил бирла туз.
Гар сенинг ҳам тушса оллингга бу йўл,
Чун анга етсанг мушоҳид бўлғай ул.
Билгосенким, ул ҳавоким туттилар,
Йўл балосидин не қонлар юттилар.
Охирул-амр ул гуруҳи зордин,
Ранж тортардин сурук афгордин,
Еттилар мақсадга, аммо асру оз,
Тан аро юз сўзу жон ичра гудоз.
Ким узун эрди йўлу кўп офати,
Бениҳоят дарду ранжу шиддати.
Баъзи ул қушлардин ўлдилар ҳалок,
Баъзи иттилар бўлуб кўп дарднок.
Юз самуми дарду ранж онда эсиб,
Ким мусофир риштаи умрин кесиб.
Чун ҳаводис беҳаду поён эди,
Бўлдилар зоеъ неким имкон эди.
Оқибат юз минг тумандин неча қуш,
Ким аларға юз туман ранж ўлди туш.
Урдилар ўтгуз қуш ул ерда қанот,
Танларида қолмай ойини ҳаёт.
Жисм аро бир парлари қолмай бутун,
Пора-пора, ўйлаким қоқшол ўтун.
Танлари йўл ранжидин бетўшу тоб,
Жонлари дарду машаққатдин хароб.
Кўрдилар ул навъи олий ҳазрати,
Коргоҳи анда ондоқ вусъати,—
Ким бўлуб ожиз укул идрокидин,
Чарх ўксукроқ онинг хошокидин .
Ёғиб истиғно саҳобидин ёғин,
Раъд айлаб арбада, ташлаб чоқин.
Ким тушуб оламга тўфони бало,
Кул қилиб гардунни барқи ибтило.
Етти кўк онда бир овуч хокча,
Сидраву тўби келиб хошокча.
Борча ўз холиға ҳайрон қолдилар,
Ажздин зору паришон қолдилар.
Кўрдиларким онда юз меҳри мунир,

Зарранинг юздин биричадур ҳақир.
Дедилар воҳасрато ўз холиға,
Ут тушиб ҳар қайси парру болиға —
Ким: «Биз ўттуз тойири фосидхаёл,
Йўл бериб хотирға савдои маҳол,
Тортибон йўл қатъида ранжи азим,
Жонға ўлмак ваҳмидин ҳар лаҳза бим.
Умр ўтиб мақсадға етмак оҳ бу,
Ҳол бу ҳам вусъати даргоҳ бу.
Бизга мунда не ҳисобу не вужуд!»—
Деб бу сўзни, бошларидин чиқти дуд.
Ҳар нафас навмидлиғ юз кўргузуб,
Ул неча оворанинг кўнглин бузуб.
Бир неча саргаштаи оворае,
Тоимай ўз меҳнатлариға чорае.
Не учарға ёр ўлуб қувватлари,
Не кўнарға дард аро тоқатлари.
Пардадин ногаҳ иззат човуши,
Жилва қилди ўйлаким давлат қуши.
Кўрди ул мабхути хайли хастани,
Юз балият ториға вобастани.
Сўрғоли қилди алар ҳолини майл,
Деди: «Оё не жамоаттур бу хайл?
Ким эрурлар минг балора мубтало,
Ул балодин баҳра тоимай, ғайри ло»
Бесару сомону саргардон бари,
Қадрда туфрор ила яксон бари.
Йўк ҳақоратдин оларда ўзга ҳеч,
Ул ҳақоратдин кўрунмай кўзга ҳеч.
Дедиларким: «Биз гуруҳи хору зор,
Ҳарзакоруожизу безътибор.
Йўлда умре жон чекиб, шоҳ истабон,
Ранж тортиб биз бу даргоҳ истабон.
Шоҳсиз эрдук бағоят кўп сипоҳ,
Не сипоҳ ўлғайки йўқтур онда шоҳ.
Умрлар йўлда машаққат тортибон,
Юз туман турлук мазаллат тортибон.
Неча юз минг тобеъу хайлу ҳашар,
Ким онинг сонидида ожиздур башар,
Бўлдилар зоеъ, кўюб бу йўлда юз,
То бу даргаҳга етиштук биз ўтуз.
То магар Симурғ бўлғай шоҳимиз,
Борча шарру хайрдин огоҳимиз.
Шоҳға бўлса бу маъни дилпазир,
Банда бўлғай бир неча зору асир».
Деди ул човушки: «Эй хайли ҳариф,
Бехирадлиғ бирла бўлгон мутгасиф.
Сизким ўлғойсиз неча ошуфтаҳол,

Ким думоғингизга тушкай бу хаёл,
 Қойси тил бирла қилурсиз шахни зикр,
 Кўнглунгизга йўл нечук топқой бу фикр.
 Сиз гуруҳе ҳечу камроқ ҳечдин,
 Шод бу андешаи пурпечдин.
 Ҳечлик бирла таҳаввур айлаган,
 Узни мавжуде тасаввур айлаган.
 Сизга не сон, не ҳисобу не вужуд,
 Будлуғ тУҳмат қилиб аммо набуд.
 Кўнглунгизда сарбасар фосид хаёл,
 Муддаонгиз барчаси — амри маҳол.
 Боргоҳидур буқим юз минг қуёш,
 Зарра чоғлиғ айлай олмас ўзни фош,
 Мундаким юз минг туман пили дамо»,
 Бор ҳамону, бир ўлук пашша ҳамон.
 Сизга онда не вужуду не адам,
 Бал вужудингиз адамдин доғи кам.
 Демонгиз ҳашву равонроқ қойтингиз,
 Сўз агар бор эрса, йўлда ойтингиз!»
 Бу такаллумдин алардин борди хуш,
 Заъф айлаб тиллари бўлди хамуш.-
 Барча филҳол ўлгали ёвуштилари,
 Яъсу ҳирмон ўти ичра туштилари.
 Дедилар:—«Меҳнатларимиздин дариг!
 Тортқон шиддатларимиздин дариг!
 Шоҳға мундоқким эрур олий жаноб,
 Не кўрунғай бир неча биздек ябоб.
 Ҳайф мунча саъй ила уммидимиз!
 Орзуи давлати жовидимиз!»
 Ким бори ҳирмон била бўлди бадал,
 Ҳасрату армон била бўлди бадал.
 «Бор эканму биз киби маҳзун гуруҳ,
 Орзуо сайъдин мағбун гуруҳ!»

CLXVII

Қушларга фано навмидлигида Ҳудҳуднина иршодидин қувват ҳосил бўлгани

Деди: Ҳудҳуд:— «К-эй сурук бечора хайл,
 Мулку хонумонидин овора хайл.
 Бўлмангиз навмид шоҳ алтофидин,
 Ким карам бирдур онинг авсофидин.
 Саъб эса коми висолин тоимоғи,
 Хуштурур савдосида ўлмақ доғи.
 Бизга бу иқбол чунким берди даст,
 Қим онинг д-аргоҳида топтуқ нишаст.
 Бу саодат ҳам эрур олий мақом,
 Ким онинг ишқида ўлгайбиз тамом!»

Борчаси бедиллиғ айлаб ошк'ор,
Дедилар Худхудқа:— «К-эй ҳикматшиор.
Бу балолар ичраким бўлдук хумул,
Бордурур амрингни қилғондин қабул.
Қойдаким урдук қанот-ойрилмадук,
Ҳар не амр эттинг — тахаллуф қилмадук.
Васл чоғи етти андуҳи фироқ,
Ҳар не дер эрдинг йироқ эрмиш, йироқ».
Деди Худхуд: «Қилмонғиз афсурдалиқ,
Асру зоҳир этманғиз озурдалиқ.
Биз бу йўлга ондоким азм айладук,
Юз балият чекмокин жазм айладук.
Бу азиматдин ғараз худ шоҳ эди,
Ҳам яна мақсуди бу даргоҳ эди.
Чун ки мақсудға етибсиз бу замон,
Комдин қилмонғ йироқ ўзни гумон.
Ошиқеким, ишқида бўлғай камол,
Тенг дурур оллида ҳижрону висол.
"Чун ризоси ёрнинг матлуб эрур,
Ҳар неким ул истар — ул марғуб эрур.
Васлиға гар тоимағайсиз дастрас,
Сиз жамоатқа эмасму ёди бас?
Ёди бирла ҳар кишиким берса жон#
Бордур ул ўлмоқ ҳаёти жовидон».

CLXVIII

Ҳикоят

Дашт аро Мажнунни кўрди бир киши,
Қим ҳамиша сўз демак эрди иши.
Сўрди: «Ким бирла суарсен бу мақол?»
Деди: «Лайли бирла, эй фархунда фол».
Деди: «Ондин то сангадур хейли йўл!»
Деди: «Эй ғофил, эрур жонимда ул.
Улки онинг зикридур жонимда қут,
Йўл йироқ бўлғондин ўлғойму унут!»
Кимки ишқиға камол эродидур,
Онга маъшуқи вужуди ёридур.
Сизда ҳам гар ишқдин бор эрса лоф,
Айш этинг гар келса ондин дурду соф».

CLXIX

Қушларнинг фано ҳусулидин бақо вусулиға еткони

Ул мусофирлар кезиб кўп баҳру бар,
Қилмиш эрдилар чу мақсадни мафар.
Иўл югурмоқдин туну кун ҳормайин,
Ҳар балоқим келса, юз қайтормайин.

Етмиш эрдилар чу ул матлубқа,
Ҳожибӣ рӯ ул сурук мағлубқа.
Нечаким сурди жалолият сӯзин,
Солмади ул бенаво қушлар ўзин.
Гарчи баъзи қилди бедиллик аён,
Ҳудхуд иршодин қилиб шарху баён.
Они қўймай яъсу бедиллик аро,
Сурди онча ваъз бирла можаро.
Ким топиб ул нукталардин жон яна,
Бўлди мушкил иш анга осон яна.
Чун аларға сидку ихлос ўлди ёр,
Бу икиликнинг талабда дахли бор.
Гар жалолиятдин ул хайли залил,
Ғам емасга сурди кўп Ҳудхуд далил.
Ҳам аларда бор эди мардоналик,
Ҳодии комилда ҳам фарзоналик.
Сидки ихлос ичра иккинчи фано
Ёрни қилди аларға ошно.
Васл боғидин жамолият ели,
Н Масихо қудси анфоси дили.
Эстию ҳар пардаким эрди ниқоб,
Очти туш-тушдин борисин беҳижоб.
Нуру зулматлар ҳижоби ҳар тараф —
Ким бор эрди, борча бўлди бартараф.
Васл боғида гули айшу мурод,
Онча топти жон насимидин кушод —
Ким кетиб хотирларидин ул футур,
Юзланиб васл ичра бу кому сурур.
Ҳар гул ул гулшанда бир кўзгу эди,
Ким қаён боқса — алар ўтру эди.
Онча ондин бошқа ҳам нуру сафо,
Бор эди ҳам ошкору ҳам хафо.
Ким назар қилгон киби кўзгуда эл,
Еки боққай софу равшан сувда эл.
Кўрунар эрди назарда мў-бамў,
Акс кўргузгон киби кўзгую су.
Чун ул ўттуз қушқа бу ерда хаёл,
Мунча кўргандин ўкуш ранжу малол.
Ким магар Симурғ кўргузгай лико,
Бу фанолардин етишкай ул бақо.
Кўрдилар ўзни қаёнким тушти кўз,
Оллоҳ-оллоҳ не ажойибдур бу сўз.
Ким қилиб Симурғ ўттуз қуш ҳавас,
Узларин кўрдилар ул си мурғу бас.
Мунда зоҳир бўлди сирри «ман араф»,
Ким кўрубтур гавҳар ўлмоғлиғ садаф.
Эй кўнгул, бу нуктадур қушлар тили,
Рамзу имо мулкига тушлар тили.

Гарчи бу сўзда аёндур таъмия,
 Ким риёзатдинки топти тасфия,
 Чун риёзат рафъ этиб руҳоният,
 Салб бўлғоч кимсадин нафсоният.
 Қолмағай руҳониятдин ўзга ҳеч,
 Сен тахаллуфдин бу маъни ичра кеч.
 Бордур инсон зогида онча шараф,
 Ким ямон ахлоқин этса бартараф.
 Бўлмаса фиръавнлиғинг пайрави,
 Қолмас ондин жуз сифоти мусави.
 Ё шараф ганжиги топиб аҳллик,
 Салб қилса сийрати Бу Жаҳллик.
 Шон анга бўлур Ҳабибуллоҳдек,
 Буд ила нобуддин огоҳдек.
 Ким қилиб меърожи ваҳдатқа гузар,
 Ли ма олло сирридин бергай хабар.
 Васл нуридин кўз ул янглиғ ёрур,
 Ким ародин менлику сенлик борур.
 Ҳақ вужуди баҳри мавж этқай аён,
 Мавж накшидин тенгизга не зиён.
 Сув вужудидин тенгиз бўлди тенгиз,
 Бўлса ул гар мавжлук, гар мавжсиз,
 Сувдин айру мавжқа йўқтур вужуд,
 Баҳр иладур мавжқа буду набуд.
 Мунда гар яхши тахайюл айласанг,
 Ёки иш сиррин тааммул айласанг,
 Муттасиф бўлсанг сифотиллоҳ ила,
 Жазм этарсен хогири огоҳ ила.
 Ким сен-ўқсен ҳарнеким мақсуд эрур,
 Сендин ўзга йўқ, неким мавжуд эрур.
 Зотнинг ижмолиға тафсилсен,
 - Ҳам вужуд ишколиға таъвилсен.
 Ўз вужудунга тафаккур айлагил,
 арне истарсен ўзунгдин истагил.
 Турфа қушсен равза нахлистонидин,
 Пок тойирсен шараф бўстонидин.
 Лек Симурғ истаган ул жамъи тайр,
 Ким сулук ичра риёзат бирла сайр —
 Айлабон чун ўзни қобил қилдилар,
 Ул талабдин васл ҳосил қилдилар.
 Сенда ҳам билқувва ул мавжуд эрур,
 Феълга келса даво мақсуд эрур.
 Қобил этмай ўзни гар қил авжи сўз.
 Зоҳир этсанг дор ила солмоққа туз.
 Кимки бу маънидин огоҳ ўлди бил,
 Ким кесилди онга сўз айтурға тил.
 Онглоким сўз ўзга, маъни ўзгадур,
 Маъни онгмос, шоғил улким сўзгадур.

Бўйла маъниким манга бўлди аён,
Айладим кушлар тили бирла баён,
Ким такаллум онда ширкат тоимағай,
Бикри маънининг узорин ёймағай.
Қуш тили билган сўзум фаҳм айлағай,
Фаҳм этардин ҳам бәсе ваҳм айлағай.
Лек зийрак қуш чу билди бу мақол,
Онглағайким недурур бу сўзда ҳол.
Барча сўзлар мушкилидур бу ҳадис,
Безабонларнинг тилидур бу ҳадис.
Шарт буқим, онглағон шарҳ этмағай,
То тилидин бошқа офат етмағай.
Мен деб истиғфор қилдим, ё илох,
Ойтмас сўздин санга қилдим паноҳ.
Ўз қошимдин солмадим бу навъ тарҳ,
Айладим Аттор асрорини шарҳ.
Офатимни нуктадин сен асроғил,
Кимга пайравмен — назора айлагил.
Мен ғалат қилсам анга йўқтур ғалат,
Ким камол авроқиға кўп сурдй хат.
Сўзда табъим гар ғалатқа қилди майл§
Ҳодийи комил сўзига қил туфайл.
Сендин ойтиб мен онга пайрав бўлуб,
Авф қил журмум, ўзунг узрум қўлуб.

CLXX

Ўз адоси қусури узрига тамсил

Бир паришон табъ мажнун бор эди,
Ким биров савдосидин кўп зор эди.
Бор эди манзури даврон офати,
Ишва бирла инс ила жон офати.
Ҳусн аро ҳуру пари мағлуб анга,
Меҳр ила ой кўп кўрунмай хуб анга.
Ҳусн аро оламда ғавғоси онинг,
Шаҳру кишварда алолоси онинг.
Лутфи ҳусни гарчи номақдур эди,
Икки иш бирла вале машҳур эди.
Бир камоли донишу диққат аро,
Бир жафо айлар замон шиддат аро,
Ишқ аро ул ошиқи Мажнун ниҳод,
Бир кун айлар эрди маъшуқини ёд.
Оразин гул дер эди, қаддини сарв,
Ҳайъатин товусу рафторин — тазарв.
Бўйла ҳолатда етишти моҳваш,
Ҳарнеким девона айтур эрди хўш,—
Борин эшитти камин айлаб туруб,
Сўнгра онинг бошига келди юруб.

Деди: «Таърифнинг киноятдур манга,
Ор ондин бениҳоятдур манга.
Қоматимким сарв деб сурдунг калом,
Сарвға қаддим киби борму хиром.
Оразим гул деб қилдинг элга фош,
Гулда борму юз балолиғ кўзу қош.
Ҳайъатим товус деб қилдинг хуруш,
Қойда товус элдин. олур ақлу ҳуш.
Чун тазарв эттинг хиромиға лақаб,
Қой тазарв эл қатлиға бўлмиш сабаб?!»
Қилди чун диққат била маҳваш хитоб,
Ожиз ўлди бедил айтурдин жавоб.
Деди: «Саҳв айлабмену шармандамен,
Лек васфинг дерга мужрим бандамен!»
Қилди маҳ пайкар ғазабким ушбу дам,
«Даҳрдин айлай вужудунгни адамъ
Ерга тушти ёлбориб девона зор,
«К-эй парию хурдин хуснингга ор.
Неки мен дедим муҳаббатдин эди,
Барча ихлосу муваддатдин эди.
Йўқ эди онда шикоятдин асар,
Таъну ташнеъу киноятдин асар.
Лек тақсир этгим эркин васф аро,
Лутф эрур гар сўрмасанг бу можаро.
Ҳамл нодонликка-ўқ қилсанг борин,
Жаҳлу билмасликдин-ўқ билсанг борин,
Чун уят бу телбани зор ўлтурур,
Сен ҳам ўлтурмак сенга захматдурур».
Телба қойил бўлғоч ўз нуқсонидин,
Лутф этиб кечти париваш қонидин.

CLXXI

Ҳикоят

Хожа Абдулло Ансорий деди,
Улки бу йўл аҳлиға ҳоди эди:
«Ким киши соз айлабон оҳанги руд,
Тузса ул оҳанг аро лаҳни суруд,
Лек бу руду сурудидин мурад
Бўлса тенгри ёди, эй пок эътиқод.
Яхшироқким ғафлат оҳангин тузуб,
Уқуғой мусҳаф тиловат кўргузуб.
Бўлса лаҳну нағмада огоҳлиғ,
Беҳки, тоат вақтида гумроҳлиғ».

CLXXII

Ўз тақсирларига афв истидъоси ва журмларига гуфрон илтимоси

Эй адамдин борчага халлоқи жуд,
Бори жуд аҳлига файёзи вужуд.
Лутфу эҳсонингга йўқ поёну ҳад,
Бахшишу эҳсонинга сону адад.
Ҳар неким васфингда таҳрир айлагум,
Сеҳр ағар қилгумки, тақсир айлагум.
Мен не бўлгумким, агар алломалар —
Сурса йиллар васфинг ичра хомалар,
Бўлсалар инсоф сори мунсариф,
Ажзга бўлмоқ керактур мўътариф.
Фонийи девонайи ошуфтаҳўй
Неча сўз гар сендин этти гуфтугўй,
Саҳву тақсирин карамдин афв қил,
Номаи аъмолидин маҳв айлагил.
Манга бу баским, неким сурдум қалам,
СенДин эттим, йўқки ғайрингдин рақам.
Ортуқ ар ўксук дедим, сендин дедим,
Чйн агар ўтрук дедим, сендин дедим.
Улча асроринг манга эрди аён,
Айладим қушлар тили бирла баён.
Қуш -гили бирла бу дам ёлбормоғим,
Ним бисмил қушдек ўздин бормоғим,—
Борча ондиндурки, бўлмас барча қуш —
Нуктай рангину гўёликка туш.
Лутф ила булбулға минг дастон эрур,
Зоғ хориж савти бепоён эрур.
Бас бори қушнинг навоси хуш эмас,
Барча тойир нағмаси дилкаш эмас.
Чун алар илҳонидин сурдум калом,
Барчанинг лаҳнига бўлмас бир мақом.
Тўтию шорак агар нотикдурур,
Ҳар бирига ўзга бир мантиқдурур.
Нақлида онинг тафовут бўлғуси,
Бир илоҳ ўлса, бири бут бўлғуси.
Бирда шак бўлса, бирисида яқин,
Бирида куфр ўлса, яна бирда дин,
Куфру дин бирла чу йўқ Фонийга иш,
Чунки ҳар не ул демиш сендин демиш.
Сен онинг саҳвиға бўлғил пардапўш,
То фано базмида бўлғай журъанўш.
Чун насиби айладинг жоми фано,
Бермак иқболи бақосин бил яно.

CLXXIII

Шайх авсофию ўзининг анга пайравлигда иттисофи

Фониё, солдинг яна тарҳи ажаб,
Айладинг қушлар тилин шарҳи ажаб.

Бир Сулаймони наби эрдик ул,
 Топиб эрди қушлар алфозиға йўл.
 Ондин Осаф онглади таълим ила,
 Кимсага билдурмади тафҳим ила.
 Ул иковдин ўзгаларга етмади,
 Кимсага чун етмади, фаҳм этмади.
 То неча минг йил сипехри тезгард
 Жаҳду жид бирла бўлуб гетинавард,
 Зоҳир этти бир хумоюнфол қуш,
 Тезсайру тезнутку тезхуш.
 Қойси қуш — Қофи фано анқоси ул,
 Жумлаи қушлар тили доноси ул.
 Муршиди атвору кутби авлиё,
 Кўнглида шамъи ҳидоятдин зиё.
 Кашфи асрори ҳақойикда фарид,
 Нутқидин аҳли ҳақиқат мустафид.
 Аҳли ирфон солики атвори ул,
 Маърифат бозорининг Аттори ул.
 Ким бу гулшан ичра чун қилди зухур,
 Гўйи ондин нутқ ўргонди туюр.
 Қуш тили бирла такаллум қилмоғи,
 Ортуқ Осафдин, Сулаймондин доғи.
 Ким алар гар онгладилар бу мақол,
 Лекин элга қилмади нафъ интиқол.
 Ҳақ мунунг нутқин чу гўё айлади,
 «Мантикут-тайр» ошкоро айлади.
 Бу тил изоҳин камоҳий айлабон,
 Шарҳи асрори илоҳий айлабон.
 Нукта деб анжом ила оғоздин,
 Онча гавҳар сочти ганжи роздин,—
 Ким замон жайбин тўла қилди гуҳар,
 Топтилар ондин замон аҳли самар.
 Ганждин чунким очилди бу тилисм,
 Ҳар гадоға ул гуҳардин етти қисм.
 Нақшини ом айлади хуршиддек,
 Жомидин урди сало Жамшиддек.
 Ҳар ким эрди ташналаб— нўш айлади,
 Сўз демақдин тилни хомуш айлади.
 Қуш тили бирла баён айлаб калом,
 Тўтии гўёдек ўлди хосу ом.
 Форсий ойини улус фаҳм эттилар,
 Барча махфий диққатиға еттилар.
 Ғайр хайли сода атроки фақир
 Ким аларда комдур идроки касир.
 Қолдилар маҳрум бу иқболдин,
 Қуш лисони бирла қилу қолдин.
 Қушдин эрмас холи ар кўпнинг эли,
 Лек фаҳм ўлмас бирига қуш тили.

Чун манга Аттор дўконидин иш,
Шаккару қанд олмоқ эрди ёзу қиш.
Балки тўти янглиғ ул дўконда фан,
Бор эди бўлмоқ манга шаккаршикан.
Қуш тили бирла манга неким хитоб —
Қилса тўтидек берур эрдим жавоб.
Балки қудси руҳининг гўё қуши,
Арш боғидин келиб кўнглум туши.
Қуш тили мушкилларин иршод этиб,
Ул такаллумда мени устод этиб.
Чунки топтим ул калом ичра камол,
Турк алфози била сурдум мақол.
Нағмалар туркона соз этгим ўкуш,
Мастлиғдин ўйлаким хушнағма қуш.
Қайси қуш, булбулки минг дастони бор,
Ҳар бир ул дастонда бир афғони бор.
Лек ул дастонлари гул шавқидин,
Нолау афғонлари гул шавқидин.
Мен-мен ул булбулки минг афғон аро,
Ҳар фиғон лаҳнини бир дастон аро,—
Ушбу гулшан ичра солдим маствор,
Нағманинг оҳанги андоқ устувор,—
Ким анга ҳар хориж алҳонлик туюр,
Чекса афғон — тоимоғой ондин қусур.
Шайх руҳидин етишти бу мадад,
Ким бу булбул лаҳни бўлди беадад.
Бу таносибқа назар солса киши,
Кўп анга ўхшош топар қақнус иши.

CLXXIV

Ўзининг Шайх руҳи мададидин анга татаббуъ қилгонга қақнус тимсоли

Бор эмиш қақнус деган бир турфа тайр,
Ҳинд мулкида анга орому сайр.
Шакли матбуъу тавоно пайкари,
Узга нақшу ранг бирла ҳар пари.
Булажаб ҳайъат била минқор анга,
Сукбалар минқор аро бисёр анга.
Чун чекиб дилкаш навоий жонфизо,
Фаҳм ўлуб ҳар сукбасидин бир наво.
Сукбалардин ҳар қачон қилса хуруш,
Айлабон они эшиткон тарки ҳуш.
Жуфти бўлмас ҳеч қуш, пайванди ҳам,
Ҳеч тайр ўлмас онинг монанди ҳам.
Бешаеким ул нишиман айламиш,
Бир йиғоч бошинки маъман айламиш.
Қилди Фисоғурс ул ердин гузар,

Унлари келди қулоғига магар.
Мухталиф топиб садои шеванин,
Қилди ондин вазъ мусиқи фанин.
Бешада умри бўлур эрмиш узун,
Умрида шуғли онинг йиғмоқ ўтун.
Ул ўтундин, хоҳи ўл, хоҳи қурук,
Чунки бўлди хирмани беҳад Улуқ.
Умри поёнида ул маскан уза —
Неча йил жамъ айлаган хирман уза —
Тортар эрмиш нағма тайри хуш наво,
Бас ҳазин оҳанг ила дилкаш наво.
Ул сифатким ҳам туюру ҳам вухуш,
Жамъ ўлур эрмиш эшиткач ул хуруш.
Шеванидин ул гуруҳи дарднок,
Заъф айлаб кўп бўлур эрмиш халок.
Чун навосиға етишти интиҳо,
Сўнгра тортиб бир ажиб ўтлуқ наво,
Солур эрмиш ул улук хирманга ўт, >
Сокин ўлғон манзилу маскаиға ўт.
Ут алам тортар эмиш афлокка,
Барқ тушкандек хасу хошокка.
Ул ўтун ёнғондек ул қуш ҳам ёниб,
Парлари япроғлардек ўртониб.
Ҳам ўзи, ҳам ул ўтунлар кул бўлуб,
Юз туман жузв ул куёрдин кул бўлуб.
Чунки ул куллар ўкулди тоғча,
Махфий эрмиш кулда бир қақйус бача.
Тебраниб кулдин чиқиб таскин ила,
Пар чиқориб зийнату ойин ила.
Чун ҳаво айлаб кўруб ул бешани,
Жазм этиб ўтун йиғор андешани.
Умрида ул доғи жамъ айлаб ўтун,
Ул иш асносида тортиб дилкаш ун.
Чун анга ҳам етса поёниға ёш,
Ул доғи айлаб ато қилғонни фош.
Шайх гўё келди ул аввалги тайр,
Ким наво ичра қилиб умрида сайр.
Чекти онча лаҳн аро дилкаш наво,
Ким симоин ваҳшу тайр айлаб ҳаво.
Барча ул муҳлик наводин ўлдилар,
Хирману соҳиб киби кул бўлдилар.
Улки ул куллардин ахгардек чиқиб,
Балки ахгардин самандардек чиқиб.
Ҳар неким аввалғи қушқа эрди шон,
Зоҳир ўлди мунда ҳам ондин нишон,
Бу доғи деганча нима жамъ этиб, .
Чун мунинг умриға ҳам поён этиб.
Гулшани даврон аро ҳар навъ қуш,

Йўқки, ёлғуз тайру бас билким вухуш,
Юз наво зоҳир қилиб минқоридин,
Барча ҳақнинг ёшурун асроридин.
Узига, хирманга доғи ўт уруб,
Ҳам ўзин, ҳам ўзгаларни куйдуруб.
Мен демонким, ул отодур, мен ўғул,
Ул — шаҳи олий сифот, мен банда-кул.
Ким бу ўтқа ул куюб аввал нафас,
Барча оламга ўт ул солдию бас.
Сўнгра ондин кимса тоимай менчасўз,
Бўйла муҳриқ шуълаи гетифуруз.
Қуш тилидин шуълалар зоҳир қилиб,
Ҳам ўзум, ҳам эл кул ўлмоғни билиб.
Ҳар неким кўрди отомдин рўзгор,
Ҳам они бўлди манга омўзгор.
Уртодим олам элини, ўзни ҳам,
Қуш тилидин ўзга қилмай сўзни ҳам.
Будур умиддимки, бу сўзи фано
Барча куйгонга бако бергай яно».

CLXXV

Талаб тарийқи адосида муножот

Эй халойик, толибу мутлубсен,
Ҳам муҳаббат аҳлига маҳбубсен.
Икки дунёдин бори толибларинг,
Ғайри сендин мужтаниб роғибларинг.
Сендин ойру гар малакдур, гар пари,
Толиб ўлмоққа гари, қилмас гари.
Жаннату кавсар ва гар тўбию ҳур,
Истамак сенсиз талабдиндур қусур.
Жону кўнглумни ўзунга толиб эт,
Дард ила ишқингга шавқум ғолиб эт.
Ҳам талаб завқини восил қил манга,
Ҳам тилаб тоимоғни ҳосил қил манга.
Мосивалло хотиримдин салб қил,
Онда зикрингни ҳузури қалб қил.

CLXXVI

Тамсил

Каъба азми қилдибир толиб мурид,
Кўрди Бистом ичра они Боязид.
Шайхқа чунким мушарраф бўлди ул,
Утти доғи, Каъба сари тутти йўл.
Чун муяссар бўлди ҳаж ул хомға,
Қойтибон етти яна Бистомға.
Солики фозил қилиб арзи ниёз,

Бўлди муршид хизматига сарфароз.
Шайх они кўргач деди: «К-эй раҳнавард,
Васл истаб водию даргаҳнавард,
Бир нишон де бизга байтиллоҳдин»,
Бу сўз ўлғоч муршиди огоҳдин,
Деди: «Кўргон уй базе олий эди, _
Уй иёсидин вале холи эди». ,
Деди ул ҳожига шайхи бохабар,
«К-эй, талабдин тоимоғон асло хабар.
Уйга соҳиб йўлда эрди ҳамраҳинг,
Ҳар қадам урғон йўлунгдин оғаҳинг.
Уйига еткургон ул эрди сени,
Элтибон келтургон ул эрди сени.
Сенда йўқ эрди бу давлатдин шуур,
Толиб эрдинг, лек саъйингда кусур!»
Бу талабда, ё раб, эт комил мени,
Қилмоғил матлубдин ғофил мени.
Истаримда ким қилур ҳамроҳлиғ,
Бергил ул ҳамроҳдин огоҳлиғ.

CLXXVII

Ишқ тариқи адосида муножот

Эй кўнгулни ишқидин равшан қилиб,
Ҳажр хористонини гулшан қилиб,
Ишқинг ўтидин ёруқ ойу куёш,
Ким бўлуб тун-кун озордин нур фош.
Барқи ишқинг солибон жонларга ўрт,
Шуъласи ободу вайронларга ўрт.
Ахтаредур ишқинг асру тобнок
Гавҳаредур сирри ишқинг асру пок.
Жонима еткур ул ахтар бирла нур,
Кўнглума солгил бу гавҳардин сурур.
Бодаи ишқингдин эт кўнглумни маст,
Лек ул янглиғки бўлғай майпараст,
Айла бу май бирла лояъқил мени,
Ақл чун рафъ ўлди, қил восил мени.

CLXXVIII

Ҳикоят

Қайси Омирни чу ишқ этти забун,
Зойил этти ишқ аро ақлин жунун.
Уйла Лайли ишқида мағлуб эди,
Толиб ул гўёву, бу — матлуб эди.
Уйла мустағрақ эди ул ишқ аро,
Лайлии мутлақ эди ул ишқ аро.
Ким биров бир кун деди: «ртинг недур?»

Деди: «Лайли!» Деди: «Исботинг недур?»
Деди: «Улким — Лайли ўлди зот онга,
Ҳожат эрмас айламак исбот анга.
Гар санга шакдур, манга будур яқин!»
Бўйла ошиқликқа юз минг офарин
Ишқ ўти сўзиға маҳруқ эт мени,
Ваҳдати ишқ ичра маъшук эт мени.
Онда истиғроқи ишқ эт қисматим,
Ким узулғай ўзлугумдин нисбатим.
Ишқ аро Фонийни нобуд айлагил,
Сўнгра ишқинг бирла мавжуд айлагил.

CLXXIX

Маърифат тариқи адосида муножот

Эй қилиб инсонни кони маърифат,
Кўнглини айлаб жаҳони маърифат.
Маърифат ҳаркимгаким қисм айлабон,
Даҳр аро ориф анго исм айлабон.
Кимни айлаб маърифатқа мутгаеиф,
Айлабон ул хайл ҳолин мухталиф.
Ҳар киши сайрин камолича қилиб,
Қурбин онинг ҳасби ҳолича қилиб.
Бу биёбон йўлин айлаб беадад,
Уйлаким йўқ раҳравига ҳадду ад.
Маърифатда, ё раб, ул йўлким анго,
Соликеким кирса етқургай санго.
Фонийи оворани ул йўлға сол,
Қатъ қилғоч йўл, насиб эткил висол.

CLXXX

Тамсил

Солике қилди гузар бир шоҳға,
Шаҳ боқиб ул солики огоҳға.
Илтимос эттики: «Ултур бир нафас,
То қилай ҳозир неким қилсанг ҳавас».
Деди солик: «Тенгрини то тонидим,
Мутлақ онинг ғайридин маъюс эдим.
Не керак бўлғай бу фоний дайр аро,
Ким гари қилғай тиларга ғайр аро.
Гар кераклик бўлса доғи ҳақ берур,
Бас санга бу ишдаким мухтож эрур.
В раб, ул соликка бўлғондек сифат,
Айла Фонийга насиб ул маърифат.
Жаҳлу жавру зулмидин ғавриға ет,
Ҳам ўзига, ҳам ўзунгга ориф эт.

CLXXXI

Истиғно тариқи адосида муножот

Эй жанобинг юз фалакдин ҳам васеъ,
Остонинг минг Зуҳалдин ҳам рафеъ.
Чарху анжумға қошингда не вужуд,
Гар олар буди тамом ўлса набуд.
Олам ўлса нафйи ё исботинга,
Бир.сари мў йўқ тафовут зотинга.
Бу не янглиғ ҳазрати воло бўлур,
Оллоҳ-оллоҳ, бу не истиғно бўлур.
Ҳазратингда мўри лангу шери ғоб —
Бўлса ёхуд бўлмаса — бирдур ҳисоб.
Шери ғоб эрмон, эрурмен мўри ланг,
Балки мендин онга ҳам юз ору нанг.
Ғайрдин бу зорни мустағни эт,
Элга муҳтож этма, фарёдимға ет.

CLXXXII

Тамсил

Қилди чун Намруд сози манжаниқ,
Ҳақ Халилин ўтқа айларга ҳарик.
Тоғ-тоғ ўтунга ўтлар урдилар,
Шуъласин афлокка еткурдилар.
Отқоч ўт сори Халилуллоҳни,
Ишқ кўйида далилуллоҳни,
Ҳукм бўлдиким, етишти Жабраил,
Утқа еткон чоғда деди: «Эй Халил!
Ойтқилким, эҳтиёжинг негодур?
Лутфу эҳсондин мизожинг негодур?
Неки сен дерсен муҳайё айлоли,
Улча коминг ошкоро айлоли?»
Деди улким: «Ут манга рўзи қилур,
Эҳтиёжим не эконни ул билур.
Йўқ санга худ эҳтиёжим бу нафас,
Токи зоҳир айлағаймен мултамас».
Борча ҳолимда ўзунг муҳтожи қил,
Элдин истиғно насибим айлагил.

CLXXXIII

Ҳайрат тариқи адосида муножот

Эй жанобингда хирад ҳайрон бўлуб,
Водийи ҳайратда саргардон бўлуб.
Ҳар не сендин ўзгадур, ҳайрон санга,
Ҳайратобод ичра саргардон санга.
Ақли кулл ҳайратда зотинг бобида,

Зот йўқ ҳар бир сифотинг бобида,
Коргоҳинг ичра ҳар бир ришта тоб
Ақлинг бўйнига ҳайратдан таноб.
Аҳли илму ақл сунъунгда забун,
Ҳар бирининг ҳайрати ҳардам фузун.
Ушбу ҳайрат маслакида тут қўлум,
Бу таҳайюр ичра кўргузгил йўлум,
Ҳайрат ичра қўйма саргардон мени,
Торт ўз васлинг сори осон мени.

CLXXXIV

Тамсил

Бор эди бир бедили зору ҳақир,
Бўлди бир бадмехр ишқиға асир.
Неча ўртонса бу ғамдин ул ғариб,
Давлати дидор эмас эрди насиб.
Уткорур эрди ғами ҳижрон била,
Васл ёдидин базе армон била.
Ҳаддин ўтти чунки ранжу зорлиғ,
Тори ўлди жисмиға беморлиғ.
Кўнгли чун маъшукдин навмид эди,
Жонида андуҳ ўти жовид эди.
Дер эди: «Ё раб, манга будур мурод —
Ким ўшул навраста сарви ҳурзод —
Етса бошимға, солиб ул юзга кўз,
Ойтсам кўнглум ғамидин икки сўз!»
Халқ ҳолиға тараҳхум айлабон,
Дилбариға кўп тазаллум айлабон.
Ошиқи бедил сари келтурдилар,
Умрин онинг бошиға еткурдилар.
Нозанин чун келди айлаб турктоз,
Айлабон ул хастаға зоҳир ниёз.
Дедиким: «Ойт улча бор кўнглунгда сўз!»
Ул тикиб юзига ҳайрат бирла кўз,—
Ҳам тилин ҳайронлиғи лол айлади,
Ҳам танин ул заъф беҳол айлади.
Ҳайрат этти зойил ондин ақлу хуш,
Дарду ҳолин дер киши бўлди хамўш.
Ҳушиға чун келди, кетмиш эрди ёр,
Гушти сихҳатсиз таниға изтирор.
Ҳайратидин ул заъифи нотавон
Бир сўз ойто олмайин топшурди жон.

CLXXXV

Тавҳид тариқи адосида муножот

Эй мусаллам зотингга тавҳидипок,

Аҳли ваҳдат ойтиб они завқнок.
Ҳар кишиким қисми тавҳид айладинг,
Боиси тажриду тафрид айладинг.
Кимки ўзлукдин чиқординг они чуст,
Айладинг олингда тавҳидин дуруст.
Кимгаким тавҳиддин бердинг кушод,
Мидҳатида куфр қилдинг иттиход.
Онгаким ваҳдат сари йўл айладинг.
Сен қолиб нафйи бую, ул айладинг.
Мену ўзлук ширкатин мендин итур,
Маҳз тавҳидинг сари, ё раб, етур.
Менда, ё раб, қўйма менликдин нишон,
Узлукунгда маҳв қил домонкашон.

CLXXXVI

Тамсил

Бир кеча Маҳмуд шоҳи покбоз,
Қўптиким билгайки найлайдур Аёз.
Гарчи ул уйғоғ эди юмди кўзин,
Ҳийла бирла уйқуға солди ўзин.
Тахт аёғи сори солиб такягоҳ,
Ётиб эрди боши узра келди шоҳ.
Бир дам этти хусниға наззорае,
Шавқ ўтиға айлайин деб чорае.
Шавқини наззора афзун айлади,
Ишқ аҳволин дигаргун айлади.
Чекти маҳвашнинг аёғиға ўзин, V
Шавқдин қўйди табониға кўзин.
Кўз кафи пойиға суртар эрди шоҳ,
Ул оёғин тортиб ўлмаи узрхоҳ.
Билди шаҳким нозанин уйғоғ эрур,
Деди, эйким жонда сендин доғ эрур.
Мендин англаб мунча изҳори ниёз,
Невчун эрди мунча беандоза ноз?
Ким аёғ тортиб қўпуб ўлтурмадинг,
Зоҳир айлаб меҳр бир сўз сўрмадинг?
Деди гулчеҳр: «Эй шаҳи соҳибназар!
Борму эрди менда менликдин асар?
Бир киши узр айтқойким бўлғой ул.
Менда ул дам йўқ эди менликка йўл.
Йўқ эди ул дам Аёзу шоҳ эди,
Ҳам ўзи бедил ҳам ул дилхоҳ эди».
Кимга ваҳдат қилса мундоқ турктоз,
Фарқ бўлмас анда султондин Аёз.
Олами тавҳиддин топқон хабар,
Менлику сенликдин ул тоимас асар.

CLXXXVII

Фано тариқи адосида муножот

Эй фано аҳли сенииг восилларинг,
Васл нузҳатгоҳиға дохилларинг.
Ким бақо тоимоққа сендин майл этиб,
Чун солиб ўзни фано сори етиб.
Узлукии ҳаркимки фони қилмайин,
Ул фанонинг ҳам фаносин билмайин.
Тоимоқ имкон йўқ висолинг комини,
Ул фанолардин бақо анжомини.
Уйла Фоний қисми, ё раб, бер фано,
Ким бақо кунжидин ул топқой ғино.
Қил ўзунгда будини аввал набуд,
Ул набуди ичра бергил бир вужуд.
Ким анга иш ул вужуд ичра тамом,
Бўлғою топқой висолинг вассалом.

CLXXXVIII

Тамсил

Комиле изҳори ҳожот айлади,
Тенгриға мундоқ муножот айлади:
«Ким илоҳо пок зотингға бақо
Уйладурким, кўрмас имкони фано.
Уйлаким зотингға собитдур қадам,
Айласанг андоқ вужудимни адам.
Ким анга йўл тоимоғой ранги вужуд,
Қолмоғой васл ичра жуз коми шухуд».
Истаган фони вужудумдин асар
Топқой ул боқи вужудингда хабар.
Менлику сенлик аромизлин кетиб,
Қолғосен сен-ўқ ародин мен кетиб.
Сен мен итлоқи маҳол ўлғоч маҳол,
Топсам ул ҳолатда сендин мен висол.

CLXXXIX

Бу китоб назмида ўз муносабатининг тақриби

Ёдима мундоқ келур бу можаро,
Ким туфулият чоғи мактаб аро,
Ким чекар атфол мархуми забун,
Ҳар тарафдин бир сабақ забтиға ун.
Эмгонурлар чун сабақ озоридин,
Е «Каломуллоҳ»нинг такроридин.
Истабон ташхиси хотир устод,
Назм ўқутурким равон бўлсун савод.
Насрдин баъзи ўқур ҳам дoston,

Бу «Гулистон» янглиғу ул «Бўстон».
Менга ул ҳолатда табъи булҳавас
«Мантикут-тайр» айлаб эрди мултамас.
Топти сокии-сокин ул такрордин
Сода кўнглум баҳра ул гуфтордин.
Табъ ул сўзларга бўлғоч ошно.
Қилмади майл ўзга сўзларга яно.
Одат эттим ул хикоятлар била,
Қуш мақолидин киноятлар била.
Чун бирар сўздин топиб табъим кушод,
Топсам эрдиким, недур ондин мурод.
Завқ кўп хушҳол этар эрди мени,
Шарҳи онинг лол этар эрди мени.
Чун бу аҳволимга бўлди имтидод,
Бўлди ул дафтарға ғолиб эътиқод.
Уйлаким элдин узулди улфатим,
Ул китоб эрди аниси хилватим.
Халқ расми сўзларидин қилу қол —
Утса табъимға етар эрди малол.
Оқибат ишқ айлади шайдо мени,
Уйла машъуф этти бу савдо мени,—
Ким дедим узлат эшигин очқомен,
Даҳри бемаъни элидии қочқомен.
Онглағоч атфол айлаб шўру шайн,
Истимоъ этти бу сўзни волидайн.
Ваҳми ғолиб бўлди андоқким авом,
Ким эрур сўз оташину табъ хом.
Бўлмағойким, даст бергай телбалик,
Чеккулук бўлғой салоҳидин илик.
Ёшуруб дафтарни маъдум эттилар,
Шуғлидин кўнглумни маҳрум эттилар
Манъи кулли қилдилар ул ҳолдин.
«Мантикут-тайр» узра қилу қолдин.
Чун ародин ўтти бир аҳди баъид,
Бўлдилар ул ҳолатимдин ноумид.
Лек чун ёдимда эрди ул калом,
Ёшурун такрор этар эрдим мудом.
Ондин ўзга сўзга майлим оз эди,
Қуш тили бирла кўнгул ҳамроз эди.
Турк назмида чу мен тортиб алам,
Айладим ул мамлакатни якқалам.
Тўрт девон бирла назми панж ганж,
Даст берди чекмайин андуху ранж.
Назму насрим котиби тахминшунос,
Ёзса, юзминг байт этар эрди қиёс.
Мунчаким назм ичра қилдим иштиғол,
Хотиримдин чиқмас эрди бу хаёл,—
Ким бу дафтарға бериб тавфиқ ҳақ,

Таржума расми била ёзсам варақ.
Лек сўз душвор эди, мен нотавон,
Бормас эрди хомаға илким равон.
Оқибат кўрдумки умр айлар шитоб,
Улсаму қолса дейилмай бу китоб.
Ул жаҳон сори бу армон элтқум.
Бўйла ўтдин доғи ҳирмон элтқум.
Неча бу ишға кўнгул машъуф эди,
-Гўйёким вақтиға мавқуф эди.
Олтмишқа умр қўйғонда қадам,
Қуш тилин шарҳ этгали йўндум қалам
Шайхнинг руҳидин истимдод этиб,
Кўргач истимдод, ул имдод этиб.
Эрди ёрим кеча ашғолим чоғи,
Табъ бу маънига машғул ўлмоғи.
Хома рафторин неча сурсам неча,
Қирқ-эллик байт ҳар ярим кеча —
Сафҳага ёзмай қарорим йўқ эди,
Бу рақамда ихтиёрим йўқ эди.
Шайх руҳидин етиб кўп эҳтимом,
Қилдим оз фурсатда арқомин тамом.
Сўз дақиқ эрдию маъни онда гум
Гарчи қилдим ўз-ўзумга уштулум.
Шайх руҳидин вале етти кушод,
Ким мулодин топти ушбу нумурод.
Гарчи ғаввосе чекиб ранжу ано,
Узни бу дарёға айлаб ошно, —
Дурға гарчи тоимаса ҳам дастрас,
Йиғса дарё мавжидин хошоку хас,
Ҳам қурутсаю они қилса ўтун,
Ёруғой вайронаси бўлмайт тутун.
Мен бу дарё ичра дурри покни —
Тоимайин, йиғдим эса хошокни.
Найлайин бу эрди мақдурум менинг
Қонё ўлди табъи маҳжурум менинг.
Сочти эрса нозими олий макон,
Олам аҳли узра нақди баҳру кон.
Мундин ортуғроқ ҳад эрмастур манга,
Жудини васф айласам басдур манга.
Будур умидимки, ҳарким солса кўз,
Ким ҳарорат солса кўнглига бу сўз,—
Шайх анфосиға они ҳамл этиб,
Файз топқой комиға яъни етиб.
Бизни доғи онда кўргай бир туфайл,
Қилмағай кўнгли икилик сори майл.

СХС

Тамсил

Толибе кўнглида ошуби талаб,
Шахр аро борур эди тортиб тааб.
Кўрди девору йиқилгон кўй аро,
Жамъ бўлгон эл узотиб можаро.
Ким бу соридин эди элга убур,
Эмди, ёраб, қай сари тушкай мурур.
Ким иморат айлағай, оё, муни?!
Е ёсарга айлағай парво муни?
Муддате боғлаиди элга йўл тамом,
Бўлди ожиз йўл ўтардин хосу ом.
Эл аро бу изтиробу изтирор,
Ким етишти толиби уммидвор.
Кўргач ул ҳолат тушуб кўнглига жўш,
Важду хол этти аён айлаб хурўш.
Эл таажжуб қилдиларким, бу фақир —
Бежихат қилди аён важду сармр.
Кайфият сўрдилар ул бечорадин,
Кому мақсад даштида оворадин.
Деди: «Мен бу халқнииг жамъиятин —
Кўрдум, аммо билмадим кайфиятин.
Лек солиб бу тараф рафторни,
Айласам наззора бу деворни.
Майлини доим кўрур эрдим буён,
Ким йиқилмоқ апламиш ҳоло аён.
Чун жамоди зоҳир этса бу сифат,
Майл қилгон ён йиқилмоқ оқибат.
Меики бор эрдим ўзумдин ноумид,
Майл қилгон комидин беҳад баъид.
Айлағач девор бу рамз ошкор,
Бўлди бу навмид ҳам уммидвор,—
Ким қаёнким майл этти ҳақ мени,
Ул тараф-ўқ бошлағай мутлақ мени.
Чун манга фақру фано келди мурод,
Ул тарафдин ҳақ насиб этти кушод.
Майл бергон сойи айлаб бахт ёр,
Солғай ул жониб мени беихтиёр».

СХСИ

Бу китобда тахаллус тағйирининг узри

Чун кичик ёштин манга бўлди насиб,
Назм адосида хаёлоти ғариб,
Шеър ҳар сипфинки қилдим ибтидо,
Турк алфози била топти адо.
Уйлаким ҳар кимса неким қилғуси,
Баъзи ишта бор онинг бир белғуси.
Ким ўзи тахсисиға имлодур ул,

Муҳри ё тавқиё ё тамғодур ул.
 Сафҳа дебосию назм иншосидур.
 Ким тахаллус нозими тамғосидур.
 Бу нишони бирла топти имтиёз,
 Ие варақким назм қилди аҳли роз —
 Ким бу Саъдий ё Низомийнинг дурур,
 Ё бу Хисравнинг, бу Жомийнинг дурур.
 Менки турк алфозига айлаб шурув,
 Назм топти табъу килкимдин вукув.
 Чун саҳоби табъим ўлди дурфишон,
 Назмима эрди Навоийдин нишон.
 Даҳр боғида бўлуб комим раво,
 Комронлар топти назмимдин наво.
 Форсий назм ичра чун сурди қалам,
 Назмнинг ҳар синфини қилди рақам.
 Файз еткоч ул маонийдин манго,
 Топти белгу назми Фопийдин манго.
 Чун «Лисонут-тайр» оғоз айладим,
 Турфа қушлар бирла парвоз айладим.
 Мунда ансаб эрдиким тузгоч наво,
 Бўлса назмимға Иавоийдин адо, —
 Ким наво қушлар тили алҳонидур,
 Дилкаш афғони ҳазин достонидур.
 Туркий услуб эрди ҳам бу дoston,
 Топқудек эрди Навоийдин нишон.
 Бу рақамда Фопий айларга лақаб[?],
 Мустамаъ бўлғонға антурмен сабаб.
 Ким бу дафтар назмидин кулли мурод,
 Чунки маржаъ майли эрдию маод.
 Мунда Фоний бўлмай иш ўлмас тамом,
 Фоний ондин топти назмим ихтитом.
 Ҳам бу дафтар ичра Шайхи маъиавий,
 Ким демиш қушлар тилидин маснавий.
 Сайр ул қушларғаким фан айламиш,
 Етти водий чун муайян айламиш,
 Чектуруб қушларга- кўп ранжу ано,
 Сўнғи мапзил бўлди водийи Фано.
 Гарчи бу икки таносиб ёр эди,
 Назмима ҳам бу тахаллус бор эди.
 Гар тахаллус мунда Фоний айладим,
 Бу таносиблардин они айладим.
 Гар сабаб истаб биров қилса хитоб,
 Шарҳ қилгон сўз анга басдур жавоб.
 Кимга бўлса мундоқ ишлар нияти,
 Бўлмас ул бўлмай замон амнияти.
 Бу замон амниятин қилма гумон,
 Собит ўлмай адли Доройи замон.

СХСII

Подшоҳи ислом дуоси ва узрхоҳлик адоси

Улки амният вужудиндурур,
Халқ Шокир базлу жудидиндурур.
Аббадат эҳсонаҳу Султон Ҳусайн,
Шоҳ Абулғози моло-зулхофақайн.
Мен не ойда олғомен авсофини,
Хулку лутфу адл ила иисофини, —
Кйм агар юз минг менингдек назмкеш,
Қилса минг йил сафҳа рухсорини реш, —
Васфининг мингдин бири ойтилмоғой,
Балки юз мингдин бири ёзилмоғой.
Бас қилиб ҳамду дуосип ибтидо,
Айлайин қушлар тили бирла адо.
Токи даврон боғида давлат қуши,
Ким саодат бўлғой ул қушнинг туши.
Салтанат авжида сайр айлаб аён,
Айлагай бир чатр бошин ошён.
Бўлсун онияг чатру иззу давлати
Боши узра соябони ҳашмати.
Адли бўстопида юз хайли туюр
Кўрмасунлар зулм тошидин футур.
Ҳукми нофиз то абад даврон аро,
Инқиёди амри инсу жон аро.
Давлатининг душмани хайлу мутеъ,
Барча афву халқини айлаб шафеъ.

СХСIII

Бу назм тарихи гуфтори ва ўзининг истеъфо ва истиғфори

Менки, хилват ичра йўндум хомани,
Нақш айларга бу дилкаш номани.
Анбиё сархайли Батҳо соридин,
Айлаган Ясрибқа майл изҳоридин.
Йил тўққиз юз ўтмиш эрди доғи тўрт,
Ким улуснинг кўнглига солди бу ўрт.
Ҳам бу тарих ичраким қилдим шуруъ,
Ихтитомиға доғи бўлди вуқуъ.
Бир-ики ой ўйлаким дедим дуруст,
Юқорироқ шарҳини қилдим нахуст.
Кечаким ҳар шуғлдин маъзул эдим.
Бир-ики соат мунга машғул эдим.
Чун бу янглиғ эҳтимом эттим тамом,
Ибтидосига етишти ихтитом.
Ё раб, ушбу турфа шўхи дилфириб,
Ким онинг васлин манга қилдинг насиб, —
Эл кўзига доғи маҳбуб айлагил,

Барча хотирларға марғуб айлагил.
Гарчи мақсудиға мубҳамдур баён,
Қуш тилин эл кўнглига қилғил аён.
Кимга ондии ҳосил ўлса муддао,
Лутф этиб Фонийни ҳам қилса дуо.
Айла онинг ҳам дуосин мустажоб,
Иккимизни оллидин олғил ҳижоб.
Табъима тушса хато бирла зилал,
Килкима саҳв ўлди эрса ё халал.
Лутф ила, ё рабки, борин афв қил,
Номаи аъмолидин ҳам маҳв қил.
Ҳар паришон сўзки ёздим, ё карим,
Барчадин астағфирилло, ал-азим.